

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞANLIURFA İLİ PAMUK ÜRETİCİLERİNİN TARIMSAL FAALİYET
SÜRECİNDE BAŞVURDUKLARI BİLGİ KAYNAKLARI VE
ÜRETİCİLERİN BİLGİ KAYNAKLARINA YÖNELİK ÖDEME
İSTEKLİLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ**

İpek YÜCEL

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ŞANLIURFA
2024**

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iv
ÇİZELGELER DİZİNİ	v
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	vii
1 . GİRİŞ	1
1.1 . Çalışmanın Hedefleri	3
1.2 . Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Kavramı	4
1.3 . Dünyada Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri	6
1.3.1 . Avrupa ülkelerinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri	7
1.3.1.1 . Hollanda	7
1.3.1.2 . İngiltere	8
1.3.1.3 . Almanya	9
1.3.1.4 . Bulgaristan	9
1.3.1.5 . Danimarka	10
1.3.2 . Diğer ülkelerde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri	11
1.3.2.1 . Amerika Birleşik Devletleri	11
1.3.2.2 . Çin Halk Cumhuriyeti	11
1.3.2.3 . Avustralya	12
1.3.2.4 . Hindistan	12
1.3.2.5 . İsrail	13
1.4 . Türkiye’de Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri	14
1.4.1 . Türkiye’de uygulanan bazı tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri	15
1.4.1.1 . TYUAP (1984-2006)	15
1.4.1.2 . Önder çiftçi projesi (1986-devam)	16
1.4.1.3 . YAYÇEP (1991-2010)	16
1.4.1.4 . KÖY-MER (2004-2006)	17
1.4.1.5 . TAR-GEL (2007-2011)	18
1.4.1.6 . GAP-TEYAP (2011-devam)	18
1.4.2 . Türkiye’de uygulanan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri genel değerlendirme	19
1.4.3 . Şanlıurfa ilinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti	20
1.5 . Dünyada Pamuk Tarımı ve Ekonomi Katkısı	20
1.5.1 . Dünyada pamuk hasadı	21
1.5.2 . Dünyada pamuk üretimi	22
1.5.3 . Dünyada pamuk verimi	22
1.5.4 . Dünyada pamuk ithalatı	23
1.5.5 . Dünyada pamuk ihracatı	23
1.6 . Türkiye’de Pamuk Tarımı ve Ekonomiye Katkısı	25
1.6.1 . Türkiye’de pamuk hasadı	25
1.6.2 . Türkiye’de pamuk üretimi	25
1.6.3 . Türkiye’de pamuk verimi	26
1.6.4 . Türkiye’de pamuk ithalatı	27
1.6.5 . Türkiye’de pamuk ihracatı	28
1.7 . Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Destekleme Politikaları	28
2 . ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	32
3 . MATERYAL ve YÖNTEM	41
4 . ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA	43
4.1 . Demografik Bulgular	43
4.2 . Ekonomik Bulgular	50
4.3 . Pamuk Üreticilerinin Mevcut Bilgi Kaynaklarına İlişkin Bulgular	55

4.4 . Pamuk Üreticilerinin Bilgi Kaynağı İhtiyaçlarına İlişkin Bulgular	66
4.5 . Pamuk Üreticilerinin Bilgi Kaynağına Yönelik Ödeme İsteklilikleri	78
5 . SONUÇLAR ve ÖNERİLER	81
5.1 . Sonuçlar	81
5.2 . Öneriler	84
KAYNAKLAR.....	86
ÖZGEÇMİŞ	92
EKLER	93
EK-1: Etik Kurul Kararı.....	93

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ŞANLIURFA İLİ PAMUK ÜRETİCİLERİNİN TARIMSAL FAALİYET SÜRECİNDE BAŞVURDUKLARI BİLGİ KAYNAKLARI VE ÜRETİCİLERİN BİLGİ KAYNAKLARINA YÖNELİK ÖDEME İSTEKLİLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

İpek YÜCEL

Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gönül SEVİNÇ
YIL: 2024, Sayfa: 93

Tarım sektörünün toplum ve ülke kalkınması açısından büyük öneme sahip olduğu bilinmektedir. Türkiye’de stratejik birçok tarım ürünü yetiştirilmekte olup; bunlardan biri de “beyaz altın” olarak nitelendirilen pamuktur. Pamuk üreticileri Türkiye tekstil sanayisine hammadde sağlayarak Türkiye’nin dünya tekstil sanayinde önemli bir yere sahip olmasına katkı sunmaktadırlar. Diğer taraftan pamuk küspesi hayvancılık sektöründe yem olarak kullanılmaktadır. Ayrıca pamuğun gerek üretimi aşamasında gerekse işlenmesi aşamasında yoğun istihdam yaratılmaktadır. Sonuç olarak, pamuk üretimi ülkemiz için ekonomik bakımdan önemli ve gelir oluşturan bir tarımsal faaliyettir. TÜİK verilerine göre Türkiye’de 24 ilde toplam 2.2 milyon ton kütlü pamuk üretimi yapılmaktadır. Şanlıurfa ili 813 258 ton kütlü pamuk üretimi ile Türkiye’de pamuk üretimi yapan 24 il sıralamasında birinci sıradadır. Şanlıurfa ilinde pamuk üreticileri üretim faaliyetleri süresince birçok bilgi kaynağına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çalışmada öncelikle Şanlıurfa ilinde pamuk üretimi yapan çiftçilerin üretim ve üretim sonrası aşamalarında başvurdukları bilgi kaynakları ve danışmanlık hizmetleri araştırılmıştır. Çiftçilerin başvurmuş oldukları tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyi tespit edilmiştir. Ayrıca çiftçilerin istedikleri tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti biçimi ve istenilen hizmet sağlanırsa çiftçilerin bu danışmanlık hizmetine ödeme istekliliği ölçülmüştür. Araştırma sahasında ÇKS verilerine göre yaklaşık 20 bin pamuk üreticisi bulunmaktadır. Oransal örnekleme yöntemine göre; %10 hata payı, %99 güven aralığında görüşme yapılacak pamuk üreticisi sayısı yaklaşık 168 olarak hesaplanmıştır. Pamuk üreticileri ile yapılan görüşmelerde hazır soru formu yani anket formu kullanılmıştır. Araştırma sahasında pamuk üreticilerinin tamamına yakını tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyaçlarını tohum, ilaç ve gübre bayileri aracılığı giderdiğini beyan etmişlerdir. Ancak bu hizmetten memnuniyet düzeyleri ortalama seviyededir. Pamuk üreticileri farklı kurum ve kişilerin vermiş olduğu eğitimlerden en çok üniversitelerin vermiş olduğu eğitimlerden memnun kalmışlardır. Pamuk üreticileri özellikle hastalık ve zararlılarla mücadelede, ilaç kullanımında ve gübrelemede ciddi anlamda tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyduklarını beyan etmişlerdir. Bu hizmetleri, üniversite, önder çiftçiler ve özel danışmanların eşgüdümlü olarak vermelerini istemişlerdir. Pamuk üreticilerine göre en etkili tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti yüz yüze tarlada verilen eğitimidir. Pamuk üreticilerinin %80.3’ü (135 kişi) istedikleri biçimde ve istedikleri kişi ya da kurumlarca verilecek olan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti için, yıllık dekara 199.33 TL/yıl ödeme yapabileceklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle bölgede üniversite önderliğinde, tüm paydaşların sorumluluk üstlendiği “Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Ofisi” kurulması gerekmektedir. Bu ofis tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyacı duyan çiftçiler ile uzman kişiler arasındaki bağı kurmada görev alacak ofistir. Pamuk üreticilerinin toplamda yaklaşık 388.11 milyon TL/yıl tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine yönelik ödeme yapabilme potansiyeli bulunmaktadır. Bu rakam yukarıda bahsedilen ve uygulamaya konabilecek tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti için yeterli olabilecek bir bütçeyi de sağlayabilecektir.

ANAHTAR KELİMELER: Bilgi Kaynakları, Danışmanlık, Ödeme İstekliliği, Pamuk, Şanlıurfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

SOURCES OF INFORMATION USED BY COTTON PRODUCERS IN THE AGRICULTURAL ACTIVITY PROCESS IN ŞANLIURFA PROVINCE AND MEASURING PRODUCERS' WILLINGNESS TO PAY FOR INFORMATION SOURCES

İpek YÜCEL

Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agriculture Economy

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Gönül SEVİNÇ
Year: 2023, Page: 93

It is known that the agricultural sector is of great importance for the development of society and the country. Many strategic agricultural products are grown in Türkiye; one of them is cotton, which is described as "white gold". Cotton producers provide raw materials to the Turkish textile industry and contribute to Türkiye having an important place in the world textile industry. On the other hand, cottonseed meal is used as forage in the livestock sector. In addition, intensive employment is created both in the production and processing of cotton. In conclusion, cotton production is an economically important and income generating agricultural activity for Turkey. According to TURKSTAT data, a total of 2.2 million tons of cotton is produced in 24 provinces in Turkey. Şanlıurfa ranks first in the list of 24 provinces producing cotton in Türkiye with 813 258 tons of cotton production. Cotton producers in Şanlıurfa province need many sources of information during their production activities. In this study, first of all, the information sources and consultancy services used by cotton farmers in Şanlıurfa province during production and post-production stages were investigated. The level of satisfaction of farmers with the agricultural extension and consultancy services they have applied was determined. In addition, the type of agricultural extension and consultancy service desired by the farmers and the willingness of the farmers to pay for this consultancy service if the desired service is provided were measured. According to the FRS (National Farmer Registration System) data, there are approximately 20 thousand cotton producers in the research area. According to the proportional sampling method; 10% margin of error, 99% confidence interval, the number of cotton producers to be interviewed was calculated as approximately 168. In the interviews with cotton producers, a ready-made questionnaire form was used. Almost all of the cotton producers in the research area stated that they met their agricultural extension and consultancy service needs through seed, medicine and fertilizer dealers. However, their level of satisfaction with this service is average. Among the trainings provided by different institutions and individuals, cotton producers were most satisfied with the trainings provided by universities. Cotton producers stated that they are in serious need of agricultural extension and consultancy services, especially in the fight against diseases and pests, pesticide use and fertilization. They wanted universities, farmer leaders and private consultants to provide these services in coordination. According to cotton producers, the most effective agricultural extension and advisory service is face-to-face training in the field. 80.3% of cotton producers (135 people) stated that they would pay 199.33 TL per decare per year for agricultural extension and consultancy services to be provided in the manner they want and by the persons or institutions they want. For this reason, it is necessary to establish an "Agricultural Extension and Consultancy Office" in the region under the leadership of the university, where all stakeholders assume responsibility. This office will be responsible for establishing the link between farmers in need of agricultural extension and consultancy services and experts. Cotton producers have the potential to pay a total of approximately 388.11 million TL/year for agricultural extension and consultancy services. This figure would provide a budget that would be sufficient for the above-mentioned agricultural extension and consultancy services that could be put into practice.

KEYWORDS: Information Sources, Counseling, Willingness to Pay, Cotton, Sanliurfa

TEŞEKKÜR

Bu tezin oluşmasında bana sürekli zaman ayıran ve her konuda büyük destekleri olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gönül SEVİNÇ'e teşekkürler. Lisansüstü eğitimim aşamasında bana her türlü desteği sunan Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin ve Tarım Ekonomisi Bölümü'nün Hocalarına ve çalışanlarına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalıştığım kurum olan Şanlıurfa Karaköprü İlçe Tarım ailesine desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Çalışmama maddi olarak destek sağlayan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli katkıları bulunan Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne ve çalışanlarına çok teşekkürler.

Son olarak doğduğum günden bu güne tüm yaşamım boyunca hep yanımda olan, beni her zaman destekleyen annem Naime YÜCEL'e sonsuz teşekkürler.

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 1.1. Dünya pamuk ithalatında önde gelen ülkeler	24
Şekil 1.2. Dünya pamuk ihracatında önde gelen ülkeler	24
Şekil 1.3. Türkiye'nin pamuk ithal ettiği ülkeler.....	27
Şekil 1.4. Türkiye'nin pamuk ihraç ettiği ülkeler.....	28
Şekil 4.1. Cinsiyete göre eğitim düzeylerinin karşılaştırılması.....	46
Şekil 4.2. Cinsiyete göre çiftçilik deneyim sürelerinin karşılaştırılması	48
Şekil 4.3. Pamuk verimlilik düzeyinin Türkiye ortalaması ile karşılaştırılması	52
Şekil 4.4. Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün, eğitim değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri	63
Şekil 4.5. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri	71
Şekil 4.6. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, üretim miktarı değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri.....	72
Şekil 4.7. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri	76
Şekil 4.8. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, üretim miktarı değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri	76

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 1.1. Ülkelere göre tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini üstlenen kurum ve kuruluşlar.....	6
Çizelge 1.2. Ülkelere göre tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini üstlenen kurum ve kuruluşlar...	19
Çizelge 1.3. Yıllar itibarıyla dünyada pamuk hasat alanı ve pamuk hasat alanı büyüklüğü bakımından ilk on sırada yer alan ülkeler (ha).....	21
Çizelge 1.4. Yıllar itibarıyla dünyada pamuk üretimi ve pamuk üretiminde ilk on sırada yer alan ülkeler (ton).....	22
Çizelge 1.5. Yılları itibarıyla dünyada pamuk verim ortalaması ve pamuk veriminde ilk on sırada yer alan ülkeler (kg/da) (FAO, 2023a).....	23
Çizelge 1.6. Yılları itibarıyla Türkiye’de pamuk hasat alanı ve pamuk hasat alanı büyüklüğü bakımından ilk on sırada yer alan iller (da).....	25
Çizelge 1.7. Yılları itibarıyla Türkiye’de pamuk üretimi ve pamuk üretiminde ilk on sırada yer alan iller (ton).....	26
Çizelge 1.8. Yılları itibarıyla Türkiye’de pamuk verim ortalaması ve pamuk veriminde ilk on sırada yer alan iller (kg/da).....	26
Çizelge 4.1. Cinsiyet.....	43
Çizelge 4.2. Yaş.....	44
Çizelge 4.3. Medeni durum.....	44
Çizelge 4.4. Çocuk sayısı.....	45
Çizelge 4.5. Hane halkı büyüklüğü.....	45
Çizelge 4.6. Eğitim düzeyi.....	46
Çizelge 4.7. Çiftçilik deneyim süresi.....	47
Çizelge 4.8. Sosyal güvence.....	48
Çizelge 4.9. Çiftçi örgütlerine üyelik.....	49
Çizelge 4.10. Mülk arazi varlığı (dekar).....	50
Çizelge 4.11. Üretim miktarları (ton).....	52
Çizelge 4.12. Pamuk üretimi net geliri (TL/yıl).....	53
Çizelge 4.13. Pamuk üreticilerinin ürün satış yerleri.....	53
Çizelge 4.14. Satış bedelinin alınma biçimi.....	54
Çizelge 4.15. Satış bedelini alma biçimi grupları ile üretim miktarı grupları arası farklılık.....	54
Çizelge 4.16. Kullanılan iletişim araçları.....	55
Çizelge 4.17. İletişim araçlarını kullanım sıklığı.....	56
Çizelge 4.18. Eğitim alma durumu.....	56
Çizelge 4.19. Eğitim alınan kurum/birim.....	56
Çizelge 4.20. Alınan eğitimin beklentileri karşılama düzeyinin alındıkları kurum/birime göre farklılıklarının testi.....	57
Çizelge 4.21. Danışmanlık hizmeti alma durumu.....	58
Çizelge 4.22. Üretim ve ürün satış aşamalarında danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeyleri.....	58
Çizelge 4.23. Üretim ve ürün satış aşamalarında alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri.....	59
Çizelge 4.24. Üretim ve ürün satış aşamalarında alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları.....	60
Çizelge 4.25. Bürokratik işlemler sürecinde danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeyleri.....	61
Çizelge 4.26. Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri.....	61
Çizelge 4.27. Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları.....	62
Çizelge 4.28. İhtiyaç duyduklarında danışmana ulaşabilme ya da iletişim kurabilme memnuniyet düzeyi ifadesine ilişkin belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları.....	65

Çizelge 4.29. Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin ifadeler.....	66
Çizelge 4.30. Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri.....	67
Çizelge 4.31. Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları....	68
Çizelge 4.32. Pazarlama sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin ifadeler.....	69
Çizelge 4.33. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri.....	70
Çizelge 4.34. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları....	71
Çizelge 4.35. Bürokratik işlemler süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin ifadeler	73
Çizelge 4.36. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri.....	74
Çizelge 4.37. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları	75
Çizelge 4.38. Pamuk üreticilerine göre etkili olan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti yöntemleri	77
Çizelge 4.39. Pamuk üreticilerinin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti vermesini istedikleri kurum ya da işletmeler.....	78
Çizelge 4.40. İstenilen tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine yıllık ödeme istekliliğine ilişkin t-Testi ve Tek Yönlü ANOVA sonuçları	79

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ARGE	Araştırma Geliştirme
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DİTAP	Dijital Tarım Pazarı
DLG	Alman Tarım Birliği
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GZT	Alman Teknik İş Birliği
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
KÖYMER	Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi
NAAS	Bulgaristan Ulusal Tarımsal Yayım Servisi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TAO	İsrail Tarımsal Araştırma Örgütü
TARGEL	Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi
TKB	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TOT	Teknoloji Transferi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TYDD	Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Desteği
TYUAP	Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi
TZOB	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
YAYÇEP	Televizyon ile Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi

1. GİRİŞ

Ülkemizde tarım ve tarıma dayalı sanayi, büyük önem arz eden sektörlerden biridir. Tarım sektörü, giyinme, barınma, beslenme gibi insanların temel ihtiyaçları karşılama yanında birçok endüstriye de ham madde sağlamaktadır. Bu bağlamda, ülke ekonomisine olan katkısı önemlidir. Ayrıca, Türkiye tarım ürün çeşitliliği bakımından oldukça bereketlidir. Dünya ticaretine konu olan birçok stratejik ürün bu coğrafyada yetişmektedir. Bu ürünlerden biride pamuk bitkisidir.

Pamuk bitkisi mobilya, selüloz, tekstil, kapçık, yem ve yağ endüstrisi gibi birçok sektöre hammadde sağlamaktadır. Genellikle tek yıllık olarak yetiştirilen pamuk bitkisi, tarladan toplandıktan sonra çırçırılama işlemine tabi tutulması sonucunda çiğit ve lif şeklinde değerlendirilmektedir. Fakat pamuk bitkisi öncelikli olarak lifinden faydalanmak amacıyla yetiştirilmektedir. Pamuk çiğidi ise ağırlıklı olarak yağ ve hayvansal yem üretiminde kullanılmaktadır (Khalili, 2023). Ayrıca pamuk tarımı birçok endüstriye hammadde sağlama yanında önemli bir istihdam oluşturma potansiyeline de sahiptir (Çopur, 2018).

Türkiye topraklarında, tarih boyunca tarım ve tarımsal üretim teşvik edilmiştir. Özellikle, 1862 yılında Osmanlı Devleti mera alanlarını tarlaya dönüştürerek çiftçilere ücretsiz olarak dağıtmıştır. Aynı zamanda, pamuk tarımına yönelik pamuk ekilen alanlardan 5 yıl süreyle aşar vergisinin toplanmaması, ekim alanlarına yolların yapılması, ekim için gerekli makine-ekipmanların ve pamuk tohumunun çiftçilere ücretsiz dağıtılması gibi politikalar izlenmiştir. Ayrıca, pamuk üretiminin İngiltere gibi bazı yabancı ülkeler tarafından da desteklendiği görülmektedir (Yurtoğlu, 2020).

Türkiye dünya pamuk tarımında önde gelen ülkelerden biridir. 2021 yılında dünya genelinde 81 ülkede ekonomik olarak pamuk üretimi yapılmıştır. Bu üretimde en büyük paya sahip ülkeler sırasıyla Çin, Hindistan, ABD, Brezilya, Pakistan, Özbekistan, Türkiye, Avustralya, Türkmenistan ve Arjantin olduğu görülmüştür.

Ayrıca, Türkiye, 521 kg/da pamuk verim ortalamasıyla dünya genelinde Çin'den sonra birim alandan en çok pamuk elde eden ülke olmuştur (FAO, 2023a).

Tarım sektörünün gelişimi, bilgi, birikimli ve yeniliğe açık üretici kitlesinin varlığı ile mümkündür. Çiftçilerimizin tarımsal üretimini artırıcı yeni üretim yöntemlerden, teknolojik gelişmelerden ve bunları üretim süreçlerine entegre etmeleri konusunda, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin önemi büyüktür. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmeti üretim yapan çiftçilere ekimden pazarlamaya kadar her türlü bilgi ve beceriyi sunan ve bu süreçte yaşanan sorunlara çözüm üreterek çiftçilerin sorunlarını gideren hizmet olarak tanımlanabilir.

Türkiye’de günümüz tarımsal yayım ve danışmanlık faaliyetleri, Dünya Bankası ve IFAD destekleriyle 1984 yılında başlatılan TYUAP ile başlamıştır. TYUAP, ilk olarak 16 ili kapsayacak şekilde uygulanmıştır. TYUAP-1'in başarısının ardından 1990'da 21 ili kapsayan şekilde TYUAP-2 programı başlatılmıştır. 1970 yılında Almanya ve Türkiye arasında imzalanan uluslararası antlaşmayla başlayan Önder Çiftçi Projesi, 1986'da resmi olarak başlamış ve Ziraat Odaları Birliği tarafından yürütülmüştür. Proje, 1996 yılında tamamlanmış, ancak Ziraat Odaları Birliği ile dernekler arasında imzalanan anlaşma ile Önder Çiftçi Danışmanlık projesi bugün hala bazı bölgelerde devam etmektedir. 2004 yılında TYUAP sisteminin bir parçası olan "Köy Grubu Tarım Merkezleri" etkisini kaybedince, Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi (KÖYMER) başlatılmış ve 2006 yılında KÖYMER personellerinin Bakanlık bünyesine alınmasıyla sona ermiştir. 2007 yılında KÖYMER'in devamı niteliğinde TARGEL projesi faaliyetine başlamış ve 2011 yılında sona ermiştir (Eksilmez, 2016).

Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti genellikle özel sektör tarafından sağlanmaktadır. Bazı Avrupa ülkelerinde, devletin tarımsal yayım faaliyetlerinden doğan harcamaların hafifletilmesi amacıyla bu hizmeti alan çiftçiler tarafından finanse edilmektedir. Bu değişim, Türkiye'yi de etkilemiş olup, 2007 yılında çıkarılan “Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin

Düzenlenmesi” kanunu ile tarımsal yayım ve danışmanlık faaliyetlerinde özel sektör katılımına olanak tanınmıştır (Sezgin, 2010).

Türkiye’de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti, devlet tarafından yetkilendirilen özel tarım danışmanları aracılığıyla sağlanmaktadır. Tarım danışmanları başlangıçta kamuda sözleşmeli olarak görev almış, ancak 2011 yılında bu danışmanların büyük çoğunluğu kadroya alınmıştır. Daha sonra, bu profesyonellerin yılda iki kez katıldıkları Tarımsal Yayım ve Danışmanlık sınavını başarıyla geçmeleri sonucunda sertifikalandırılmış ve serbest danışmanlık yapma yetkisi kazanmışlardır. Üretici birlikleri ve Ziraat Odaları gibi kurumlarda görev alan tarım danışmanları, ücretlerini çalıştıkları yerlerden elde ederken, devlet de bu kurumlara danışmanlık desteği adı altında fon sağlamaktadır (Sever, 2013).

Bu çalışmada, Şanlıurfa ilinde pamuk üreten çiftçilerin tarımsal faaliyet sürecinde başvurdukları bilgi kaynaklarını tespit etmek ve üreticilerin bilgi kaynaklarına yönelik ödeme istekliliğinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

1.1. Çalışmanın Hedefleri

Şanlıurfa il ve ilçelerinde pamuk üretimi yapan çiftçilerin;

- Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemek,
- Tarımsal örgütlere üyelik durumlarını saptamak,
- Tarım da kullandıkları bilgi kaynakları ve iletişim araçlarını belirlemek,
- Bu bilgi kaynaklarından memnuniyet düzeylerini ölçmek,
- Yayım ve danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyulan alanları tespit etmek,
- Tarımsal yayımda kullanılan iletişim yöntemlerinin etkili olup olmadığını belirlemek,
- Tarımsal danışmanlık hizmetinin kimler tarafından nasıl verilmesinin belirlenmesi
- Kendilerine istedikleri biçimde danışmanlık hizmeti verilirse bunun için ne kadar ödemeye istekli olduklarını tespit etmek hedeflenmiştir.

1.2. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Kavramı

Tarımsal yayım ve danışmanlık terimi, farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Tarımsal yayım ve danışmanlık kavramının daha iyi anlaşılması için bazı yaygın tanımlara aşağıda yer verilmiştir.

Maunder (1972), tarımsal yayımı “Çiftçilere eğitim yoluyla tarımsal üretim şekilleri ve tekniklerinin geliştirilmesinde, üretimde etkinliğin ve tarımsal gelirin artırılmasında, hayat standartlarının iyileştirilmesinde, kırsal hayatın sosyal ve eğitimsel seviyesinin yükseltilmesinde yardımcı olan bir hizmet veya sistem” şeklinde tarif etmiştir. Swanson’a (1984), göre tarımsal yayım kavramı “Amacı insanlara yararlı bilgileri iletmek, elde edilen bu bilgilerin kendilerinin, ailelerinin ve toplumlarının daha iyi yaşam koşullarına ulaşmalarında nasıl kullanılacağını göstermek olan, eğitime dayalı bir süreç” şeklindedir. Russell (1986), tarımsal yayımı “Çiftçilere ürünlerinin verimliliklerinin artırılması ve yaşam standartlarının yükseltilmesi; yeni tarımsal üretim metotlarının benimsetilmesi için gerekli bilgi ve becerilerin sağlanması” şeklinde açıklamıştır (Demiryürek, 2014; Feder, Willett ve Zijp, 2001; Maunder, 1972; Swanson, 1984). Van den Ban ve Hawkins (1996) ise tarımsal yayımın “Çiftçilere her konuda fikir oluşturma ve doğru karar vermede yardımcı olmak için bilgi iletişim metotlarının plânlı bir biçimde kullanılmasına dönük bir eğitim sistemi” olduğunu belirtmiştir (Kayabaşı, 2020; Van Den Ban ve Hawkins, 1996).

Bu tanımları değerlendirdiğimizde, tarımsal yayım, çiftçilere tarımsal üretimde bilgi, beceri ve tekniklerin planlı bir eğitim süreci aracılığıyla aktarıldığı bir hizmet veya sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, çiftçilerin üretkenliklerini artırmayı, gelir düzeylerini yükseltmeyi, yaşam standartlarını iyileştirmeyi ve kırsal toplulukların sosyal ve eğitimsel seviyelerini yükseltmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Tarımsal yayım, yalnızca bilgi iletimini değil, aynı zamanda çiftçilere kendi sorunlarını çözebilme yetenekleri kazandırmayı ve yeni tarım metotlarını benimsetmeyi de amaçladığı aktarılmıştır.

Tarımsal yayım kavramının gelişim süreci incelendiğinde, Antik Mısır, Mezopotamya ve Çin gibi antik uygarlıklara kadar uzandığı görülmektedir. Bu dönemde, tarım teknikleri ve ürünleriyle ilgili bilgi paylaşımı, özellikle tapınaklar ve öğrenim merkezlerinde yoğunlaşmıştır. Yunan ve Roma İmparatorlukları döneminde, önemli düşünürler, örneğin Aristoteles ve Theophrastus, tarımı bilimsel bir perspektifle incelemiş ve yazılar kaleme almıştır. Orta Çağ'da, manastırlar, tarımın evriminde öncü bir rol üstlenerek, çeşitli tarım tekniklerini manastır toplulukları arasında başarılı bir şekilde yaymıştır. 14. yüzyıldan itibaren Rönesans dönemi ile tarımsal bilgi ve bu bilginin yayılımı açısından önemli bir evre olmuştur. Rönesans'ın bilimsel ve entelektüel atmosferi, tarımın daha bilimsel bir şekilde ele alınmasına olanak tanımıştır (Cinemre ve Demiryürek, 2005; Van Den Ban ve Hawkins, 1996).

Modern tarımsal yayım ve danışmanlık faaliyetleri, 1740'lı yıllarda İrlanda'da ortaya çıkan patates mildöyü (Patates geç yanıklığı) hastalığına karşı mücadele amacıyla başlamıştır. Bu hastalığa dirençli ürünlerin yetiştirilmesi konusunda çiftçilere verilen eğitimler ve teşvikler, modern tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin temellerini oluşturmuştur (Knorr, Gerster-Bentaya ve Hoffmann, 2007). Tarımsal yayım kavramı ise, 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'de bazı bilim adamları tarafından yoksul mahallelerde yaşayan kişilere sağlık ve beslenme konularında eğitim verilmeleri ile başlamıştır. Zaman içinde bu eğitimler, tarımsal üretim tekniklerini de içerecek şekilde genişlemiştir. Bu eğitimler 1873 yılına gelindiğinde, Cambridge Üniversitesi'nde "Extension Education" yani üniversite dışı eğitim şeklinde tanımlanmıştır. Daha sonra, tarımsal bilgilerin de eklenmesiyle "Agricultural Extension" terimi ortaya çıkmış ve günümüz tarımsal yayım ve danışmanlık kavramı oluşmuştur (O Özçatalbaş ve Gürgen, 1998).

Tarımsal yayım faaliyetleri, Avrupa ve Kuzey Amerika'da 1800'lerde başlamasına rağmen, gerçek anlamda gelişme 1950'lerden sonra yaşanmıştır. Türkiye'de ise yayım faaliyetleri 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde, çeşitli bilimsel ve mesleki dergilerinin yayınlanmaya başladığı görülmektedir. İlk tarımsal yayım 1880 yılında "Vasıta-ı Servet" dergisiyle başlamıştır (Şahin, 2023).

1.3. Dünyada Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

Dünyada, tarımsal yayım hizmetleri genellikle idari personel, konu uzmanı ve alan yayımcısı olarak nitelendirilen personeller tarafından yürütülmektedir. Amerika'da tarımsal yayım görevini üstlenen üniversiteler bulunurken, Avrupa ülkelerinde özel danışmanlık sistemleri daha aktif olarak faaliyet göstermektedir. Ancak, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ve buldukları ülkelerin sosyal-kültürel yapılarına bağlı olarak bazı farklılıklar meydana gelmektedir. Avrupa Birliğine üye ülkeler, yayım hizmetini bakanlıklar, bakanlığa bağlı danışmanlık şirketleri, ziraat odaları, serbest tarım danışmanları ve tarımsal danışmanlık şirketleri aracılığıyla yürütmektedir (Orhan Özçatalbaş, Boz, Budak, Karaturhan ve Demiryürek, 2010). Çizelge 1.1.'de ülkelere göre tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini üstlenen kurum ve kuruluşlar verilmiştir.

Çizelge 1.1. Ülkelere göre tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini üstlenen kurum ve kuruluşlar

Ülkeler	Kurum ve Kuruluşlar
Avrupa Ülkeleri	
İrlanda	Çiftçi Örgütleri
İngiltere	Bakanlığa Bağlı Kalkınma ve Danışmanlık Birimi
İtalya	Çiftçi Örgütleri
Fransa	Ziraat Odaları
Hollanda	Özel Yayım Danışmanlık Kuruluşları
Almanya	Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar, Bakanlık
İspanya	Bakanlık
Danimarka	Çiftçi Örgütleri, Özel Kuruluşlar
Yunanistan	Bakanlık
Portekiz	Bakanlık ve Çiftçi Örgütleri
İsveç	Ulusal Tarım Bordu (Bakanlığa Bağlı)
Macaristan	Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar, Bakanlık/Şirketler, Üniversiteler
Polonya	Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar, Bakanlık
Diğer Ülkeler	
Avusturya	Ziraat Odaları, Özel Kuruluşlar, Bakanlık
ABD	Tarım Bakanlığı, Üniversite
Çin	Kamu Tarımsal Yayım Sistemi
İsrail	Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı
Hindistan	Kamu Tarımsal Yayım Sistemi, Özel Sektör Firmaları, STK'lar, Çiftçi Örgütleri
Türkiye	Tarım Bakanlığı, Ziraat Odaları, Serbest Tarım Danışmanları, Sivil Toplum Örgütleri

Tarımsal yayım hizmetleri, Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde genellikle devlet kontrolünde yürütülürken, Yeni Zelanda, İrlanda ve İngiltere gibi ülkelerde özel danışmanlık sistemleri, hizmet vermektedir. Bu ülkelerde özel sektör,

yayım süreçlerinde etkin bir rol oynamaktadır. Danimarka ve Fransa'da tarımsal yayım görevi, çiftçi organizasyonları tarafından üstlenilmiştir. Almanya'da ise tarımsal yayım hizmeti hem kamu hem de özel sektör danışmanlıkları tarafından yürütülmektedir (Kaynakçı, 2017; Oğuz, 2010; Şahin, 2023). Türkiye'de önceki dönemlerde kamunun üstlendiği tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri, şu anki eğilimlere paralel olarak Avrupa ülkelerinde olduğu gibi özel sektör paydaşlığıyla yürütülmektedir. Bu hizmetler, şu anda kamu kurumları, ziraat odaları, sivil toplum örgütleri, serbest tarım danışmanları ve tarımsal danışmanlık şirketleri tarafından yürütülmektedir (Atsan, Yurttaş ve Başusta, 2010; Boyacı ve Yıldız, 2014).

1.3.1. Avrupa ülkelerinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri

Avrupa ülkelerinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri genellikle kamu ve özel sektör iş birliği ile yürütülmektedir. Özellikle bu hizmetleri sunan kurumlar arasında kamu kurumları, tarım odaları, sivil toplum örgütleri, serbest tarım danışmanları ve özel tarımsal danışmanlık şirketleri yer almaktadır. Bu kapsamda, bazı Avrupa ülkelerinde uygulanan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerine dair kısa bilgiler aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

1.3.1.1. Hollanda

Ülke tarım topraklarının %20'si polder olarak adlandırılan, denizden kazanılmış tarım arazilerinden oluşmaktadır. Hollanda topraklarının üçte ikisi su seviyesinin altında yer almaktadır ve kontrollü su projeleri ile bu topraklar korunmaktadır (Akyüz, 2015). Hollanda, Avrupa kıtasında nüfus yoğunluğu bakımından en yüksek ve yüzölçümü bakımından ise kıtada en küçük ülkelerden biridir. Tarımsal yayım konusunda elde ettiği başarılarla, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dünyada en çok tarım ürünü ihraç eden ikinci ülke konumundadır (Kayabaşı, 2020).

Hollanda'da tarımsal yayım hizmeti, kooperatifler, çalışma grupları, çiftçi birlikleri, özel şirketler ve vakıflar tarafından yürütülmektedir. Bu kuruluşlar arasında en öne çıkanı Hollanda Tarımsal Yayım Servisi (DLV)'dir. Tarımsal yayım hizmeti,

başlangıçta devlet tarafından sağlanırken, 1993 yılından itibaren özel sektöre devredilmiştir. DLV, özelleşme öncesi dönemde tamamen devlet kontrolünde faaliyet göstermiş olup, çiftçilere teknik ve ekonomik öneriler sunmuştur. Ancak, zamanla bu modelde bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Daha sonra, DLV özelleştirilmiş ve bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte yayım faaliyetinde yer alan çalışan sayısı azaltılmış ve doğrudan çiftçi taleplerine odaklanarak daha geniş bir çiftçi kitlesine hizmet sunulmuştur. DLV, Hollanda dışında Estonya, Belçika ve Almanya'da da faaliyet göstererek 25 farklı alanda 900 personeli bünyesinde barındıran bir danışmanlık ajansına dönüşmüştür (Akyüz, 2015; Koçak, 2012).

1.3.1.2. İngiltere

Tarımsal yayım çalışmaları İngiltere'de ilk 1920-1930 yıllarında düzensiz bir şekilde kolejler, yerel yönetimler ve üniversiteler tarafından yürütülmüştür. 1946 yılında Tarım Bakanlığı koordinasyonunda Ulusal Yayım Servisi olarak bilinen NAAS kurulmuştur. Bu yayım servisi, kırsalda yaşayanların hayat koşullarını iyileştirmeyi, güvenli gıdaya erişimini sağlamayı ve tarım alanındaki teknolojik yeniliklerin benimsenmesini amaçlayan bir kamu kuruluşudur. Bu kuruluş, çiftçilerin ilgi ve taleplerine odaklanarak kamu eliyle ücretsiz hizmet sunmuştur. 1971 yılında İngiltere'nin Tarım Bakanlığı'nın teknik birimiyle birleştirilerek ADAS (Tarımsal Kalkınma Yayım Servisi) adında bir yapı haline gelmiş ve Tarım, Balıkçılık ve Gıda Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerine devam etmiştir (Ingram, 1992).

1984 ve 1985 yıllarında ADAS'ın kamuya olan yüksek maliyeti tartışılırken, birde o dönemde yaygınlaşan özelleştirme düşünceleri, bu hizmeti kullananların maliyetin bir kısmına katkıda bulunması gerektiği fikrini gündeme getirmiştir. Bu eğilim sonucunda, 1988 yılı itibarıyla ADAS masraflarının %15'i, sonraki 5 yıl içinde masrafların %50'si ve ilerleyen süreçte ise masrafların tamamı yararlanıcılar tarafından karşılanması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, 1996'dan itibaren ADAS'ın tüm finansmanı, yayım hizmeti alanlar tarafından sağlanmış ve devlet desteği tamamen kesilmiştir. 1997 yılına gelindiğinde ise ADAS tamamen özelleştirilmiştir. Yine de,

ADAS ilk günden beri bağımsız kalarak çiftçilerin güvenilirliğini korumuştur (Koçak, 2012).

1.3.1.3. Almanya

Almanya 16 farklı eyaletten oluşmuş ve tüm eyaletlerin kendine özgü tarım politikaları vardır. Almanya da tarımsal yayım konusunda 3 önemli yapı bulunmaktadır. Bu yapılar, Ziraat Odası, Tarım Bakanlığı ve Tarımsal Danışmanlık şirketlerinden oluşmaktadır. Almanya'nın 6 bölgesinde Tarım Bakanlığı, 4 bölgesinde üretici birliği ve diğer 6 bölgesinde ise özel danışmanlık şirketleri hizmet vermektedir. Ayrıca, Almanya'nın kuzey tarafında ziraat odaları ve danışmanlık şirketleri, güney tarafında ise Tarım Bakanlığına bağlı olan "Eyalet Tarım Ofisi" yer almaktadır. Ziraat odaları yerel halktan oluşmakla beraber çiftçilere rehberlik etme rolünü de üstlenmiştir (O Özçatalbaş, 2007).

Almanya'da, bölgelerin genişliğine bağlı olarak ziraat odası sayısı değişmekte, ancak üyeler her zaman aynı düzeyde aidat ödemektedir; bu aidatlar, yayım hizmetlerine finansal destek sağlamaktadır. Ziraat odalarında görev yapan personel genellikle bitki koruma, tarım ekonomisi veya hayvancılık alanlarında uzmanlaşmış kişilerden oluşmaktadır. Tarım Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen tüm harcamalar devlet tarafından finanse edilmektedir.

Almanya'da doğu ve batının birleşmesiyle birlikte, yayım hizmetlerinde bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 5 farklı bölgede yayım faaliyetleri özelleştirilmiş ve çiftçiler tarafından finanse edilen tarımsal danışmanlık şirketlerine devredilmiştir. Tarımsal yayımın özelleştirilmesi, danışmanlık hizmetlerinin daha etkili ve dinamik bir hale gelmesine olanak tanımıştır (Çukur ve Karaturhan, 2011).

1.3.1.4. Bulgaristan

Bulgaristan, iklimi ve bereketli toprak yapısıyla tarım için oldukça elverişli bir ülkedir. 2021 yılı verilerine göre, ülke genelinde tarıma ayrılan 5,2 milyon hektarlık

alan, ülkenin toplam yüzölçümünün %46'sına denk gelmektedir. Buna rağmen, son yıllarda yaşanan düşük verimlilik, rekabet gücündeki azalma, arazilerin parçalanmış olması, teknolojik gelişmenin yetersizliği ve işgücü eksikliği gibi sorunlar nedeniyle tarım sektöründe gerileme gözlenmiştir (Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2023).

Bulgaristan'da Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren NAAS, Avrupa Birliği destekli PHARE programının devamı niteliğinde çalışan bir kuruluştur. Dünya genelinde üretilen tarım ürünlerinin kalitesini standart hale getirme ve uluslararası piyasada rekabet gücünü artırmayı amaçlayan NAAS, Avrupa Birliği üyeliği için de önemli bir kriter olarak öne çıkmaktadır. NAAS, çiftçilere yenilikler konusunda bilgi sağlama, özel danışmanlık hizmeti sunma ve üretilen ürünlerin Avrupa Birliği kalite standartlarına uygun olmasını amaçlamaktadır. NAAS, diğer kuruluşlardan farklı olarak su analizi, toprak analizi, yem analizleri ve kimyasal analizler gibi çalışmalarını ücretsiz olarak gerçekleştirip, analiz sonuçlarını üreticilere önerilerle birlikte sunmaktadır. Ayrıca, NAAS, bankalardan alınan destekleme ve kredilerle ilgili danışmanlık hizmeti de sunmaktadır (GAP-TEYAP, 2024a).

1.3.1.5. Danimarka

Danimarka hükümeti, 2003 yılından bu yana yayım faaliyetleri için herhangi bir destek sağlamamıştır. Ülkede yayım sistemi özelleştirilerek "Danimarka Tarımsal Yayım Servisi" adı altında çiftçilere hizmet sunmaktadır. Bu hizmeti çiftçi örgütleri yürütmekte olup, merkezinde çiftçiler bulunmaktadır. Yayım hizmeti için yapılan tüm harcamalar çiftçiler tarafından karşılanmakta ve serbest piyasa koşulları altında gerçekleşmektedir. Son zamanlarda çiftçiler, çiftçi örgütlerine olan yaklaşımlarının değiştiğini ve daha eğitimli, donanımlı tarımsal yayım hizmeti sunan kuruluşlara yönlendiklerini ifade etmektedirler. Bu durum, tarımsal yayım hizmeti veren kuruluşlar arasında rekabeti güçlendireceği ve hizmet kalitesini artıracığı düşünülmektedir. Ülkede bulunan "Ulusal Yayım Merkezi" sistemi, tarımsal yayım ile ilgili bilgileri toplamakta ve bu bilgileri yereldeki 75 yayım merkezine iletmektedir. Yayımçı olarak görev yapan kişilerin eğitim düzeyi incelendiğinde, genellikle

üniversite mezunu veya tarım kolejini bitirmiş kişiler olduğu görülmektedir (GAP-TEYAP, 2024a).

1.3.2. Diğer ülkelerde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri

1.3.2.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'de, 1911'de Amerikan Çiftçi Bürosu tarafından başlatılan tarımsal yayım faaliyetleri, 1914'te resmi kimlik kazanarak ABD Tarım Bakanlığı ve üniversitelerle iş birliği içinde yürütülmüştür. Bu sistem, kırsal bölgelerdeki sorunlara odaklanmış ve çiftçilerin ürün verimliliğini artırmıştır. ABD Tarımsal Yayım Hizmeti ve Kooperatif Yayım Hizmeti birlikte faaliyet göstermekte olup, merkezi (federal), bölgesel (eyalet) ve yerel (ilçeler) düzeyde oluşturulan ortak finansman ve yönetim birimleri ile yürütülmektedir. Federal düzeyde, Tarım Bakanlığına bağlı olarak kurulan, Ulusal Gıda ve Tarım Enstitüsü (NIFA), üreticilerin öncelikleri, fonları ve desteklenmeleri konusunda araştırmalar yaparak bu alanlardaki gelişmeleri yönlendirmektedir. Ayrıca, bilimsel ve teknik bilgileri eyaletlere ve ilçelere ulaştırmak amacıyla üniversiteler ve yayım ofislerini desteklemektedir. Üniversiteler ve yayım uzmanları, eyalet düzeyinde çiftçilerle iş birliği yaparak yayım hizmetlerini yürütmektedir. Yerel düzeyde ise ilçe yayım ofisleri aracılığıyla hizmetler sunulmaktadır (Abacı, 2023).

1.3.2.2. Çin Halk Cumhuriyeti

Çin tarımda 300 milyon çiftçiye ev sahipliği yapan, Tahıl üretiminde dünyada birinci sırada yer alan, pamuk, yağlı tohumlar, çay ve darı gibi birçok tarımsal ürün yetiştiren bir ülkedir. OECD verilerine göre ülkenin tarımsal kazançları GSYİH'nın %15'ine tekabül etmektedir (Q. Zhang ve diğerleri, 2020).

Çin Halk Cumhuriyeti'nde tarımsal yayım hizmetleri, Kamu Tarımsal Yayım Sistemi (PAES) tarafından yürütülmektedir. Bu sistemde, tarım alt sektörlerine göre organize edilmiştir. Ayrıca Birçok ilçenin, tarımsal koruma, hayvancılık, tarım makineleri, su ürünleri yetiştiriciliği, toprak-gübre ve ekonomik yönetim alanlarında

yayım istasyonları kurulmuştur. Bunun yanında pamuk gibi spesifik ürünlere ise yerel koşullara göre istasyonlar oluşturulmuştur. Kasabalardaki yayım merkezlerindeki personel genellikle bir veya iki köyden sorumlu olarak atanmıştır. Bazı köylerde ise model çiftçiler olarak seçilen örnek çiftçiler bulunmaktadır. Çin devleti tarafından desteklenen yayım hizmeti, 1980'lerin sonlarından itibaren çeşitli reformlara tabi tutulmuş ve 1990 itibarıyla, yayım çalışmaları tamamen devlet tarafından finanse edilen ajanslar, kısmen finanse edilen ajanslar ve kendi kendini finanse eden ajanslar olmak üzere üç kategoriye ayırarak reform ilkeleri benimsenmiştir (Stavis, 1978; X. X. Y. Zhang ve Kempenaar, 2009).

1.3.2.3. Avustralya

Avustralya'da tarımsal yayım, kamunun sunduğu bir hizmettir ve üretim yapan çiftçilerin kendi yeteneklerini ve girişimcilik özelliklerini geliştirmelerini, tarım sektöründeki yeniliklere hızlı bir şekilde uyum sağlamalarını hedeflemektedir. Avustralya'daki yayımın temel amaçları arasında; doğal kaynakları temsil eden hava, toprak, su gibi unsurları sürdürülebilir bir şekilde korumak, kırsaldaki yenilikleri destekleyerek başarılı sonuçlar elde etmek, yenilenebilir enerji üretimine katkıda bulunmak, en son teknolojik gelişmelerin çiftçilere benimsetilmesini sağlamak yer almaktadır (GAP-TEYAP, 2024a).

Avustralya'da tarımsal yayımdan sorumlu "Tarım, Orman, Çevre ve Su Ekonomisi Bakanlığı, planlama, yönlendirme ve değerlendirme yetkilerine sahiptir. Bu yetkilerin yanı sıra, yayımcıların eğitimi ve yayım sürecindeki ihtiyaçların belirlenmesinde de rol almaktadır. Hükümet, yayım için 30 dernek ve 300 yayımcı ile ortak finansman oluşturarak, yeterlilik kazanmış yayımcılara destek sağlamıştır (Koçak, 2012).

1.3.2.4. Hindistan

Hindistan'da tarımsal yayım faaliyetleri, 1871 yılında Tarım Departmanı'nın (DOA) kurulmasıyla başlamıştır. Ancak, çiftçilere yayım eğitiminin iletilmesinde

yaşanan altyapı sorunları nedeniyle başarılı olunamamıştır. Ayrıca, çalışmaların kısa süreli olması ve yeterli planlama yapılmaması, girişimlerin hükümet odaklı olması ve kırsala yeterli kredinin sağlanmaması gibi sorunlar da etkili olmuştur. Bu başarısızlıklar üzerine başarılı bir yayım çalışması için bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler arasında çiftçilerin yayım sürecine aktif katılımı, kırsalda bütüncül yaklaşım tercihi, devlet destekleri ve teknoloji ile sosyal bilim uzmanlarından yardım alınması yer almaktadır (Singh, Meena, Swanson, Reddy ve Bahal, 2014).

1.3.2.5. İsrail

İsrail nüfusunun %10'u köylerde yaşamakta olup, ülkede 25 bin tam zamanlı ve 30 bin yarı zamanlı çiftçi faaliyet göstermektedir. İsrail, kuruluşunun ilk yıllarında yalnız öz tüketimini karşılamak amacıyla üretim yaparken, zaman içinde dünyada en çok tarım ürünü ve teknolojisi ihraç eden ülkelerden biri haline gelmiştir. İsrail'de, Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığına bağlı 9 yerel yayım birimi bulunmakta ve yaklaşık 350 yayım görevlisi bu kuruluşlarda devlet tarafından istihdam edilmektedir. İsrail Tarım Bakanlığı, neredeyse 20 yıldır tarımsal yayım alanında çiftçilere finansal ve teknik destek sağlamaktadır. Ancak, gelecek 10 yıl içinde yayım faaliyetlerinden doğan giderlerin yaklaşık %70'i, yayım hizmeti alan çiftçiler tarafından finanse edilmesi planlanmaktadır. Bu alanda çalışan yayım görevlileri genellikle lisansüstü eğitimi olan kişilerden oluşurken, bu görevliler zamanlarının yaklaşık %30-35'ini araştırma ve geliştirme (AR-GE) çalışmalarına ayırdıkları ifade edilmektedir (Boyacı, 2002).

İsrail'de tarımsal ürünlerin %70'ine yakını, Tarımsal Araştırma Örgütü (TAO) tarafından geliştirilmekte ve denetlenmektedir. Bu araştırma ve geliştirmeler, ilk olarak 1977 yılında yerel düzeyde örtü altı domates yetiştiriciliği amacıyla başlamıştır. Bu araştırma-geliştirme merkezleri, zaman içinde Yahudi Ulusal Fonu, Yahudi Bürosu ve Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı'nın katılımları ile yaygınlaşmıştır (Boyacı, 2002).

1.4. Türkiye’de Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri

Türkiye’de tarımsal yayım faaliyetleri, 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde çeşitli bilimsel ve mesleki dergilerin yayınlanmaya başladığı görülmektedir. İlk tarımsal yayım faaliyeti 1880 yılında neşredilen "Vasita-ı Servet" dergisiyle başlamıştır. Bunu takiben, 1881 yılında "Ziraat Gazetesi", 1884 yılında devlet destekli "Orman Maadin ve Ziraat Mecmuası" ve 1894 yılında "Osmanlı Terakki-i Ziraat Dergisi" gibi çeşitli yayınlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu yıllarda çeşitli ziraat okulları da açılmıştır (Demir, 2019).

Cumhuriyetin ilanıyla 1931 yılında düzenlenen birinci ziraat kongresinde, zirai yapının incelenmesi ve tarım tekniklerinin çiftçilere öğretilmesi kararı, tarımsal yayım açısından önemli bir kilometre taşını temsil etmektedir. Bu dönemde gerçekleştirilen diğer bir yayım girişimi, 1937 yılında kırsal kesimin eğitilmesi amacıyla köy öğretmenlerinin görevlendirilmesidir. 1943 yılında, "Teknik Tarım Teşkilatı" bünyesinde Ankara, Manisa ve Eskişehir’de ilk tarımsal yayım örgütleri kurulmuş ve ilerleyen dönemlerde tüm illere yayılmıştır. Türkiye’de planlı döneme geçişle birlikte, 1963 yılında tarımsal üretimin geliştirilmesi ve çiftçi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla il ve ilçelerde ziraat odaları kurulmuştur. Ancak, bu çabalar sonucunda istenilen başarı elde edilememiştir. Günümüz tarım yapısı ise beşinci kalkınma planı döneminde, Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IPARD) gibi yabancı organizasyonların destekleri ve yönlendirmeleri ile şekillenmiştir (Gülkök, 2015; Şahin, 2023).

2000’li yıllara gelindiğinde ise, tarımsal yayım hizmetinin verimliliğini artırmak amacıyla özel sektörün de bu alanda faaliyet göstermesi gerektiği düşünülmüştür. Bu düşünce doğrultusunda, bu yıllarda özel girişim ortaklığı ile bazı tarımsal yayım projeleri yürütülmeye başlanmıştır. Ancak, asıl değişim 2006 yılında yürürlüğe giren Tarım Kanunu ile yaşanmıştır. Söz konusu kanun, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinin bakanlık denetimi ve yetkilendirmesi şartıyla, özel sektör kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve serbest danışmanlara çiftçi eğitimi ve yayım faaliyeti yürütme imkânı tanımıştır. 2007 itibarıyla, toplamda 1461 farklı kişi veya kuruluşa tarımsal

danışmanlık yapma yetkisi verilerek, kamunun yanında özel sektörün de bu alanda etkin bir rol almasının önünü açmıştır (İmamoğlu, 2017).

1.4.1. Türkiye’de uygulanan bazı tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri

Türkiye’de tarımsal üretimi artırmak ve kırsal kesimi bilinçlendirmek amacıyla farklı kuruluşlar tarafından ürün bazlı tarımsal yayım projeleri, il bazlı kırsal kalkınma projeleri ve lider çiftçi projesi gibi çeşitli projeler yürütülmüştür. Dağınık bir şekilde farklı kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen bu projelerin birçoğu istenilen başarıyı elde edememiştir. 1984 yılına gelindiğinde, bu faaliyetler Tarım Bakanlığı tarafından yürütülmesi için tek çatı altında toplanmıştır (Koçak, 2012).

Türkiye’de ürün bazlı uygulanan tarımsal yayım projesi olan MEYSEB ve HAYGEL, sırasıyla 1971-1979 ve 1972-1990 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. MEYSEB projesi kapsamında, köyde ikamet eden çiftçiler devlet yayım biriminde sözleşmeli olarak görevlendirilmiştir. Formen olarak adlandırılan, bu çiftçiler yine devlet tarafından eğitilerek edindikleri bilgi ve deneyimlerini diğer çiftçilere aktarmaları amaçlanmıştır. Ayrıca, 1976-2010 yılları arasında Erzurum, Çorum, Yozgat, Çankırı, Bingöl, Muş, Sivas, Ordu, Giresun ve Erzincan ve illerinde alan bazlı projeler de başarıyla uygulanmıştır (Taluğ, 2019).

Beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminin başlamasıyla birlikte, Türkiye’de tarımsal yayım ve danışmanlık faaliyetlerinde önemli gelişmeler yaşanmış, bu süreçte Dünya Bankası ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IPARD) gibi yabancı organizasyonların destekleriyle birçok yeni proje hayata geçirilmiştir. Bu gelişmeler kronolojik sırayla aşağıda incelenmiştir.

1.4.1.1. TYUAP (1984-2006)

Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi (TYUAP), araştırmacılar ve yayım uzmanlarını bir araya getiren, özellikle kadın üreticilerin ihtiyaçlarını dikkate alan ve düzenli izleme sürecine sahip, önemli bir tarımsal gelişim projesidir. Dünya

Bankası ve IFAD destekleriyle 1984 yılında başlatılan Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projesi (TYUAP), ilk olarak 16 ili kapsayacak şekilde uygulanmıştır. TYUAP-1'in başarısının ardından 1990'da 21 ili kapsayan şekilde TYUAP-2 programı başlatılmıştır. Giderek etkisi zayıflayan bir şekilde 2004 yılına kadar "Köy Grubu Tarım Merkezleri" bünyesinde uygulanmaya devam edilmiştir (Abacı, 2023).

1.4.1.2. Önder çiftçi projesi (1986-devam)

Bu proje, Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) ile Alman Tarım Birliği (DLG) arasında 1986 yılında imzalanan antlaşma ile hayata geçirilmiştir. Pilot il olarak seçilen Tekirdağ'da 1987 yılında başlatılan Önder Çiftçi Projesi, bir danışman ve iki Alman uzmanın katılımıyla gönüllü çiftçilerle birlikte yürütülmüştür (Arap, 2016). Proje, çiftçilerin gelirini artırmak, yaşam standartlarını iyileştirmek ve ülke ekonomisine tarımın katkısını artırmak amacıyla tarımsal üretimde verimliliği artırmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda çiftçilere yeni teknolojik ve teknik gelişmeler konusunda bilgi verilmesi ile tarımın sürdürülebilir hale getirilmesi amaçlanmıştır. 1992 yılında çiftçi talepleri üzerine Önder Çiftçi Danışma Dernekleri kurulmuştur. Halen faaliyet gösteren bu dernekler, 2019 yılı itibarıyla Tekirdağ, GAP, Muratlı, Konya, Polatlı, Hayrabolu, Lüleburgaz, Malkara, Çorlu ve Silivri'de olmak üzere toplamda 9 Önder Çiftçi Danışma Derneği bulunmaktadır. Ancak günümüzde bu derneklerin bir kısmı aktif olarak faaliyet göstermemekte olup, bazıları pasif veya danışman eksikliği yaşamaktadır (Yurga, 2019). İlk yıllarda, Önder Çiftçi Projesi'nin tüm masrafları Alman Teknik İş Birliği (GTZ) ve Alman Tarım Birliği (DLG) tarafından karşılanırken, 1992-1996 döneminde bu masrafların yarısı Alman Tarım Birliği, diğer yarısı ise Türkiye Ziraat Odaları Birliği tarafından karşılanmıştır. 1996-1999 yıllarında ise Türkiye Ziraat Odaları Birliği, bu masrafların tamamını üstlenmiştir (Özer, 2005).

1.4.1.3. YAYÇEP (1991-2010)

Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAYÇEP), 1. dönemi 1991-1998 yılları arasında ve 2. dönemi 2000-2010 yılları arasında başarıyla uygulanmıştır. Bu proje, televizyon

programları/video, basılı yayınlar ve danışmanlık hizmetleri olmak üzere üç temel alan üzerinde odaklanmıştır. Uygulama süresince toplam 651 video kaydedilmiş, 800 000 cilt kitap basılmış ve geniş bir katılım elde edilmiştir. YAYÇEP projesine 1991-1995 yılları arasında 63 000 çiftçi katılmışken, ilerleyen yıllarda bu sayı 113 123 katılımcıya yükselmiştir. Bu katılımcılar sınavlara alınarak çeşitli sertifikalar ve maddi ödüller kazanmışlardır (Şahin, 2023).

1.4.1.4. KÖY-MER (2004-2006)

Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi (KÖY-MER), üretim yapan çiftçilere doğrudan bilgi sağlamayı, güncel tarım teknolojilerini yaygınlaştırmayı, bitki ve hayvan gelişimini daha etkin kılmayı ve köylerde yaşayan çiftçilerin gelir düzeyini artırmayı amaçlamıştır. Bu proje, 2004 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (TKB) tarafından kurulmuştur. KÖY-MER projesi, önceki yayım projelerinden farklı olarak üç temel özellik taşımaktadır. İlk olarak, yayımcıların çiftçilerle birlikte köyde ikamet etmesi ve bu bağlamda kadın yayımcıların köyde çalışması, bu alanda bir ilki temsil etmektedir. İkinci olarak, bu hizmeti alan çiftçilerin yayım ücretinin bir kısmını karşılama yükümlülüğü bulunmasıdır. Son olarak, proje işsiz veteriner ve ziraat mühendislerine istihdam imkânı sağlamayı hedeflemiştir (U. K. Kara, Aktaş ve Kara, 2009).

KÖY-MER, farklı adlarla da anılmaktadır; bunlar arasında “1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi, 1000 Köye 1000 Tarım Gönüllüsü Projesi, Tarım Danışmanları Projesi ve Tarım Gönüllüleri Projesi” bulunmaktadır. KÖY-MER projesi, üç yıllık bir dönemi kapsamakta olup, bu süre zarfında çeşitli olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Projenin aceleyle getirilmesi, yetersiz ve eksik bir uygulamaya neden olmuştur. Proje hem tasarım hem de uygulama aşamasında çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sebeplerle, KÖY-MER projesinin 2006 yılında uygulanmasına son verilmiştir (Gökçe, 2004; U. K. Kara ve diğerleri, 2009).

1.4.1.5. TAR-GEL (2007-2011)

KÖY-MER projesinden sonra, 2007 yılında Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TAR-GEL) hayata geçirilmiştir. TAR-GEL projesinin temel amacı, kırsal bölgelerde yaşayan çiftçilerin yaşam standartlarını yükseltmek, kırsal kalkınmayı desteklemek, bölgeler arasında dengeli bir gelişmişlik sağlamak ve sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını artırmaktır (Demirbük ve Kızılaslan, 2017). TAR-GEL projesi çerçevesinde, veteriner hekimler ve ziraat mühendisleri görevlendirilerek köylere gidilmiş ve çiftçilere danışmanlık hizmeti sunulmuştur (Çakmak, 2010). Bu projenin uygulanması sırasında, yayımcı konumundaki personellerin araç-gereç, ulaşım ve konaklama gibi konularda bazı zorluklarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, personellerin kırsalda yaşamalarından kaynaklanan zorunluluk nedeniyle ailelerinden uzakta kalmaları gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır (Abacı, 2022). Türkiye'nin tüm illerinde uygulanan bu proje, 2 500 personeliyle faaliyet göstermiştir. Ancak, geçmişteki yayım projeleri gibi TAR-GEL de beklenen başarıyı elde edememiş ve 2011 yılında sona ermiştir (Cengiz, 2018).

1.4.1.6. GAP-TEYAP (2011-devam)

GAP Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi (GAP-TEYAP), bölgenin gelişmesinde kilit rol oynayan tarım sektörünün geliştirilmesi ve doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak için kendi kendine yardım prensibi üzerine kurulu sürdürülebilir bir tarımsal yayım ve danışmanlık modeli geliştirmeyi amaçlamıştır. 2011 yılında GAP Bölgesi Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP-BKİB) tarafından hayata geçirilen bu vizyoner proje, 2014 yılında "Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli Uygulama Planı" adlı yayım modeli uygulamaya konulmuştur. GAP-TEYAP, GAP-BKİB koordinasyonunda ve ilgili kuruluşların iş birliğiyle, özellikle sulanan ve sulamaya açılacak alanlarda öncelikli olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu yenilikçi model, teknik personel eğitimleri, demonstrasyonlar, yayım altyapı çalışmaları, çiftçi toplantıları, paneller, teknik geziler, tarım kampları, televizyon ve gazete gibi çeşitli basılı ve görsel iletişim araçlarını kapsayan geniş bir faaliyet yelpazesi sunmuştur. Bu süreçte toplamda 1 283 farklı yayım faaliyeti

gerçekleştirilirken, 5 480 yayın elemanı ve 56 723 çiftçiye ulaşılmıştır (GAP-TEYAP, 2024b).

1.4.2. Türkiye’de uygulanan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri genel değerlendirme

Türkiye’de 2000’li yıllara kadar, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti tamamen devlet tarafından yürütülmüştür. Ancak 2006 yılında Tarım Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile birlikte, tarımsal yayım ve danışmanlık faaliyetleri özel sektöre açılmıştır. Türkiye’de uygulanan bazı önemli tarımsal yayım ve danışmanlık projelerine yukarıda değinilmiştir. Aynı şekilde, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinin evriminde önemli rol oynayan kritik olaylara Çizelge 1.2.’de yer verilmiştir.

Çizelge 1.2. Ülkelere göre tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini üstlenen kurum ve kuruluşlar

Yıl	Tarihte Gerçekleşen Olaylar
1931	Birinci Ziraat Kongresi
1933	Yüksek Ziraat Enstitüsü
1937	Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü
1938	Köy ve Ziraat Kongresi
1943	Teknik Tarım Teşkilatı Pilot İllerde (Ankara, Manisa ve Eskişehir)
1954	Ev Ekonomisi Çalışmaları
1957	4K Gençlik Teşkilatı, Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği (TZOB)
1958	Teknik Tarım Teşkilatı (tüm illere yayılması)
1963	İl ve İlçelerde Ziraat Odalarının Kurulması
1963-1967	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
1968-1972	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
1973-1977	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
1979-1983	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
1984	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile Tarımsal Yayım ve Uygulama Araştırma Projesi (TYUAP)
1987	Önder Çiftçi Projesi (ÖÇP)
1991	Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAYÇEP)
1997	Birinci Tarım Şurası
2002	Tarımsal Yayım Hizmetleri Destek Projesi
2004	Köy Tabanlı Tarımsal Üretime Destek Projesi (KÖY-MER)
2004	İkinci Tarım Şurası
2006	Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik
2007	Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TAR-GEL)
2010	Web Tarım TV
2018	Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Çalıştayı
2019	Üçüncü Tarım Şurası
2019	Tarım Orman Akademisi ve Dijital Tarım Kütüphanesi
2020	Dijital Tarım Pazarı (DİTAP)

Bugün Türkiye’de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri, Tarım Bakanlığı denetimi ve finansal desteğiyle büyük ölçüde özel tarım danışmanları tarafından verilmektedir. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri Tarım Bakanlığı ve birçok kamu kuruluşları, birlikler, çiftçi dernekleri, tarımsal kooperatifler, vakıflar, üniversiteler, özel girdi tedarik firmaları ve özel danışmanlık şirketleri iş birliği ile yürütülmektedir.

1.4.3. Şanlıurfa ilinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti, Şanlıurfa ilinde tıpkı ülke genelinde olduğu gibi, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı il ve ilçe müdürlükleri koordinasyonunda yetkilendirilmiş özel tarım danışmanları veya özel tarım danışmanlık kuruluşları tarafından verilmektedir. Şu anda il genelinde faaliyet gösteren 38 sertifikalı tarım danışmanı bulunmaktadır. Ayrıca, sertifikasını almış ancak şu anda aktif olarak bu alanda faaliyet göstermeyen yaklaşık 750 tarım danışmanı bulunmaktadır. Sertifikalı tarım danışmanları, belirli periyotlarda çiftçilere eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlamaktadır. Bu yayım faaliyetleri genellikle köy toplantıları ve demonstrasyonlar şeklinde düzenlenmekte olup, aynı zamanda çeşitli basılı ve görsel materyallerle desteklenmektedir (Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024; Ziraat Mühendisleri Odası, 2016).

1.5. Dünyada Pamuk Tarımı ve Ekonomi Katkısı

Dünya genelinde pamuk tarımı ve ticaretine dair bazı ekonomik göstergeler incelenmiştir. Dünya pamuk tarımı ve ticaretinde sırasıyla Çin, Hindistan, ABD, Brezilya, Avustralya, Türkiye, Pakistan ve Özbekistan gibi ülkelerin öne çıktığı görülmüştür. Bu ülkeler, küresel pamuk tarımı ve ticaretinde lider konumda bulunmaktadır.

1.5.1. Dünyada pamuk hasadı

Tarımsal üretim miktarının daha hassas ve doğru bir şekilde belirlenmesi için genelde ekim alanı yerine hasat alanı dikkate alınır. Bu yaklaşım, ekilmiş ancak hasat edilmemiş alanların üretim miktarı hesaplamaları dışında bırakılmasını sağlar. Bu sebeple, bu çalışmada “üretim alanı veya ekim alanı” terimlerden hasat edilen alan anlaşılmalıdır. Aynı şekilde ülke sıralamaları da çizelgelerde yer alan son yıl verisine göre belirlenmiştir.

FAO verilerine göre;2021 yılında dünya genelinde 32.87 milyon hektar alanda pamuk hasadı yapılmıştır. Bu üretim alanının %40.99'u Hindistan'da, %12.27'si ABD'de, %9.21'i Çin'de, %5.89'u Pakistan'da, %4.17'si Brezilya'da, %3.11'i Özbekistan'da, %2.19'u Mali'de, %2.07'si Benin'de, %1.93'ü Burkina Faso'da ve %1.90'ı Türkmenistan'da yer almaktadır. Türkiye ise pamuk üretim alanı büyüklüğü sıralamasında %1.3'lük bir oranla 12. sırada yer almıştır. Dünya pamuk üretim alanının %85.05'i, söz konusu 11 ülkenin sınırları içerisinde yer almaktadır (Çizelge 1.3.).

Çizelge 1.3. Yıllar itibarıyla dünyada pamuk hasat alanı ve pamuk hasat alanı büyüklüğü bakımından ilk on sırada yer alan ülkeler (ha)

Sıra	Ülkeler	Yıl				
		2017	2018	2019	2020	2021
1	Hindistan	12 430 000	12 586 000	12 614 000	13 477 000	13 477 000
2	ABD	4 492 220	4 130 190	4 699 460	3 348 610	4 034 070
3	Çin	4 845 000	3 354 410	3 450 000	3 250 000	3 028 170
4	Pakistan	2 700 284	2 372 968	2 517 287	2 078 899	1 936 969
5	Brezilya	927 987	1 150 014	1 627 163	1 633 091	1 369 562
6	Özbekistan	1 201 182	1 108 246	1 050 631	1 057 794	1 022 448
7	Mali	703 652	698 184	738 193	164 833	720 093
8	Benin	530 145	640 000	670 000	620 000	680 000
9	Burkina Faso	844 895	473 375	590 999	575 925	636 155
10	Türkmenistan	540 000	535 000	551 061	620 797	626 069
12	Türkiye	501 478	518 634	477 807	359 220	432 279
	Diğer Ülkeler	4 799 351	5 312 598	5 167 312	5 033 759	4 913 555
	Toplam*	34 516 194	32 879 619	34 153 913	32 219 928	32 876 370

* Dünya genelinde gerçekleşen toplam pamuk hasat alanı

Kaynak: (FAO, 2023a).

1.5.2. Dünyada pamuk üretimi

Dünya kütlü pamuk üretim miktarı incelendiğinde; 2021 yılında dünya genelinde 73.73 milyon ton kütlü pamuk üretimi yapılmıştır. Bu üretimin %23.55'i Çin'de üretilirken, %23.33'ü Hindistan'da, %15.25'i ABD'de, %7.75'i Brezilya'da, %5.56'sı Pakistan'da, %4.57'si Özbekistan'da, %3.05'i Türkiye'de, %1.67'si Avustralya'da, %1.49'ü Türkmenistan'da ve %1.41'i ise Arjantin'de üretilmiştir. Dünya pamuk üretiminin %87.63'ünün Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı on ülkede olduğu saptanmıştır (Çizelge 1.4.).

Çizelge 1.4. Yıllar itibarıyla dünyada pamuk üretimi ve pamuk üretiminde ilk on sırada yer alan ülkeler (ton)

Sıra	Ülkeler	Yıl				
		2017	2018	2019	2020	2021
1	Çin	17 130 303	18 493 333	23 504 576	17 910 606	17 366 363
2	Hindistan	17 425 000	14 657 000	18 558 000	17 731 050	17 204 000
3	ABD	12 000 000	11 116 054	12 790 219	9 227 456	11 246 553
4	Brezilya	3 842 872	4 956 125	6 893 340	7 070 136	5 712 308
5	Pakistan	5 855 025	4 828 439	4 480 230	3 454 334	4 096 106
6	Özbekistan	2 853 927	2 285 560	2 691 698	3 063 998	3 372 924
7	Türkiye	2 450 000	2 570 000	2 200 000	1 773 646	2 250 000
8	Avustralya	2 150 961	2 450 000	1 150 000	290 000	1 228 767
9	Türkmenistan	690 900	618 200	1 110 050	1 280 220	1 096 003
10	Arjantin	616 160	813 692	872 721	1 046 043	1 040 334
	Diğer Ülkeler	8 675 482	9 133 748	9 611 257	8 680 561	9 122 836
	Toplam*	73 690 630	71 922 151	83 862 091	71 528 050	73 736 194

* Dünya genelinde gerçekleşen toplam pamuk üretim miktarı

Kaynak: (FAO, 2023a).

1.5.3. Dünyada pamuk verimi

Dünya kütlü pamuk verim ortalaması ve dünya kütlü pamuk verim ortalamasında ilk on sırada yer alan ülkeler incelenmiştir. Buna göre, 2021 yılı dünya pamuk verim ortalaması 224 kg/da olarak bulunmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti, 573 kg/da verim ortalaması ile dünyada birim alandan en çok verim elde eden ülke olmuştur. 521 kg/da verim ortalaması ile ikinci sırada Türkiye yer almıştır. 512 kg/da verim ortalaması ile Meksika üçüncü sırada, 447 kg/da verim ortalaması ile Avustralya dördüncü sırada, 417 kg/da verim ortalaması ile Brezilya beşinci sırada, 348 kg/da verim ortalaması ile Nikaragua altıncı sırada, 348 kg/da verim ortalaması ile

Kırgızistan yedinci sırada, 342 kg/da verim ortalaması ile Peru sekizinci sırada, 337 kg/da verim ortalaması ile Bangladeş dokuzuncu sırada ve 330 kg/da verim ortalaması ile Özbekistan onuncu sırada yer almıştır (Çizelge 1.5.).

Çizelge 1.5. Yılları itibarıyla dünyada pamuk verim ortalaması ve pamuk veriminde ilk on sırada yer alan ülkeler (kg/da) (FAO, 2023a)

Sıra	Ülkeler	Yıl				
		2017	2018	2019	2020	2021
1	Çin	354	551	681	551	573
2	Türkiye	489	496	460	494	521
3	Meksika	476	483	442	469	512
4	Avustralya	415	505	379	415	447
5	Brezilya	414	431	424	433	417
6	Nikaragua	248	245	350	350	348
7	Kırgızistan	318	324	328	334	348
8	Peru	286	303	299	273	342
9	Bangladeş	350	344	335	336	337
10	Özbekistan	238	206	256	290	330
	Dünya Ortalaması	213	219	246	222	224

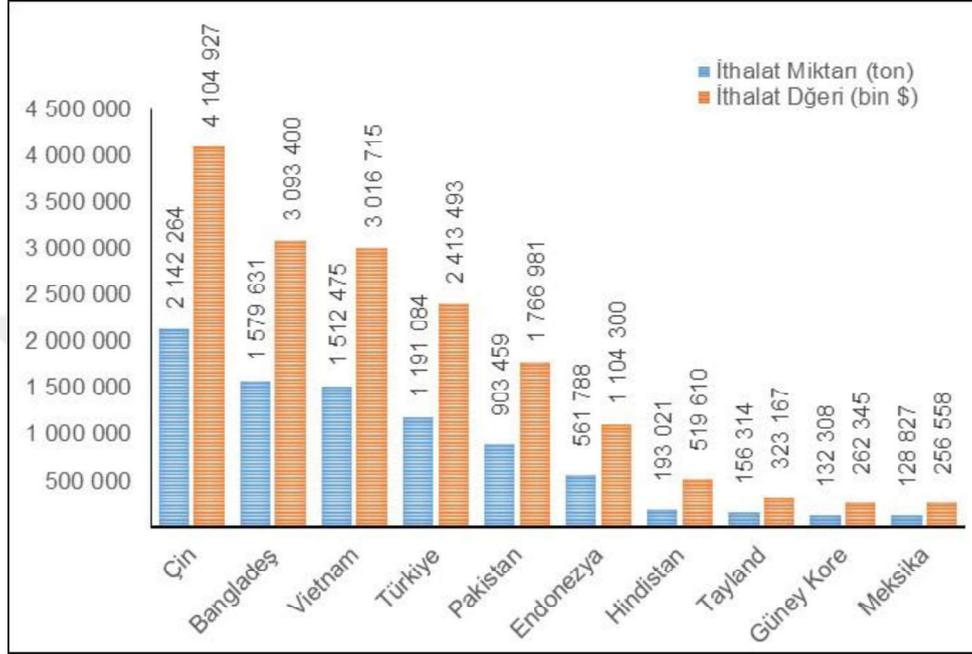
1.5.4. Dünyada pamuk ithalatı

Dünya pamuk ithalatına liderlik eden ülkelerin analizinde, 2021 yılında dünya genelinde 18.88 milyar USD (9.43 milyon ton) değerinde lif pamuk ithalatı gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Çin, dünya genelinde en yüksek lif pamuk ithalatını gerçekleştiren ülke konumunda olup, 4 104 927 bin USD (2 142 264 ton) değerinde ithalat gerçekleştirmiştir. İkinci sırada 3 093 400 bin USD (1 579 631 ton) ile Bangladeş, üçüncü sırada 3 016 715 bin USD (1 512 475 ton) ile Vietnam, dördüncü sırada 2 413 493 bin USD (1 191 084 ton) ile Türkiye, ve beşinci sırada 1 766 981 bin USD (903 459 ton) ile Pakistan yer almaktadır (Şekil 1.1.), (FAO, 2023b).

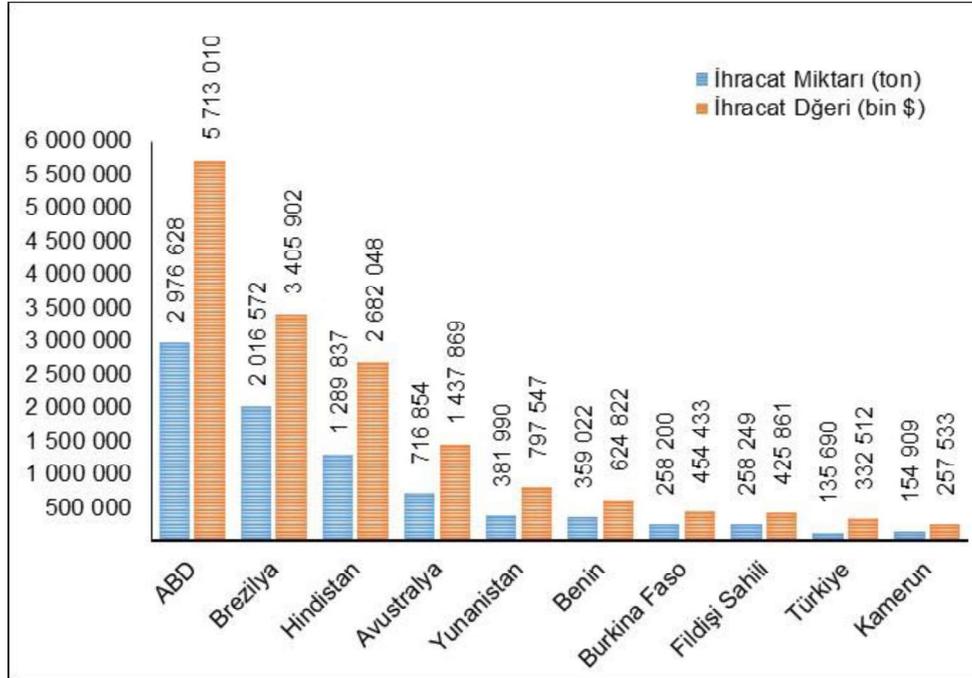
1.5.5. Dünyada pamuk ihracatı

Dünya pamuk ihracatının önde gelen ülkelerini incelediğimizde; 2021 yılında dünyada gerçekleşen 18.33 milyar USD değerindeki lif pamuk ihracatının 9.74 milyon ton olduğunu görmekteyiz. ABD, 5 713 010 bin USD (2 974 628 ton) değerindeki pamuk ihracatı ile dünya liderliğini sürdürmekte ve en büyük pamuk ihracatçısı konumunda bulunmaktadır. Brezilya, 3 405 902 bin USD (2 016 572 ton), Hindistan,

2 682 048 bin USD (1 289 837 ton), Avustralya, 1 437 869 bin USD (716 854 ton) ve Yunanistan, 797 547 bin USD (381 990 ton) değerinde pamuk ihrac etmiştir. Türkiye ise 332 512 bin dolarlık ihracat tutarı ile dokuzuncu sırada yer almaktadır (Şekil 1.2.), (FAO, 2023b).

Şekil 1.1. Dünya pamuk ithalatında önde gelen ülkeler

Şekil 1.2. Dünya pamuk ihracatında önde gelen ülkeler

1.6. Türkiye’de Pamuk Tarımı ve Ekonomiye Katkısı

1.6.1. Türkiye’de pamuk hasadı

Dünya pamuk tarımında ve tekstil endüstrisinde Türkiye önemli yere sahiptir. Bu bağlamda, 2022 yılında Türkiye’de 5.73 milyon dekarlık alan içerisinde pamuk hasat edilmiştir. Bu alanının %42.30’u Şanlıurfa’da, yer alırken, %14.46’sı Diyarbakır’da, %10.02’si Aydın’da, %8.02’si Hatay’da, %5.80’i İzmir’de, %5.28’i Adana’da, %3.04’ü Manisa’da, %2.16’sı Denizli’de, %1.78’i Mardin’de ve %1.43’ü Adıyaman’da yer almaktadır (Çizelge 1.6.).

Çizelge 1.6. Yılları itibarıyla Türkiye’de pamuk hasat alanı ve pamuk hasat alanı büyüklüğü bakımından ilk on sırada yer alan iller (da)

Sıra	İller	Yıl				
		2018	2019	2020	2021	2022
1	Şanlıurfa	2 314 303	2 087 920	1 287 469	1 834 608	2 424 783
2	Diyarbakır	480 368	476 866	403 830	552 467	829 151
3	Aydın	536 891	464 655	544 670	493 095	574 129
4	Hatay	485 394	456 271	331 548	389 619	459 510
5	İzmir	277 434	252 905	277 292	262 207	332 647
6	Adana	362 543	374 668	229 911	218 901	302 836
7	Manisa	102 634	90 360	91 530	123 977	174 175
8	Denizli	84 442	72 024	95 395	96 850	123 595
9	Mardin	107 819	130 169	74 419	59 541	101 977
10	Adıyaman	80 061	72 301	55 366	61 169	81 888
	Diğer iller	354 453	299 930	200 770	230 356	327 542
	Toplam*	5 186 342	4 778 069	3 592 200	4 322 790	5 732 233

* Türkiye genelinde gerçekleşen toplam pamuk hasat alanı
Kaynak: (TÜİK, 2023)

1.6.2. Türkiye’de pamuk üretimi

Türkiye’nin kütlü pamuk üretim miktarı ele alındığında; 2021 yılında Türkiye genelinde 2.75 milyon ton kütlü pamuk üretilmiş olup, bu üretimin %40.10’u Şanlıurfa’da üretilmiştir. Aynı şekilde, %14.85’ Diyarbakır’da, %10.31’i Aydın’da, %8.69’u Hatay’da, %6.29’u İzmir’de, %5.25’i Adana’da, %3.34’ü Manisa’da, %2.25’i Denizli’de, %1.97’si Mardin’de ve %1.39’u ise Adıyaman’da üretilmiştir. Türkiye’nin kütlü pamuk üretiminin %94.46’sı yukarıda bahsi geçen on il tarafından üretilmiştir (Çizelge 1.7.).

Çizelge 1.7. Yılları itibarıyla Türkiye’de pamuk üretimi ve pamuk üretiminde ilk on sırada yer alan iller (ton)

Sıra	İller	Yıl				
		2018	2019	2020	2021	2022
1	Şanlıurfa	1 027 625	813 258	567 251	892 906	1 102 859
2	Diyarbakır	244 497	233 707	217 642	309 229	408 389
3	Aydın	279 377	246 382	271 627	264 678	283 643
4	Hatay	263 901	219 581	174 843	210 102	239 036
5	İzmir	156 077	141 920	148 769	150 620	172 839
6	Adana	206 143	205 670	122 994	113 689	144 471
7	Manisa	61 192	54 918	55 580	73 144	91 933
8	Denizli	42 517	38 200	49 986	52 601	61 932
9	Mardin	56 916	65 365	39 747	32 712	54 193
10	Adıyaman	40 635	35 073	27 021	30 879	38 264
	Diğer iller	191 120	145 926	98 186	119 440	152 441
	Toplam*	2 570 000	2 200 000	1 773 646	2 250 000	2 750 000

* Türkiye genelinde gerçekleşen toplam pamuk üretim miktarı

Kaynak: (TÜİK, 2023)

1.6.3. Türkiye’de pamuk verimi

TÜİK verilerine göre Türkiye’nin 2022 yılı pamuk verim ortalaması 475 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Çizelge 1.8.’de iller bazında 2018-2022 yılları arasında Türkiye’de pamuk verim ortalamaları verilmiştir.

Çizelge 1.8. Yılları itibarıyla Türkiye’de pamuk verim ortalaması ve pamuk veriminde ilk on sırada yer alan iller (kg/da)

Sıra	İller	Yıl				
		2018	2019	2020	2021	2022
1	Siirt	470	473	483	604	560
2	Mardin	528	502	534	549	531
3	Manisa	596	608	607	590	528
4	İzmir	563	561	537	574	520
5	Hatay	544	481	527	539	520
6	Denizli	504	530	524	543	501
7	Osmaniye	497	502	461	489	499
8	Aydın	520	530	499	537	494
9	Kahramanmaraş	528	350	513	535	494
10	Diyarbakır	509	490	539	560	493
19	Şanlıurfa	444	390	441	487	455
	Türkiye Ortalaması*	496	460	494	520	475

* Türkiye genelinde gerçekleşen toplam pamuk verim ortalaması

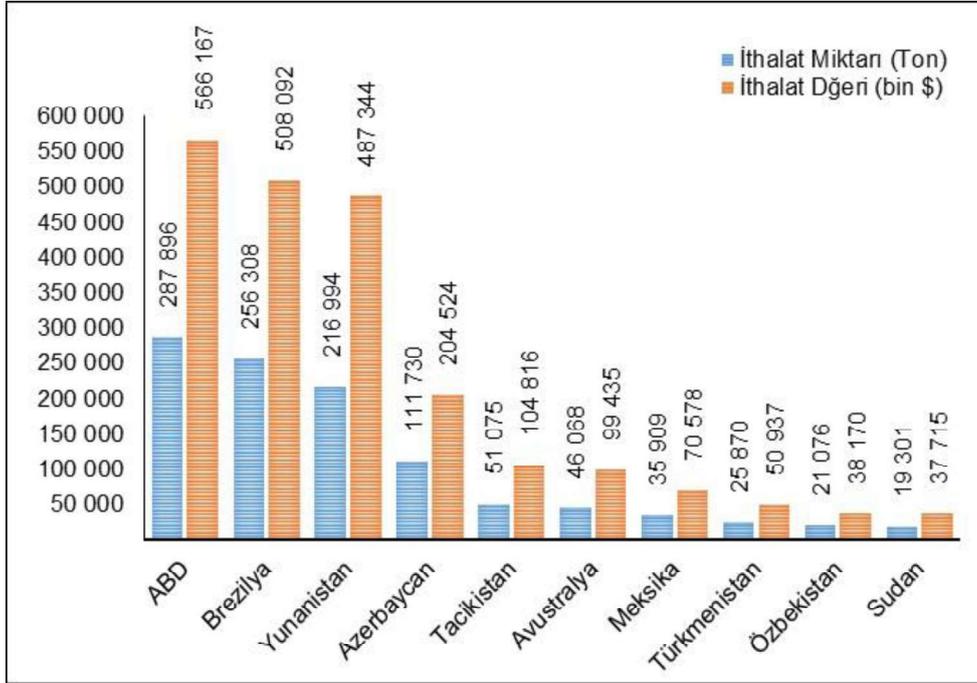
Kaynak: (TÜİK, 2023)

Çizelge 1.8. incelendiğinde iller bazında; 560 kg/da pamuk verim ortalaması ile Siirt birinci sırada, 531 kg/da verim ortalaması ile Mardin ikinci sırada ve 528 kg/da verim ortalaması ile Manisa üçüncü sırada yer almıştır. İzmir 520 kg/da verim

ortalamasıyla dördüncü sırada yer alırken, 520 kg/da verim ortalaması ile Hatay beşinci sırada, 501 kg/da verim ortalaması ile Denizli altıncı sırada, 499 kg/da verim ortalaması ile Osmaniye yedinci sırada, 494 kg/da verim ortalaması ile Aydın sekizinci sırada, 494 kg/da verim ortalaması ile Kahramanmaraş dokuzuncu sırada ve 493 kg/da verim ortalaması ile Diyarbakır onuncu sırada yer almıştır. Şanlıurfa ilimiz ise 2022 yılında 455 kg/da pamuk verim ortalamasıyla 19. sırada yer bulmuştur (Çizelge 1.8.).

1.6.4. Türkiye’de pamuk ithalatı

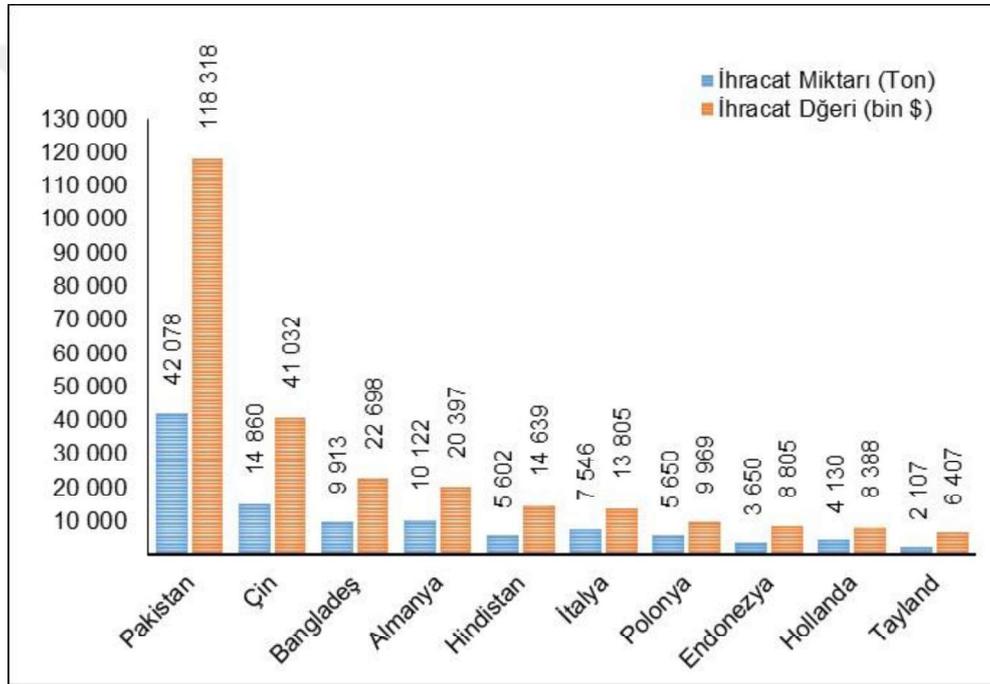
Türkiye, 2021 yılında 2.41 milyar USD değerinde, 1.19 milyon ton lif pamuk ithalatı gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin en çok pamuk ithal ettiği ülkeler incelendiğinde; 566 167 bin USD (287 896 ton) değerinde ABD’den, 508 092 bin USD (256 308 ton) değerinde Brezilya’dan, 487 344 bin USD (216 994 ton) değerinde Yunanistan’dan, 204 524 bin USD (111 730 ton) değerinde Azerbaycan’dan ve sırasıyla, Tacikistan’dan, Avustralya’dan, Meksika’dan, Türkmenistan’dan, Özbekistan’dan, Sudan’dan pamuk alımı gerçekleştirilmiştir (Şekil 1.3.), (FAO, 2023b).

Şekil 1.3. Türkiye'nin pamuk ithal ettiği ülkeler

1.6.5. Türkiye’de pamuk ihracatı

Türkiye, 2021 yılında 332 milyon USD değerinde, 135 bin ton lif pamuk ihracatı gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin en çok pamuk ihraç ettiği ülkeler incelendiğinde ise; 118 318 bin USD (42 078 ton) değerinde Pakistan’a, 41 032 bin USD (14 860 ton) değerinde Çin’e, 22 698 bin USD (9 913 ton) değerinde Bangladeş’e, 20 397 bin USD (10 122 ton) değerinde Almanya’ya, 14 639 bin USD (5 602 ton) değerinde Hindistan’a ve sırasıyla, İtalya’ya, Polonya’ya, Endonezya’ya, Hollanda’ya, Tayland’a pamuk ihracatı gerçekleştirilmiştir (Şekil 1.4.), (FAO, 2023b).

Şekil 1.4. Türkiye'nin pamuk ihraç ettiği ülkeler

1.7. Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Yayımlar ve Danışmanlık Destekleme Politikaları

Politika yapıcı ve uygulayıcıları, stratejik öneme sahip olan bazı sektörlerin sürdürülebilirliğini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Tarım sektörü de bu kapsamda değerlendirilen sektörlerden biridir. Zira tarım, çeşitli doğal, ekonomik ve sosyal risklere maruz kalmakta ve bu nedenle devlet müdahalesini gerektirebilmektedir.

Siyasi iktidarlar tarafından çeşitli alanlarda destekleme sağlamaktadır. Tarım sektörü de bunlardan bir tanesidir. Tarım desteklemesi tarımın sürdürülebilir olması, teşvik edilebilirliği ve tarımın korunabilmesi amacıyla devlet tarafından birtakım önlemler alınması olayıdır. Bu nedenle desteklemeler ülkeleri tarım alanında korumuştur (Peker, 2019).

Resmi Gazete de yayımlanan Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine dair yönetmelik 5488 sayılı Tarım Kanunu'na dayanılarak hazırlanmıştır. Yönetmelik ile tarımsal işletmelerin daha etkin ve daha verimli olabilmesi amacı ortaya konulmuştur.

Yönetmeliğe göre tarımsal yayım ve danışmanlık görevini ziraat odaları, üretici örgütleri, vakıflar, dernekler, şirketler veya serbest tarım danışmanları yerine getirirler. Burada tarım danışmanı ve serbest tarım danışmanı olarak iki kola ayrılmıştır. Tarım danışmanı ziraat odalarında ve sivil toplum örgütlerin de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini ilgili bakanlık tarafından sertifika alarak kendi nam ve hesabına faaliyet gösteren kişilerdir. Serbest tarım danışmanı ise tarımsal işletmelere tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti sunan ve kendi nam ve hesabına çalışmak maksadıyla faaliyet gösteren sertifikalı danışmanlardır (Resmi Gazete, 2022).

Tarımsal işletmelerin tarımsal yayım ve danışmanlık desteklemelerinden yararlanabilmeleri için birtakım koşulları sağlamaları gerekir. Burada öncelikle tarımsal işletmelerin hepsi çiftçi kayıt sistemine (ÇKS) kayıtlı olmaları, tarla bitkileri üretiminde sulu arazide en az 50 dekar üretim yapmaya, kuru arazide ise en az 100 dekar veya kuru ile sulu da toplamda 100 dekar üretim yapmak ve çiftçilerin tarımsal danışmanlık hizmeti sunan büroların bulunduğu ilde yaşamış olmaları şartı gerekir. Bu desteklemelerden ziraat odaları ve üretici birliğinin bünyesinde barındırdığı, tarım danışmanı ve serbest tarım danışmanları faydalanabilmektedir (Resmi Gazete, 2022).

Tarımsal yayım ve danışmanlık desteğinin (TYDD) birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Bu desteği alacak kişi veya kuruluşlar bakanlık tarafından belirlenen sözleşmeler esas alınarak tarımsal işletmelerle sözleşme imzalanır ve bu sözleşmeler

minimum on iki aydır. Ege ve Akdeniz bölgelerinde ziraat odaları ve üretici örgütlerinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti için en az bir tane bitki koruma sertifikası bulunan kişiyi çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu uygulama 2021 yılında TYDD'den faydalanan mevcut durumdaki tarım danışmanlarından beklenmemektedir. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti verecek olan personelin 60 tarımsal işletmesi olması gerekir. Bu hizmeti verecek olan danışmanlar en az bir defa il/ilçe müdürlüğü ile beraber tarla günü, demonstrasyon, çiftçi inceleme gezisi ve çiftçi toplantıları gerçekleştirirler. Tarım danışmanı ve serbest tarım danışmanları bakanlığın uygulamış olduğu uygulamalar ile ilgili çiftçilere eğitim verir, onları bilgilendirir ve çiftçilerin üretmiş oldukları ürünleri dijital ortamda satmaları amacıyla bakanlıkça belirlenen Dijital Tarım Pazarı (DİTAP) ile ilgili çiftçileri bilgilendirir ve çiftçilerin üretmiş oldukları ürünleri satmak için bir takım destek ve öneriler sunulur (Resmi Gazete, 2022).

Tarımsal danışmanlık bürolarında hizmet giderleri adı altında personel giderleri, malzeme giderleri ve büro giderleri şeklinde masrafları bulunmaktadır. Buna ilaveten tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini veren kişi ve kuruluşlar tarımsal işletmelerden hizmet giderleri karşılığında ücret talep edebilir (Resmi Gazete, 2022).

Tarım danışmanlarının çiftçilere anket yapma ve veri toplanarak il/ilçe müdürlüğüne teslim etmek, sertifikalı tohum hakkında bilgi vermek, yörenin yapısına uygun ürün seçmek, toprak analizi sonucuna göre gübre belirlemek, organik tarıma teşvik etmek, tarımsal destek ve kredi hakkında çiftçileri bilgilendirmek, hayvansal salgın hastalık konusunda ilgililere iletmek ve hayvanlara küpe takmak gibi birçok görevleri bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2022).

Tarımsal yayım ve danışmanlık desteği 72 bin TL olup bunun yarısı olan 36 bin TL yılın ilk yarısında ödenirken diğer 36 bin TL ise yılın ikinci yarısında ödenir. Bunlara ek olarak TYDD en çok 5 tarım danışmanı için ödeme yapılabilir. İl/ilçe müdürlükleri tarımsal yayım ve danışmanlık bürolarını yılda en az iki defa denetime çıkar ve bunu il/ilçe tarım müdürlüklerinin görevlendirdiği 3 personel ile gerçekleştirilir. Görev alan kişilerden 2 tanesi danışmanlık hizmeti alan tarımsal

işletmelerin en az %25'i ile yüz yüze görüşme sağlar. Bu görüşmelerde çiftçilerin memnun olup olmadığı bilgisine ulaşılır ve memnun olmayan kişilerin oranı %20 ve üzeri ise ceza işlemi uygulamaya koyulur. Haksız işlem yapan tarım danışmanlarından TYDD'nin bir kısmı ya da tamamı ödenmiş olanlardan geri ödemesi talep edilebilir (Resmi Gazete, 2022).

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bu tez çalışmasının konusu Şanlıurfa ilinde pamuk üretimi yapan çiftçilerin tarımsal faaliyetleri süresince başvurdukları bilgi kaynakları ve bu bilgi kaynaklarına yönelik memnuniyet düzeyidir. Çalışmada üreticilerin istedikleri bilgi kaynağı modeli ve bu modelin geliştirilmesi sağlanırsa ödeyecekleri ücrette araştırılmıştır. Literatür taraması bu çerçevede yapılmıştır.

Rivera (1996), yaptığı çalışmada, gelişmekte olan ülkelerin tarımsal danışmanlık hizmetlerinin etkinliğini arttırmak ve bu uğurda yapılabilecek yapısal, finansal ve yönetsel stratejileri belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda tarımsal danışmanlık hizmetleri üzerine kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucu; danışmanlık hizmetlerinin yapısal özellikleri, finansal kaynaklara erişimi ve yönetsel faktörlerin tarımsal danışmanlık hizmetleri üzerine önemli bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Bu kapsamda, danışmanlık hizmetlerinin yerleştirilmesi, kamu-özel ortaklıkların kurulması, sürdürülebilir finansman mekanizmasının geliştirilmesi ve performans temelli yönetim biçiminin benimsenmesi gibi stratejilerin, tarımsal danışmanlık hizmetlerinin etkinliğini artıracığı kanısına varılmıştır. Söz konusu, stratejilerin hayata geçirilmesinde ise politika yapıcıların etkisinin büyüklüğüne dikkat çekilmiştir. Bunun yanında tarımın sürdürülebilirliğini sağlamak için çiftçilerin gelirlerini artırıcı tedbirlerin alınması ve tarımın sübvansede edilemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Marsh ve Pannell (1998), yaptıkları çalışmada, Avustralya da tarımsal yayım hizmetinin kamu sektörü ile özel sektör arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu araştırmanın oluşturulmasında bir projenin çalışma raporundan yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre; Tarımsal yayım konusunda özel sektörün başarısız olduğu ortaya konmuştur. Ancak, özel sektörün kamuya kıyasla tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinde rolünün büyük olduğu saptanmıştır. Aynı şekilde, tarımsal yayım hizmetinin özelleştirildiğinde kontrolün azaldığı ve denetimin zorlaştığı belirtilmiştir. Buna rağmen tarımsal araştırma ve yayım faaliyetinde, özel

sektör katılımı artış göstermiştir. Ayrıca tarımsal yayım ve danışmanlık eğitimlerinin, gruplar halinde yapılması neticesinde; yetişkinlerin hem daha iyi öğrendiklerini hem de sorunlar karşısında daha hızlı çözümler ürettiklerini ortaya koymuştur. Güçlü ve bilgili çiftçi gruplarını teşvik ederek diğer çiftçilere birikimlerini aktarmaları, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinin gelişimi için büyük potansiyele sahip olduğu belirtilmiştir.

Kidd ve ark. (2000), yaptıkları çalışmada, tarımsal danışmanlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özelleştirilmiş tarımsal danışmanlık hizmetlerinin geleneksel olarak hükümet tarafından sunulan hizmetlerle karşılaştırıldığında ne tür faydalar ve zorluklar sunduğunu araştırmak için bir literatür taraması yapmışlardır. Yöntem olarak özelleştirilmiş tarımsal danışmanlık hizmetlerinin avantajlarını ve dezavantajlarını sistematik bir şekilde tartışmışlardır. Özelleştirilmiş hizmetlerin, hizmet kalitesinde bir artışa neden olabileceğini, maliyetleri düşürebileceğini ve tarımsal üretimde verimliliği arttırabileceğini bulmuşlardır. Ancak özelleştirme sürecinde yaşanan sorunlar, özellikle hizmetlerin kırsal alanlarda yeterince yaygın olmaması, hizmetlerin maliyeti ve özelleştirme sonrası hükümetin gözetim eksikliği gibi konular da ele alınmıştır. Sonuç olarak özelleştirilmiş tarımsal danışmanlık hizmetlerinin dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Boz ve ark. (2004), “Çiftçilerin Tarımsal Faaliyetlerde Kullandıkları Bilgi Kaynaklarının Belirlenmesi ve Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi” adlı çalışmalarında, Kahramanmaraş ilinde tarımsal yayım faaliyeti yürüten kamu kuruluşlarının birbirleriyle olan haberleşme durumlarını belirlemek, bu kurumlara üreticilerin ziyaret etme durumunu saptamak ve çiftçilerin bilgi aldıkları yerleri tespit etmek amaçlanmıştır. Bu çerçevede, Kahramanmaraş'ta bulunan 99 üretici ile yüz yüze anket görüşmesi yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre; üreticilerin tarım teknolojilerindeki gelişmeler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve bölgedeki tarım kuruluşlarının da birbirlerinden haberdar olmadıkları ortaya çıkmıştır. Araştırma neticesinde, kamu da yayım hizmeti veren danışman sayısının artırılması gerektiği

vurgulanmıştır. Ayrıca, üreticilerin yeni tarımsal gelişmelerden haberdar edilmesinin faydalı olacağına değinilmiştir.

Gökçe (2004), “1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasına göre yıllardır üretim yapan çiftçilerin sorun ve istekleri yetkililer tarafından pek etkili olmamıştır. Bu sorun ve isteklere çözüm bulmak için 1000 Köye 1000 Tarımcı projesi ile pilot olarak seçilen İzmir iline uygulanmaya çalışılmıştır. Bu projede amaç köyde üretim yapan çiftçiye yerinde bilgi verilmesi ve üretim yapanların gelirlerinde artış olmasının beklenmesidir. Danışman olarak görev alacaklar veteriner veya ziraat mühendisi olup o köyde proje süresince ikamet edeceklerdir. İzmir ilinde bulunun 16 tarım danışmanı ile 81 çiftçiyle yüz yüze anket görüşmeleri yapılmıştır. Projenin iyi ve güzel olduğunu ama yeterli düzeyde olmadığını dile getirmişlerdir. Öte taraftan bu projenin pozitif taraflarının negatif taraflarından daha fazla olduğu ve daha iyi olabilmesi için birtakım öneriler sunulmuştur. Bunlar; bu projenin iyi olduğu ve daha da iyileştirilerek sürdürülebilir olması sağlanmalıdır. Projenin 3 yıllık olması sebebiyle çalışan mühendisin iş durumunu sınırlı tutmuştur ve bu da tarımda sürekliliğe aykırı gibi görünmüştür. Bunun için sürekli çalışma olanağı sağlanmalıdır. Yayımcının örgütlendiği gibi çiftçinin de örgütlenmesi gerekir. Bunları muhtar ya da ihtiyar heyeti gibi kişiler sayesinde bir kooperatif veya birlik şeklinde çiftçiler bir araya getirilmelidir. Son olarak bu proje her köy için uygulanmamalı ve sayede keyfilikten ve yanlış kararlardan kaçınılmış olacaktır.

Ajayi (2006), çalışmasını Nijeryalı çiftçilerin demografik özelliklerinin neler olduğunu belirlemek, çiftçilerin tarımsal yayım hizmetleri için ödeme yapmaya istekli olup olmadıklarını anlamak ve ödemeye istekli iseler ne kadar ücret ödemeye razı olduklarını öğrenmek amacıyla hazırlamıştır. Rastgele seçilen 228 çiftçi ile görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak bakıldığında çiftçilerin gelirinde bir artış olacaksa ödemeye istekli olduklarını beyan etmişlerdir. Çiftçilerin çoğu kooperatif üyesi olup kooperatiflere güven duymakta ve kooperatiflerin deneyimli olduğunu düşünerek ödeme istekliliğini ortaya koymuşlardır. Kooperatiflere duyulan bu güven sayesinde bilgi yaymak ve eğitmek için avantaj olduğu düşünülmektedir. Her bir

çiftçinin bir yıl içerisinde 391.47 (16.47 TL) Nijerya Nairası ödemeye razı oldukları ifade edilmiştir.

Laurent ve ark. (2006), yaptıkları çalışmada altı Avrupa Birliği (AB) ülkesindeki tarımsal danışmanlık hizmetleri ve piyasa düzenlemesi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Fransa, İtalya, İspanya, Almanya, Danimarka ve İngiltere’deki tarımsal danışmanlık hizmetlerinin organizasyonunu, finansmanını ve hedeflerini karşılamışlardır. Ayrıca bu ülkelerin tarımsal piyasa düzenlemelerini, özellikle tarım ürünleri fiyatları ve desteklerini, ele almışlardır. AB’ nin tarımsal politikalarını ve bu politikaların tarımsal danışmanlık hizmetleri ve piyasa düzenlemesi üzerindeki etkilerini de değerlendirmişlerdir. Yöntem olarak, literatür taraması yaparak ve açık kaynaklı verileri analiz ederek bu araştırmayı gerçekleştirmişlerdir. Tarımsal danışmanlık hizmetlerinin özellikle yeni teknolojilerinin benimsenmesi, çevresel sürdürülebilirlik, gıda güvenliği ve kalite kontrolü gibi konularda tarım üreticilerine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Ancak tarım piyasalarının düzenlenmesi konusunda farklı yaklaşımlar olduğunu ve bazı ülkelerde piyasa düzenlemesinin daha etkili olduğunu da tespit etmişlerdir. Sonuç olarak tarımsal danışmanlık hizmetlerinin önemine vurgu yaparken, piyasa düzenlemesi ile birlikte kullanıldığında daha iyi sonuçlar verebileceğini ve AB’nin tarım politikalarının bu konuda daha iyi bir entegrasyon sağlaması gerektiğini önermişlerdir.

Çınar ve Armağan (2009), yaptıkları çalışmada kamu tarafından bir dönem danışmanlık hizmeti verilirken özel sektöründe dahil olmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle yörenin ihtiyaçları ve yetiştirdikleri ürün ya da hayvan doğrultusunda danışmanlık hizmetine ödeme yapma istekliliğinin ölçülmesi, hangi kurumların tercih edildiği ve ödeme istekliliğine etki eden faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Aydın il ve ilçelerinde 399 çiftçi ile anket görüşmesi birebir yapılmış olup çiftçilerin ödeme istekliliğinin ölçülmesi için koşullu değerlendirme yönteminden, düşük ödeme sınırından ve probit analizinden yararlanılmış ve ödeme miktarını ne şekilde etkilediğini açığa çıkarmak için de tobit analizinden faydalanılmıştır. Büyükbaş hayvan yetiştiricilerinin danışmanlık hizmeti için ödemeye razı oldukları yıllık ücretin

29.33 TL olduğu ve bitkisel ürün üreten çiftçilerin ise danışmanlık hizmeti için ödemeye razı oldukları yıllık dekar başına 6.59 TL olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çiftçilerin çoğu problemler karşısında bilirkişiye danışmamakta çünkü bu hizmeti sunanlara güven duyulmamaktadır. Bunun için önder çiftçiler ile danışmanlık hizmeti sunulması daha sağlıklı sonuçlar olacağı aşikardır.

Farinde ve Attech (2009), yaptıkları çalışmada üreticilerin tarımsal danışmanlık hizmetleri için ne kadar ödeme yapmaya istekli olduklarını belirlemek ve tarımsal danışmanlık hizmetlerinin özelleştirilmesi için potansiyel bir pazarın olup olmadığını araştırmaktır. Toplam 240 adet anket yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Anketlerde çiftçilerin demografik özellikleri, üretim özellikleri, tarımsal danışmanlık hizmetlerine ilişkin bilgileri ve bu hizmetler için ne kadar ödeme yapabilecekleri konuları yer almıştır. Üreticilerin çoğunluğu tarımsal danışmanlık hizmetleri için ödeme yapmaya istekli olmuştur. Özellikle hasat öncesi, hasat dönemi ve pazarlama aşamasında danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Ancak, çiftçilerin ödeme yapabilecekleri miktar sınırlıdır ve özellikle finansal zorluklar nedeniyle sınırlı ödeme gücüne sahip oldukları belirtilmiştir. Tarımsal danışmanlık hizmetlerinin özelleştirilmesi için potansiyel bir pazarın var olduğu ancak henüz tam bir pazarın oluşmadığı belirtilmiştir. Danışmanlığının özelleştirilmesinin potansiyel avantajlarına rağmen, hizmetlerin sunumu için hala önemli kamu desteğine ihtiyaç duyulduğunu ve özelleştirme stratejilerinin dikkatli bir şekilde tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Özçatalbaş ve ark. (2010), yaptıkları çalışmada Güneydoğu Anadolu Projesinin kapsadığı bölgede Tarımsal Yayım ve Danışmanlık hizmetinin geleceği hakkında ne düşündüklerini açığa çıkarmak ve bu hizmetin başarıya ulaşması için hangi önlemlerin alınması gerektiğini belirterek Türkiye ve GAP bölgesi açısından irdelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep gibi illerde 2008 yılında tarımsal yayım ve danışmanlık sertifikası alan toplamda 55 kişiyle anket çalışması yapılmıştır. Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep' den katılanların tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinin geleceğini iyi gördüklerini ifade etmişlerdir. Tarım konusunda gelişme göstermiş yörelerde özel tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinin daha iyi

olması için pilot uygulamalar yapılmalı, özel ve kamuda yapılan danışmanlık hizmetinin birbirini destekler nitelikte olmalı, danışmanlık yapacak olan kişinin kendisini geliştirmesine açık olmalı, üreticilerin danışmanlık hizmetinde aktif olarak katılmalarını sağlanmalı, danışman ve danışanın hayat standartlarını memnun edecek seviyeye çıkarılması şeklinde birçok önlemler alınabilir.

Sezgin'e göre (2010), üretim yapan çiftçiler ekip biçtikleri üründen daha fazla verim elde edebilmek, yeni gelişmelerden haberdar olabilmek ve tarım gündemini takip edebilmek için tarımsal danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyarlar. Çalışmada üreticilerin böyle bir hizmet karşılığında ödeme yapma istekliliğinin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. 110 üretici ile Erzincan ilinde anketler yüz yüze yapılmıştır. Elde edilen R paket programında Double Bounded Logit/probit modelinden faydalanılarak sonuca varılmıştır. Üretim yapan çiftçilerin Tarımsal Danışmanlık Hizmeti için yıllık minimum düzeyde 143 TL ve maximum düzeyde ise 333 TL ödemeye razı olduklarını beyan etmişlerdir. Çiftçilerin yaşları arttıkça ödemeye olan miktarda azalma olduğu saptanmıştır.

Benson ve Jafry (2013), çalışmalarında tarımsal danışmanlık alanındaki son gelişmeleri ve mevcut durumu genel bir bakış açısıyla ele almak ve gelecekteki tarımsal danışmanlık faaliyetlerine yönelik yeni uyarılar gündeme getirmeyi amaçlamışlardır. Literatür taraması yapılarak tarımsal danışmanlık hizmetlerindeki son gelişmeler ve mevcut durum, önceki araştırmalardan ve uluslararası raporlardan yararlanarak incelenmiştir. Sonuç olarak tarımsal danışmanlık faaliyetleri, giderek daha da karmaşık hale gelmekte ve yeni teknolojilerin kullanımıyla birlikte değişmektedir. Bu nedenle, tarımsal danışmanlık faaliyetlerinde etkili bir strateji geliştirmek için farklı yöntemler ve araçlar kullanması gerekmektedir. Ayrıca danışmanlık da başarılı olabilmek için özellikle politik düzeyde bazı önlemler alınması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Uddin ve Oije (2013), yaptıkları çalışmalarını Bangladeş' te tarımsal yayım hizmetinin daha iyi bir hale getirilmesi ve yayım hizmetinin etkisini arttırmak amacıyla hazırlanmış olup aynı zamanda Bangladeş' te üretim yapan çiftçilerin

tarımsal yayım hizmetlerinin özelleştirilmesi açısından ortaya çıkan zorlukları tespit edip değerlendirmek, özelleştirmenin mevcut ne durumda olduğunu açığa çıkarmak ve çiftçilerin yayım hizmeti için ödeme yapmaya istekli olup olmadıklarını öğrenmek amacıyla yapmışlardır. Çalışmada ikincil verilerden yararlanılmıştır. Bangladeş'te tarımsal yayım hizmetleri artık kamudan özel yayım hizmetine doğru geçmenin zamanı olduğu ifade edilmiştir. Bunun için önerilerde bulunulmuştur. Devletin hem kamu hem özel sektör yayımcılık hizmeti için yeni politikalar ortaya çıkarmalı ancak üretim yapan çiftçilerin haklarını korumak ve yaşam kalitelerini daha iyi bir duruma getirebilecek politikalar önerilmelidir. Özel sektör danışmanlık hizmeti çekici hale getirilmeli ve bu alanda destek sağlanmalıdır. Bangladeş'te sürekli doğal afet krizleri yaşandığından çiftçilerin ürünlerini koruyabilmek için sigorta yaptırmaları teşvik edilmelidir.

İmamoğlu (2017), çalışmasında Balıkesir ilinde tarımsal danışmanlık hizmetinden faydalanan işletmeler ile faydalanmayan işletmeler arasında karşılaştırma yaparak bu işletmelerin sağladıkları yararı tespit etmeyi amaçlamıştır. Balıkesir'de 2014 ile 2015 yıllarında 143 işletme sahibiyle görüşülmüş ve bunların 72'sinin tarımsal danışmanlık hizmetinden faydalandığı, 71'inin ise tarımsal danışmanlık hizmetinden faydalanmadığı şeklinde olup, bu işletmelerin sahipleriyle birebir anket metoduyla sorular sorulmuştur. Bunun sonucunda tarımsal danışmanlık hizmetinden faydalanan her bir işletmenin tarımsal danışmanlık hizmetinden faydalanmayan işletmelere oranla yıllık tarımsal gelirlerinde 4986 TL artacağı gözlemlenmiştir. Üreticilerin ekonomik büyüklük olarak tarımsal danışmanlık hizmetinden faydalandığı takdirde tarımsal danışmanlık hizmetinden faydalanmayanlara göre %0.44 oranında daha büyüdüğü gözlemlenmiştir. Tarımsal danışmanlık hizmetinin üreticiler, işletmeler tarafından desteklenmesi ve bu sayede tarımda gelirin ve büyümenin çok net bir şekilde artacağı görülmüştür.

Cengiz (2018), çalışmasında 2009 yılında Antalya da uygulanmaya konulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinin etkili olup olmadığını, bu hizmetin ne oranda uygulanabilir olduğu, hangi sorunlarla yüz yüze kalındığı ve daha iyi hizmet için çözüm önerilerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Antalya il ve

ilçelerini kapsayan, 2013-2014 yıllarının dahil olduğu dönemde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti alan 227 çiftçi ile 21 danışmandan oluşan toplamda 248 tane anket görüşmesi yapılmıştır. Çiftçilerin %67.8'i tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini Ziraat Odalarından, %32.2'si ise serbest tarım danışmanından faydalanmaktadır. Genç olarak ifade edilen 26-50 yaş arasındaki çiftçiler yeniliklere açık olduğundan %60'lık bir kısmı serbest tarım danışmanından yararlanmışlardır. Ama yaş ilerledikçe geleneksel bakış açısını yakalamış olan Ziraat Odalarını tercih etmişlerdir. Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinden küçük çapta yani 1-20 dekar olan arazi sahipleri daha fazla bu hizmetten faydalanmakta olup ürün kalite oranlarının ise orta ve ileri düzeyde yarar sağladıklarını ifade etmişlerdir.

Yaşa ve Kutlar (2019), yaptıkları çalışmada mısır üretiminin yapıldığı Diyarbakır ilinde çiftçilerin mısır yetiştirirken hangi kaynaklardan bilgi aldıklarını ve mısırın pazarlanması konusunda karşılaşılan sorunları tespit etmeye çalışmışlardır. Mısır en fazla Diyarbakır'ın Silvan ve Bismil ilçelerinde yetiştiğinden burada bulunan 106 çiftçi ile bire bir anket görüşmesi alınmıştır. Veriler Ki-Kare testi ile analiz edilmiştir. İkincil verilerden de faydalanılmıştır. Çiftçilerin, bilgi kaynaklarını belirlemek için iki yöntemden faydalanmış oldukları ve bunları geleneksel ve modern bilgi kaynakları olarak ifade etmişlerdir. Geleneksel anlamda; alanında iyi olan çiftçiler yani önder çiftçiler, akraba-eş-dost- komşu ve diğer üretim yapan çiftçiler olup modern anlamda ise zirai ilaç bayileri, tarım il ve ilçe müdürlüklerindeki ziraat mühendisleri ve özel tarım danışmanlarından faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Mısırın ekonomik anlamda ve piyasa fiyatını belirlerken başvurdukları bilgi kaynakları tüccarlar, toprak mahsulleri ofisi ve internet ortamından faydalandıkları açığa çıkarılmıştır. Çiftçiler tohum seçerken, ürününü ekerken ya da sulama yaparken geleneksel yönetime başvururlar ama hastalık ve zararlılar konusunda ya da gübreleme gibi aşamalarda modern bilgi kaynaklarına ihtiyaç duymuşlardır.

Akçalı ve Boz (2022), yaptıkları çalışmada Samsun ilinde ziraat odasına üye olan üreticilerin, ziraat odasının vermiş olduğu danışmanlık hizmetinden memnuniyet düzeylerini ölçmek ve üreticilerin odadan beklentilerini öğrenmeyi amaçlamışlardır. Araştırmada 2020 yılında Samsun ilinin terme ilçesine bağlı olan kırsal yöreler de

üretim yapan 384 üretici ile yüz yüze anket görüşmesi yapılmış ve bu konuda uzman kişilerden sağlanan bilgilerden de yararlanılmıştır. Samsun ilinde genelde fındık yetiştirilmekte olup bunun yanında mısır, çeltik, buğday ve yem bitkilerinin üretimi yapılmaktadır. Üreticiler ziraat odasından en fazla iyi tarım uygulamaları alanından danışmanlık desteği almış ve gübreleme ya da sulama konusunda ise kendi istekleri doğrultusundan hareket etmişlerdir. Üreticiler odadan aldıkları danışmanlık hizmetinden memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Fakat üreticilerin odanın teknik destek açısından yeterli olmadığını ve iyileştirilmesinin gerektiğini düşündüklerini tespit etmişlerdir.

Kara (2022), çalışmasında Harran üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencilerinin tarımsal yayım ve danışmanlık hakkında bilgi düzeylerini ölçmek ve hangi durumda olduklarını belirlemeyi amaçlamıştır. 2020-2021 yıllarını kapsayan eğitim döneminde öğrencilerle gayeli örneklem yönteminden faydalanarak toplamda 140 öğrenciyle uzaktan online olarak anket aracılığıyla veri toplanmıştır. Bunun sonucunda öğrenciler, tarım danışmanı olan kişilerin yapmış oldukları faaliyetler neticesinde üretimde bir yükselmenin meydana geleceğini düşünmüşlerdir. Ülkemizde tarımsal yayıma yeteri kadar değer verilmediğini ve meslekleri için endişeli olduklarını beyan etmişlerdir. Bu dezavantajlı durumu avantaja çevirebilmek için kamu ve özel sektörün dahil olmasıyla üniversitede bunun için ayrı bir birim ortaya koymanın daha iyi olacağını ileri sürmüş ve bununla beraber öğrencilerin kendilerini daha iyi yetiştirebilme fırsatı ortaya çıkacağını önermiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Tez çalışmasının ana materyali Şanlıurfa ilinde pamuk üreten çiftçilerden anket formları aracılığı ile toplanan birincil veriler oluşturmaktadır. Çalışmada kurum ve kuruluşların hazırlamış oldukları raporlar, akademik çalışmalar ve görüşler gibi materyallerden ve verilerden de faydalanılmıştır. Bu veriler ikincil verileri oluşturmaktadır.

Araştırma sahasında uygulanan anket formu sosyo-demografik, ekonomik, tarımsal faaliyetler sürecinde başvurulmuş tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti, bu hizmetlerden memnuniyet düzeyi, istenilen hizmet biçimi ve bu hizmet biçimine yönelik ödeme istekliliği bilgilerini toplamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Sorular açık uçlu ve çoktan seçmeli olarak iki biçimde hazırlanmıştır. Anket formunun sahada uygulanabilmesi için Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 21.10.2022 tarihinde 2022/179 sayılı onay alınmıştır.

Anket formunun uygulanacağı pamuk üretici sayısının yani örneklemin hesaplanabilmesi için Şanlıurfa ilindeki çiftçi kayıt sisteminden (ÇKS) faydalanılmıştır. Şanlıurfa İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ÇKS verilerine göre Şanlıurfa'da pamuk üretimi yapan çiftçi sayısı yaklaşık 20 bin kişi civarındadır. Örneklem hesaplanmasında oransal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Oransal örnekleme yöntemine ait formüller aşağıda verilmiştir (Newbold, Carlstone ve Thome, 2012);

$$n = \frac{N \times p \times q}{[(N - 1) \times (\sigma_p^2)] + [(p \times q)]} = \frac{20\,000 \times 0.5 \times 0.5}{[(20\,000 - 1) \times (0.001506)] + [(0.5 \times 0.5)]} \cong 168 \quad (3.1)$$

$$\sigma_p^2 = \left(\frac{r}{Z_{\alpha/2}} \right)^2 = \left(\frac{0.1}{2.5758} \right)^2 = 0.001506 \quad (3.2)$$

Yukarıda verilen 3.1. formülünde; n örnek büyüklüğünü, N popülasyondaki pamuk üretici sayısını (20 000), p incelenen olayın meydana gelme olasılığını (p+q=1) temsil etmektedir. En fazla örneklem sayısına ulaşabilmek amacıyla p ve q değerleri

0.5 olarak alınmıştır. Aynı formülde σ_p^2 oranın varyansını temsil etmektedir. Formül 3.2.'de σ_p^2 (0.001506) değerinin hesaplanması gösterilmiştir. Formülde r hata payını (%10) ve $Z_{\alpha/2}$ z cetvel değerini (2.5758) temsil etmektedir. Araştırma benzer üretim teknikleri, sosyo-kültürel yapı, iklim ve toprak koşullarında sadece pamuk üreten çiftçilerine yönelik yapıldığından hata payı %10 güven aralığı ise %99 alınmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda anket yapılacak pamuk üreticisi sayısı yaklaşık 168 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırma sahasında hesaplanan 168 kişi ile 2023 yılının ilk altı aylık döneminde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Verilerin analizinde betimleyici ve değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koyan istatistik testlerinden faydalanılmıştır. Kullanılan testlerin hangi amaçla kullanıldığı ve neden kullanıldığı tez içerisinde testin kullanıldığı yerde detayları ile açıklanmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Araştırma bulguları demografik, ekonomik, pamuk üretiminde başvurduğu bilgi kaynakları ve istenilen düzeyde sunulacak bilgi kaynaklarına yönelik ödeme istekliliği olmak üzere dört başlık altında sunulmuş ve tartışılmıştır.

4.1. Demografik Bulgular

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin cinsiyetlerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.1.'de verilmiştir. Pamuk üreticilerinin çoğunluğu olan %91.7'si (154 kişi) erkek, %8.3'ü (14 kişi) kadındır.

Çizelge 4.1. Cinsiyet

Cinsiyet	Frekans (n)	Yüzde (%)
Kadın	14	8.3
Erkek	154	91.7
Toplam	168	100.0

Araştırma sahası olan Şanlıurfa ilinde bugüne kadar yapılan çalışmalarda üretici ya da yetiştiricilerin cinsiyetine ilişkin bulgularda tamamının erkek olduğu belirtilmiştir (Ayalp, 2020; Aydoğdu, Yenigün ve Aydoğdu, 2015; Efe, 2022; Sevinç, Aydoğdu, Cançelik ve Sevinç, 2019; Sevinç, 2021). Araştırma sahasında kadınlar tarımsal faaliyetlerin hemen hemen her sürecinde fiili olarak görev almakta olmasına rağmen üretim kararı, pazarlama yeri, satış fiyatı gibi kritik kararlarda görüş beyan edememektedirler. Dolayısıyla üretim ya da yetiştirmeye ilişkin bilgilere ailedeki erkek bireyler hâkimdir. Ancak bu tez çalışmasında araştırma sahasında pamuk üretimi yapan ve üretim sürecindeki bilgilere hâkim olan kadınlar ile görüşme sağlanabilmiştir. Çalışmanın ilerleyen sürecinde ihtiyaç duyulduğunda cinsiyet değişkenine ilişkin uygun analizlerde yapılmıştır.

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin yaşlarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.2.'de verilmiştir. Üreticilerin çoğunluğu olan %36.3'ü (61 kişi) 36-

49 yaş aralığındadır. Görüşme yapılan en genç üretici 23 yaşında en yaşlı üretici ise 73 yaşındadır. Üreticilerin ortalama yaşı 44.04 yıldır. Kadın üreticilerin yaş ortalaması 50.64 yıl, erkek üreticilerin yaş ortalaması 43.44 yıldır. Kadın üreticilerin en genci 31 yaşında, en yaşlısı ise 72 yaşındadır. Erkek üreticilerin en genci 23 yaşında, en yaşlısı ise 73 yaşındadır. Araştırma sahasında üreticilerin yaşlarına ilişkin tespit edilen bulgular, araştırma sahasında daha önce yapılan diğer akademik çalışmalardaki bulgular ile benzerlik göstermektedir.

Çizelge 4.2. Yaş

Yaş	Frekans (n)	Yüzde (%)
35 ve altı	48	28.6
36-49	61	36.3
50 ve üzeri	59	35.1
Toplam	168	100.0
Minimum	23	
Maksimum	73	
Ortalama	44.04 yıl	

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin medeni durumlarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.3.'de verilmiştir. Üreticilerin %94'ü (158 kişi) evli olup %6'sı (10 kişi) bekârdır. Kadın üreticilerin tamamı evli olup erkek üreticilerin %93.5'i (144 kişi) evlidir. Araştırma sahasında üreticilerin medeni durumlarına ilişkin tespit edilen bulgular, araştırma sahasında daha önce yapılan diğer akademik çalışmalardaki bulgular ile benzerlik göstermektedir.

Çizelge 4.3. Medeni durum

Medeni Hal	Frekans (n)	Yüzde (%)
Evli	158	94.0
Bekâr	10	6.0
Toplam	168	100.0

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin çocuk sayılarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.4.'de verilmiştir. Üreticilerin çoğunluğu olan %43.2'sinin (67 kişi) 4-6 aralığında çocuğu bulunmaktadır. Ortalama çocuk sayısı 5.32'dir. en fazla çocuk sayısı olan üreticinin 13 çocuğu bulunmaktadır. Üreticilerin çocuk sayısına

ilişkin tespit edilen bulgular, araştırma sahasında daha önce yapılan akademik çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Çizelge 4.4. Çocuk sayısı

Çocuk Sayısı	Frekans (n)	Yüzde (%)
1-3	41	26.5
4-6	67	43.2
7-9	35	22.6
10 ve üzeri	12	7.7
Toplam	155	100.0
Minimum	1	
Maksimum	13	
Ortalama	5.32 çocuk	

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin hane halkı büyüklüğüne ilişkin bilgiler Çizelge 4.5.'de verilmiştir. Üreticilerin çoğunluğu olan %43.5'inin (73 kişi) hane halkı büyüklüğü 5-7 kişi aralığındadır. Üreticilerin ortalama hane halkı büyüklüğü 6.45 kişidir. Hane halkı büyüklüğü en yüksek olan üreticinin hanesinde 15 kişi bulunmaktadır. Üreticilerin hane halkı büyüklüğüne ilişkin tespit edilen bulgular, araştırma sahasında daha önce yapılan akademik çalışmalar ile benzerlik göstermektedir.

Çizelge 4.5. Hane halkı büyüklüğü

Hane Halkı Büyüklüğü	Frekans (n)	Yüzde (%)
1-4	42	25.0
5-7	73	43.5
8 ve üzeri	53	31.5
Toplam	168	100.0
Minimum	2	
Maksimum	15	
Ortalama	6.45 kişi	

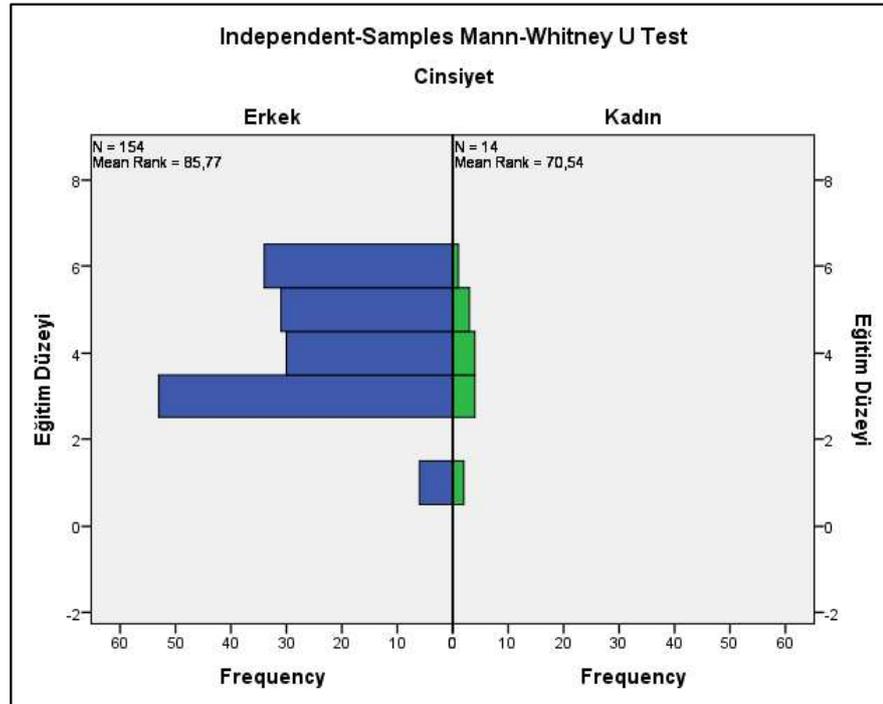
Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin eğitim düzeylerine ilişkin bilgiler cinsiyete göre Çizelge 4.6.'da verilmiştir. Üreticilerin çoğunluğu olan %33.9'unun (57 kişi) eğitim düzeyi ilkökul seviyesindedir. Kadınların çoğunluğu ilkökul-ortaokul mezunu iken erkeklerin çoğunluğu ilkökul mezunudur. Cinsiyete dayalı hazırlanan frekans tablosunda her ne kadar kadın ve erkeklerin eğitim

düzeylerine ilişkin veriler birbirine yakın olsa da istatistiki anlamda farklılığın ölçülebilmesi amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

Çizelge 4.6. Eğitim düzeyi

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek		Toplam	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Okuryazar değil	2	14.3	6	3.9	8	4.8
İlkokul	4	28.6	53	34.4	57	33.9
Ortaokul	4	28.6	30	19.5	34	20.2
Lise	3	21.4	31	20.1	34	20.2
Üniversite	1	7.1	34	22.1	35	20.8
Toplam	14	100.0	154	100.0	168	100.0

Cinsiyete göre eğitim düzeyine ilişkin farklılığın karşılaştırıldığı Mann-Whitney U testi test sonuçları Şekil 4.1.'de verilmiştir. Mann-Whitney U testi iki gruba sahip bağımsız değişkenin grupları arasında bağımlı değişkene ilişkin farklılıkların varlı olup olmadığının ölçüldüğü parametrik olmayan bir testtir. Parametrik testlerin uygulanması için koşullar (verilerin normal dağılımı, veri sayısı vb.) sağlanmadığında parametrik olmayan bu test kullanılır. Bu test ile iki grubun sıra ortalamaları sınanır ve istatistiki olarak anlamlı farklılığın tespiti yapılır.

Şekil 4.1. Cinsiyete göre eğitim düzeylerinin karşılaştırılması

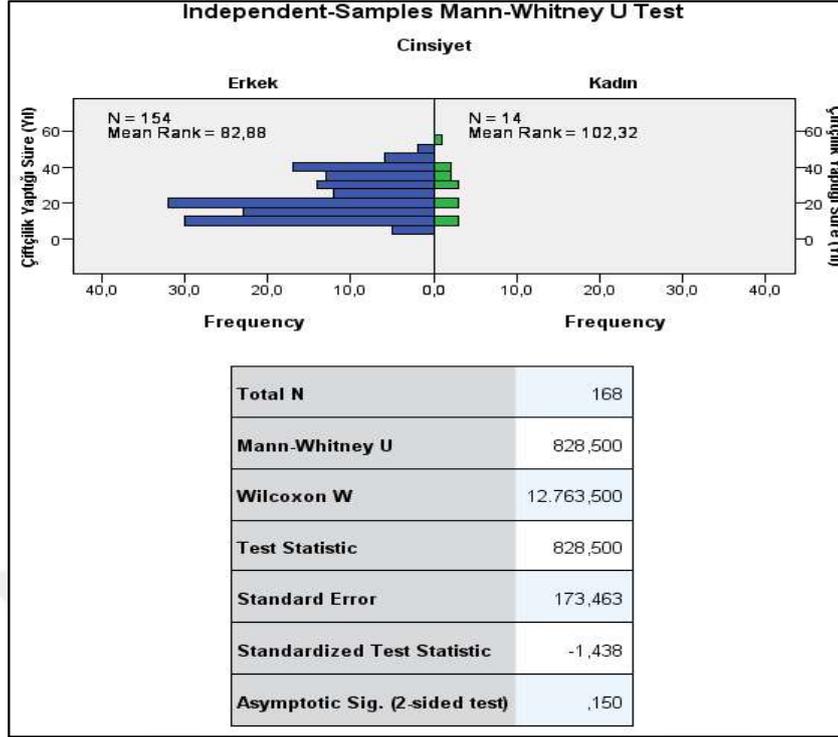
Şekil 4.1.'deki test sonucuna göre kadın ve erkek üreticilerin eğitim düzeyleri arasında fark vardır ancak bu fark istatistiki olarak anlamlı değildir ($Z=1.160$; $p=0.246>0.05$). Başka bir deyişle erkeklerin eğitim düzeyi (sıra ortalaması=85.77) kadınların eğitim düzeyinden (sıra ortalaması=70.54) yüksektir ancak bu fark istatistiki olarak anlamlı değildir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin çiftçilik deneyim sürelerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.7.'de verilmiştir. Üreticilerin çoğunluğu olan %46.4'ünün (78 kişi) çiftçilik deneyim süresi 15-30 yıl arasındadır. Erkek üreticiler ortalama 23.01 yıl çiftçilik deneyim süresine sahipken kadın üreticilerin ortalama çiftçilik deneyim süresi 28.14 yıldır.

Çizelge 4.7. Çiftçilik deneyim süresi

Deneyim Süresi (Yıl)	Frekans (n)	Yüzde (%)
14 ve atı	43	25.6
15-30	78	46.4
31ve üzeri	47	28.0
Toplam	168	100.0
Minimum	5	
Maksimum	55	
Ortalama	23.43	

Cinsiyete göre çiftçilik deneyim süresine ilişkin farklılığın karşılaştırıldığı Mann-Whitney U testi test sonuçları Şekil 4.2.'de verilmiştir. Test sonucuna göre kadın ve erkek üreticilerin çiftçilik deneyim süreleri arasında fark vardır ancak bu fark istatistiki olarak anlamlı değildir ($Z=-1.438$; $p=0.150>0.05$). Kadınların çiftçilik deneyim süreleri (sıra ortalaması=102.32) erkeklerin çiftçilik deneyim sürelerinden (sıra ortalaması=82.88) yüksektir ancak bu fark istatistiki olarak anlamlı değildir. Çiftçilik deneyim süresine ilişkin tespit edilen bulgular araştırma sahasında daha önce yapılan akademik çalışmalarda tespit edilen bulgular ile benzerlik göstermektedir.

Şekil 4.2. Cinsiyete göre çiftçilik deneyim sürelerinin karşılaştırılması

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin sosyal güvencelerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.8.'de verilmiştir. Üreticilerin çoğunluğu olan %65.5'inin (110 kişi) sosyal güvencesi bulunmaktadır. Erkek üreticilerin %63'ünün (97 kişi) sosyal güvencesi bulunurken kadın üreticilerin %92.9'unun (13 kişi) sosyal güvencesi bulunmaktadır.

Çizelge 4.8. Sosyal güvence

Sosyal Güvence	Kadın		Erkek		Toplam	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Var	13 _a	92.9	97 _b	63.0	110	65.5
Yok	1 _a	7.1	57 _b	37.0	58	34.5
Toplam	14	100.0	154	100.0	168	100.0

1 cells (25.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.83.
Fisher's Exact Test p=0.018

Cinsiyete dayalı sosyal güvence varlığının farklılığının ölçülmesi amacıyla ki-kare testi yapılmıştır. Ki-kare testi en az iki gruplu iki değişkenin gruplarının arasındaki istatistiksel farklılığın tespiti amacıyla kullanılan parametrik olmayan bir testtir. Ki-kare testi sonuçları Çizelge 4.8.'de verilmiştir. Hücrelerin %25'inin "5" den

az değer taşıması ve beklenen minimum değer (4.83) 5'den küçük olması dolayısıyla Fisher's Exact Test sonucuna bakılmıştır (Lorcu, 2020). Test sonucuna göre erkek ve kadın üreticilerin sosyal güvence durumlarına ilişkin farklılık bulunmaktadır ve bu farklılık istatistiki olarak anlamlıdır ($p=0.018<0.05$).

Araştırma sahasında pamuk üreticileri üzerine yapılan önceki çalışmalarda üreticilerin sosyal güvencelerinin bulunma düzeyler %90'nın üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Efe, 2022). Son yıllarda yaşanan üretim maliyetlerindeki ve enflasyona bağlı olarak sosyal güvenlik primlerindeki artış üreticilerin sosyal güvenceye ilişkin prim ödemelerinde sıkıntı yaşamalarına sebep olmaktadır. Görüşme yapılan üreticilerin tamamına yakını prim düzeylerinin yüksek olduğunu bu nedenle ödeme yapamadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin çiftçi örgütlerine üyeliklerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.9.'da verilmiştir. Üreticilerin çoğunluğu olan %76.2'sinin (128 kişi) çiftçi örgütlerine üyeliği bulunmaktadır. Erkek üreticilerin %77.3'ü (119 kişi) çiftçi örgütlerine üye iken kadın üreticilerin %64.3'ünün (9 kişi) çiftçi örgütlerine üyeliği bulunmaktadır.

Çizelge 4.9. Çiftçi örgütlerine üyelik

Üyelik	Kadın		Erkek		Toplam	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Var	9 _a	64.3	119 _a	77.3	128	76.2
Yok	5 _a	35.7	35 _a	22.7	40	23.8
Toplam	14	100.0	154	100.0	168	100.0
1 cells (25.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3.33.						
Fisher's Exact Test $p=0.216$						

Cinsiyete dayalı çiftçi örgütlerine üyeliğin farklılığının ölçülmesi amacıyla ki-kare testi yapılmıştır. Ki-kare testi sonuçları Çizelge 4.9.'da verilmiştir. Hücrelerin %25'inin "5" den az değer taşıması ve beklenen minimum değer (3.33) 5'den küçük olması dolayısıyla Fisher's Exact Test sonucuna bakılmıştır. Test sonucuna göre erkek ve kadın üreticilerin çiftçi örgütlerine üyelik durumlarına ilişkin istatistiki düzeyde anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p=0.216>0.05$).

Üreticilerin üye oldukları çiftçi örgütleri Ziraat odası (%70.2; 118 kişi) ve sulama birlikleridir (%61.3; 103 kişi). Ziraat odasına kayıtlı olunmasının nedeni üretim sürecinde desteklemelerden faydalanmak amacıyla. Sulama birlikleri ise sulama hizmetlerinden faydalanmaya yönelik zorunlu olarak yapılan kayıtlardır. Bu iki örgüt tipi dışında kooperatif ya da birlik kaydı çok düşük düzeydedir. Diğer taraftan Şanlıurfa ili Türkiye pamuk üretiminde lider konumda olmasına rağmen il sınırları içerisinde yani yerel olarak pamuk üreticilerinin kurmuş olduğu bir üretici birliği ya da kooperatif bulunmamaktadır. Araştırma sahasında pamuk üreticilerine ilişkin yapılan önceki çalışmalarda da benzer sonuçlar tespit edilmiştir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin %91.7'si (154 kişi) örgütlenme ile ilgili eğitim almadıklarını beyan etmişlerdir. Araştırma sahasında daha önce özellikle tarımsal örgütlenmeye ilişkin yapılan çalışmalarda bölgede örgütlenmeye yönelik tutumun olumsuz olduğu, üretici ya da yetiştiricilerin tarımsal örgütlenmeye ilişkin güven düzeylerinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (Ayalp, 2020; Efe, 2022; Sevinç, 2018; Sevinç, 2021).

4.2. Ekonomik Bulgular

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin pamuk üretimi yaptıkları arazi varlığına ilişkin bilgiler Çizelge 4.10.'da verilmiştir. Üreticilerin pamuk üretiminde kullandıkları ortalama arazi varlığı 181.23 dekar'dır. En düşük arazi varlığı 10 dekar en yüksek arazi varlığı ise 1 200 dekar düzeyindedir.

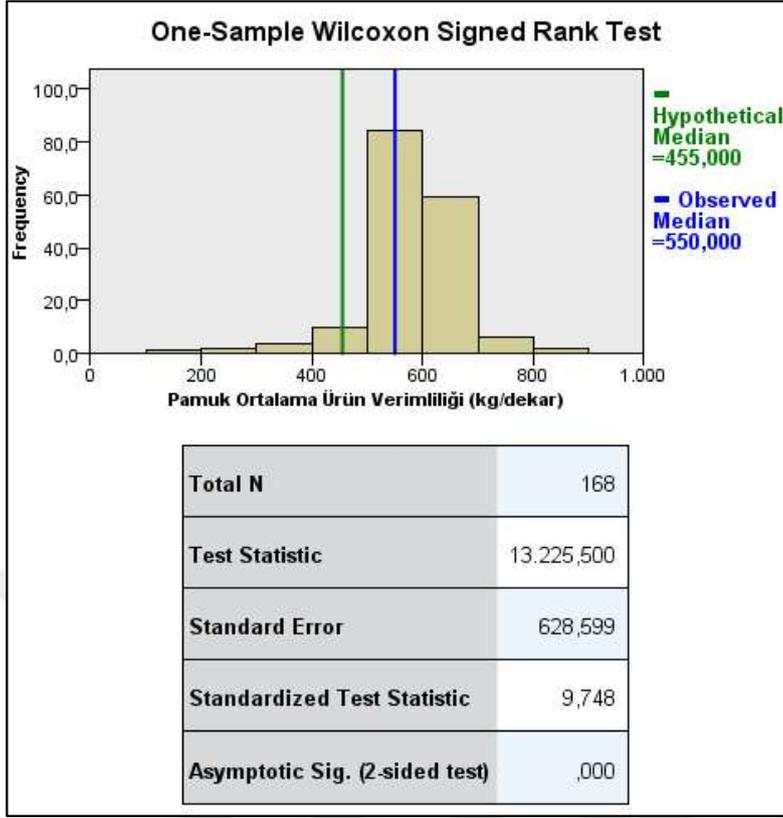
Çizelge 4.10. Mülk arazi varlığı (dekar)

Arazi Varlığı (Dekar)	Frekans (n)	Yüzde (%)
69 ve altı	54	32.2
70-179	57	33.9
180 ve üzeri	57	33.9
Toplam	168	100.0
Minimum		10
Maksimum		1 200
Ortalama		181.23

Araştırma sahasında daha önce özellikle pamuk üretimine ilişkin yapılan çalışmalarda ekim alanına ilişkin bulguların çok farklılık olmamakla beraber daha yüksek olduğu söylenebilir (Efe, 2022; Sevinç ve diğerleri, 2019; Vurgun ve Aydoğdu, 2023). Pamuk üretiminin yapıldığı diğer bölgeler ile kıyaslandığında ortalama ekim alanının aynı olduğu söylenebilir (Özden, Palaz ve Güler, 2022). Şanlıurfa ilinde pamuk ekim alanlarındaki küçülmenin nedenlerinin 2018 yılında getirilen münavebe sistemi (Resmi Gazete, 2018) ve son yıllarda pamuk fiyatlarındaki istikrarsızlığın (Türkiye Ziraat Odaları Birliği, 2023) olduğu söylenebilir.

TÜİK verilerine göre 2022 yılında Türkiye genelinde kütlü pamuk üretimindeki verimlilik 475 kg/dekar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de pamuk üretiminde en yüksek verimlilik düzeyi 560 kg/dekar ile Siirt ilinde, en düşük verimlilik düzeyi ise 375 kg/dekar ile Iğdır ilinde tespit edilmiştir. Şanlıurfa ilinde aynı dönemde 455 kg/dekar verimlilik gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022). Araştırma sahasında pamuk üreticilerinin ortalama verimliliği 552.42 kg/dekardır. En düşük verimlilik düzeyi 100 kg/dekar olurken en yüksek verimlilik düzeyi 800 kg/dekardır.

Araştırma sahasında tespit edilen pamuk verimlilik düzeyinin Türkiye ortalama pamuk verimliliği ile istatistiki olarak anlamlı farklılığını tespit edebilmek amacıyla Tek Örneklem Wilcoxon işaret testi yapılmış ve test sonuçları Şekil 4.3.’de verilmiştir. Tek Örneklem Wilcoxon işaret testi örnekleme ait ortalamanın daha önce belirlenen ya da hedeflenen bir ortalama ile istatistiki olarak farklılığının varlığını ölçen parametrik olmayan bir testtir. Örnekleme ait verilerin normal dağılım göstermemesi durumunda parametrik olan tek örneklem t testinin yerine kullanılır. Test sonucuna göre Şanlıurfa ili ortalama pamuk üretim verimliliği Türkiye ortalamasına göre yüksektir ve bu durum istatistiki olarak anlamlıdır ($Z=9.748$; $p=0.000<0.005$).

Şekil 4.3. Pamuk verimlilik düzeyinin Türkiye ortalaması ile karşılaştırılması

Üreticilerin dönemsel olarak toplam pamuk üretim miktarlarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.11.'de verilmiştir. Pamuk üreticilerinin ortalama üretim miktarları dönemsel olarak 100.05 tondur. Üreticilerin çoğunluğu olan %34.6'sı (58 kişi) 40-99 ton aralığında dönemsel olarak üretim yapmaktadır (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. Üretim miktarları (ton)

Üretim Miktarı	Frekans (n)	Yüzde (%)
39 ve altı	55	32.7
40-99	58	34.6
100 ve üzeri	55	32.7
Toplam	168	100.0
Ortalama		100.05

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticileri, ürünlerini kilogramını ortalama 15.56 TL'ye sattıklarını beyan etmişlerdir. En düşük satış fiyatı 11.50 TL olurken en yüksek satış fiyatı 23 TL'dir.

Araştırma sahasında görüşme yapılan pamuk üreticilerinin son dönemde pamuk üretimi dolayısıyla elde ettikleri net gelirleri Çizelge 4.12’de verilmiştir. Belirtilen gelir düzeylerine üreticilerin almış oldukları destekleme tutarları da dâhildir. Üreticilerin ortalama gelir düzeyleri yaklaşık 733 bin TL/yıl’dır. En düşük gelir 30 bin TL/yıl en yüksek gelir ise 9 milyon TL/yıl’dır.

Çizelge 4.12. Pamuk üretimi net geliri (TL/yıl)

Geliri (TL)	Frekans (n)	Yüzde (%)
200 000 ve altı	43	25.6
200 001 – 400 000	42	25.0
400 001 – 700 000	42	25.0
700 001 ve üzeri	41	24.4
Toplam	168	100.0
Minimum		30 000
Maksimum		9 000 000
Ortalama		732 754.76

Araştırma sahasında pamuk üreticilerine ilişkin daha önce yapılan çalışmada üreticilerin ortalama gelirleri yaklaşık 390 bin TL düzeyinde tespit edilmiştir (Efe, 2022). Araştırma sahasında tespit edilen net gelir düzeyi aynı sahada daha önce yapılan diğer çalışmalarda tespit edilen gelir düzeylerinden de yüksektir (Aydoğdu ve diğerleri, 2015; Sevinç ve diğerleri, 2019; Sevinç, 2021; Vurgun ve Aydoğdu, 2023). Bu farklılığın ortaya çıkmasında son yıllarda ortaya çıkan kur farkına dayalı fiyat dalgalanmalarının önemli etkisinin bulunduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin ürün satış yerlerine ilişkin bilgiler Çizelge 4.13.’de verilmiştir. Pamuk üreticilerinin tamamı ürünlerini kütlü pamuk olarak sattıklarını beyan etmişlerdir. Üreticilerin satış yeri olarak ilk tercih ettikleri yer çırçır fabrikalarıdır. Çırçır fabrikaları Çizelge 4.13.’de görüldüğü üzere 454 indeks değeri ile birinci sırada yer almaktadır.

Çizelge 4.13. Pamuk üreticilerinin ürün satış yerleri

Satış Yerleri	1	2	3	4	İndeks	Sıra
Çırçır fabrikası	80	31	13	15	454	1
Tüccar	56	43	3	3	362	2
Yerel pazar (başka üretici)	17	31	10	2	183	3
Danışman yardımı	15	21	11	2	147	4

Çırçır fabrikaları çiğitle ya da kütlü pamuğun çekirdeğinin alınarak pamuk elyafının ortaya çıkarılması sürecinde faaliyet gösteren işletmelerdir (Kaçıra ve Karlı, 2004; Odabaşoğlu ve Çopur, 2017). Bu sürece üreticiler arasında çırçırlama adı verilmektedir. Üreticilerin depolama imkânının bulunmaması ya da nakit para ihtiyacının bulunması dolayısıyla üreticilerin çoğu kütlü pamuklarını o günkü fiyat üzerinden çırçır fabrikalarına satmaktadırlar.

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin ürün bedellerini hangi vade ile aldıklarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.14.'de verilmiştir. Üreticilerin %51.2'si (86 kişi) ürünlerinin bedelinin bir kısmını peşin bir kısmını vadeli alırken, ürünlerinin bedelinin tamamını peşin alan üreticilerin oranı %44.6'dır (75 kişi). Üreticilerin %4.2'si (7 kişi) ürünlerinin bedelinin tamamını vadeli olarak tahsil ettiklerini beyan etmişlerdir.

Çizelge 4.14. Satış bedelinin alınma biçimi

Alınma Biçimi	Frekans (n)	Yüzde (%)
Bir kısmı peşin bir kısmı vadeli	86	51.2
Tamamı peşin	75	44.6
Tamamı vadeli	7	4.2
Toplam	168	100.0

Üreticilerin satış bedelini alma biçimi grupları ile toplam pamuk üretim miktarı grupları arasında farklılığın ölçülmesi için Ki-kare testi yapılmış ve test sonuçları Çizelge 4.15'de verilmiştir.

Çizelge 4.15. Satış bedelini alma biçimi grupları ile üretim miktarı grupları arası farklılık

Üretim Miktarı (ton)	Satış Bedeli Alınma Biçimi						Toplam	
	Tamamı Peşin		Tamamı Vadeli		Peşin ve Vadeli		Frekans	Yüzde
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	(n)	(%)
39 ve altı	32 _a	42.8	0 _a	0.0	23 _b	26.7	55	32.7
40-99	18 _b	24.0	4 _b	57.1	36 _b	41.9	58	34.6
100 ve üzeri	25 _{a,b}	33.3	3 _{a,b}	42.9	27 _{a,b}	31.4	55	32.7
Toplam	75	100.0	7	100.0	86	100.0	168	100.0

3 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.29.
Fisher's Exact Test p=0.022

Hücrelerin %33.3'ünün "5" den az değer taşıması ve beklenen minimum değer (2.29) 5'den küçük olması dolayısıyla Fisher's Exact Test sonucuna bakılmıştır. Test

sonucuna göre satış bedelini alma biçimi grupları ile üretim miktarı grupları arasında farklılık bulunmaktadır ve bu farklılık istatistiki olarak anlamlıdır ($p=0.022<0.05$). Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığına ilişkin yapılan sütun oranları testi; üretim miktarı “39 ton ve altı” olan üreticilerin genellikle ürünlerini peşin olarak sattığını, “100 ton ve üzeri” üretim miktarı olan üreticilerin ise bir kısmını peşin bir kısmını vadeli sattığını göstermektedir. Bu farklılık istatistiki olarak da anlamlıdır (Çizelge 4.15).

4.3. Pamuk Üreticilerinin Mevcut Bilgi Kaynaklarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin kullandıkları iletişim araçlarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.16.’da verilmiştir. Pamuk üreticilerinin %85.1’i (143 kişi) akıllı telefon kullandıklarını, %36.3’ü (61 kişi) tablet ya da bilgisayar kullandığını beyan etmişlerdir. Akıllı telefon, tablet ya da bilgisayar kullanan pamuk üreticilerinin %19’u (32 kişi) tarımsal üretim faaliyetlerine ilişkin uygulama ya da program kullandıklarını belirtmişlerdir. Pamuk üreticileri içerisinde tarımsal üretime ilişkin yazılı basın aboneliği olan (gazete, dergi vb.) üreticilerin oranı %2.4’dür (4 kişi).

Çizelge 4.16. Kullanılan iletişim araçları

İletişim Araçları	Evet		Hayır		Toplam	
	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Akıllı telefon	143	85.1	25	14.9	168	100.0
Tablet/bilgisayar	61	36.3	107	63.7	168	100.0
Yazılı basın ab.	4	2.4	164	97.6	168	100.0

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin kullandıkları iletişim araçlarını kullanım sıklığına ilişkin bilgiler Çizelge 4.17.’de verilmiştir. Günde birkaç saat kullanılan iletişim araçlarına bakıldığında ilk sırada televizyon ikinci sırada ise sosyal medya gelmektedir. Hiç kullanılmayan iletişim araçlarına bakıldığında ise ilk sırada yazılı basın ikinci sırada ise radyo gelmektedir.

Çizelge 4.17. İletişim araçlarını kullanım sıklığı

İletişim Aracı	Günde Birkaç Saat	Haftada Birkaç Saat	Ayda Birkaç Saat	Hiç	Toplam
Televizyon	152	9	3	4	168
Sosyal medya	113	12		43	168
Radyo	48		6	114	168
Yazılı basın	37	6	3	122	168
Tarım temalı programlar	22	44	38	64	168

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin pamuk üretimi faaliyetlerine ilişkin eğitim alma durumlarına ait bilgiler Çizelge 4.18.’de verilmiştir. Pamuk üreticilerinin %59.5’i (100 kişi) eğitim aldıklarını beyan etmişlerdir.

Çizelge 4.18. Eğitim alma durumu

Eğitim Alma	Frekans (n)	Yüzde (%)
Evet	100	59.5
Hayır	68	40.5
Toplam	168	100.0

Eğitim alan pamuk üreticilerinin eğitim aldıkları kurum ya da birim bilgileri Çizelge 4.19.’da verilmiştir. Pamuk üreticilerinin %36’sı (36 kişi) üretim faaliyetleri sürecinde ilaç, tohum ve gübre bayilerinden eğitim aldıklarını beyan etmişlerdir. Bayilerden sonra sırasıyla bakanlık teşkilatları, üniversite, ziraat mühendisleri odası ve tarım kredi kooperatifleri gelmektedir.

Çizelge 4.19. Eğitim alınan kurum/birim

Kurum/Birim	Frekans (n)	Yüzde (%)	Ortalama	Standart Sapma
İlaç, tohum, gübre bayileri	36	36.0	2.19	.467
Bakanlık Teşkilatları	21	21.0	2.32	.582
Üniversite	21	21.0	2.48	.602
Ziraat Mühendisleri Odası	12	12.0	2.00	.775
Tarım Kredi Kooperatifleri	10	10.0	2.38	.518
Toplam	100	100.0	2.27	.573

Pamuk üreticilerine almış oldukları eğitimin beklentilerini hangi düzeyde karşıladığına dair ifade yöneltmiş olup bu ifadeye 1’den 3’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada “1.Beklentilerimi kesinlikle karşılamadı, 2.Beklentilerimi orta düzeyde karşıladı ve 3.Beklentilerimi tamamen karşıladı” tutumlarına karşılık

gelmektedir. Genel ortalama 2.27 düzeyindedir. En yüksek ortalama üniversiteden alınan eğitime verilmiş olup üniversiteden alınan eğitimin beklentileri karşılama oranı 2.48'dir. En düşük ortalama ise 2.00 ile ziraat mühendisleri odasından alınan eğitime aittir. Pamuk üreticilerinin en fazla eğitim aldıkları birim olan bayilerin ortalaması ise 2.19 düzeyindedir (Çizelge 4.19).

Pamuk üreticilerinin alınan eğitimin beklentileri karşılama düzeyinin, alındıkları kurum/birime göre farklılıklarının Kruskal Wallis testine ilişkin bilgiler çizelge 4.20.'de verilmiştir. Kruskal Wallis testi; bağımsız değişkenin grup sayısının ikiden fazla olduğu durumlarda, grupların sıra ortalamalarının istatistiki olarak anlamlı farklılığını ölçen parametrik olmayan bir testtir. Test sonucuna göre eğitim alınan kurum/birimlerin grupları arasında beklentileri karşılama ortalamalarının istatistiki olarak anlamlı farklılığı bulunmamaktadır ($p=0.281>0.05$). Bununla birlikte en yüksek sıra ortalaması üniversiteye (56.24), en düşük sıra ortalaması ise ziraat mühendisleri odasına (38.91) aittir.

Çizelge 4.20. Alınan eğitimin beklentileri karşılama düzeyinin alındıkları kurum/birime göre farklılıklarının testi

Bağımsız Değişken	Gruplar	N	Sıra Ortalaması	Kruskal Wallis		
				Test İstatistiği	df	p
Kurum/Birim	İlaç, tohum, gübre bayileri	36	44.46	5.059	4	.281
	Bakanlık Teşkilatları	21	49.11			
	Üniversite	21	56.24			
	Ziraat Mühendisleri Odası	12	52.12			
	Tarım Kredi Kooperatifleri	10	38.91			

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin danışmanlık hizmeti alma durumlarına ilişkin bilgiler Çizelge 4.21.'de verilmiştir. Pamuk üreticilerinin %95.8'i (161 kişi) danışmanlık hizmeti aldıklarını beyan etmişlerdir. Danışmanlık hizmeti alan pamuk üreticilerinin tamamına yakını bu hizmeti ilaç, tohum ve gübre bayilerinden aldıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.21. Danışmanlık hizmeti alma durumu

Hizmet Alma Durumu	Frekans (n)	Yüzde (%)
Evet	161	95.8
Hayır	7	4.2
Toplam	168	100.0

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin üretim ve ürün satış aşamalarında danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeylerini ölçmek amacıyla dört adet likert ölçekli ifade yöneltilmiştir. Pamuk üreticilerin her bir ifadeye 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada “1.Kesinlikle memnun değilim, 2.Memnun değilim, 3.Ne memnunum ne de değilim, 4.Memnunum ve 5.Kesinlikle memnunum” memnuniyet düzeylerine karşılık gelmektedir. Üretim ve ürün satış aşamalarında danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeylerinin ölçüldüğü dört ifade ve bu ifadelerle ilişkin ortalama memnuniyet düzeyleri ile ilgili bilgiler Çizelge 4.22.’de verilmiştir.

Çizelge 4.22. Üretim ve ürün satış aşamalarında danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeyleri

Sıra	İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
1	Üretim faaliyetleri süresince teknik bilgi düzeyi	2.77	1.538
2	Hastalık ve zararlılarla mücadele bilgi düzeyi	3.51	1.256
3	Yenilikleri takip etme ve bana aktarma	2.55	1.529
4	Ürün değerlendirme, satış ve pazarlama	2.45	1.449

Pamuk üreticilerinin üretim ve ürün satış aşamalarında danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeyinin en yüksek olduğu ifade “Hastalık ve zararlılarla mücadele bilgi düzeyi (ortalama=3.51)” ifadesi, en düşük olduğu ifade ise “Ürün değerlendirme, satış ve pazarlama (ortalama=2.45)” ifadesidir (Çizelge 4.22). Bu dört ifadenin tek bir ifade altında toplanmasına ilişkin yapılan faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü 0.734 ($0.734 > 0.50$) olarak hesaplanmıştır. Bartlett Testi ise 0.000 ($0.000 < 0.05$) düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Toplamda faktörün varyansın %70.2’sini ($\%70.2 > \%50.0$) açıkladığı tespit edilmiştir. İfadelere ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0.859 hesaplanmıştır. Bu değerler dört ifadenin tek bir faktör altında toplanmasına yönelik yapılan faktör analizinin uygun olduğunu göstermektedir. İfadelere ilişkin faktör yükleri Çizelge

4.23’de verilmiştir. Bu faktör “üretim ve ürün satış aşamalarında alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti” biçiminde ifade edilmiştir.

Çizelge 4.23. Üretim ve ürün satış aşamalarında alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri

İfadeler	Faktör Yükleri
Yenilikleri takip etme ve bana aktarma	.889
Üretim faaliyetleri süresince teknik bilgi düzeyi	.885
Ürün değerlendirme, satış ve pazarlama	.855
Hastalık ve zararlılarla mücadele bilgi düzeyi	.709

Örneklem büyüklüğü olan 168 kişiden danışmanlık hizmeti alan 161 kişinin belirlenen bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Üretim ve ürün satış aşamalarında alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti” faktörüne ilişkin görüşlerinde farklılıkların test istatistiği sonuçları Çizelge 4.24.’de verilmiştir. İkili grupların karşılaştırılmasında “Mann-Whitney U” testi ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında ise “Kruskal Wallis” testi yapılmıştır.

Çizelge 4.24.’deki test sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Üretim ve ürün satış aşamalarında alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti” faktörüne ilişkin görüşlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak farklılık tespit edilmemiştir. Bununla birlikte erkeklerin (sıra ortalaması=81.19), örgütlenme eğitimi alanların (sıra ortalaması=91.25), 35 ve altında yaşta olanların (sıra ortalaması=85.40), üniversite düzeyinde eğitime sahip olanların (sıra ortalaması=81.19), 14 yıl ve altında çiftçilik deneyimine sahip olanların (sıra ortalaması=87.09), 69 dekar ve altında arazide pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=81.87), 39 ton ve altında pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=81.71), pamuk verim düzeyi dekara 600 kg ve üzerinde olanların (sıra ortalaması=86.26) ve pamuk üretiminden yılda 400001-700000 TL net gelir elde eden (sıra ortalaması=85.31) pamuk üreticilerinin “üretim ve ürün satış aşamalarında” almış oldukları danışmanlık hizmetinden en fazla memnun olan gruplar olduğu söylenebilir.

Çizelge 4.24. Üretim ve ürün satış aşamalarında alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Gruplar	N	Sıra ort.	Test İstatistiği			
				Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
Cinsiyet	Kadın	13	78.81	933.50	1024.5	-.178	.859
	Erkek	148	81.19				
Örgütlenme eğitimi	Aldı	14	91.25	885.50	11 763.5	-.864	.387
	Almadı	147	80.02				
				Kruskal Wallis			
				Test İstatistiği	df	p	
Yaş	35 ve altı	45	85.40	.629	2		.730
	36-49	59	80.40				
	50 ve üzeri	57	78.15				
Eğitim düzeyi	Okuryazar değil	8	84.19	7.50	4		.112
	İlkokul	55	80.65				
	Ortaokul	34	64.00				
	Lise	33	85.82				
	Üniversite	31	94.31				
Çiftçilik yaptığı süre (yıl)	14 ve altı	43	87.09	1.139	2		.566
	15-30	72	80.01				
	31 ve üzeri	46	76.86				
Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği (dekar)	69 ve altı	52	81.87	.056	2		.972
	70-179	55	81.35				
	180 ve üzeri	54	79.81				
Üretim miktarı (ton)	39 ve altı	53	81.71	.024	2		.988
	40-99	55	80.32				
	100 ve üzeri	53	81.00				
Verim (kg/dekar)	100-500	49	77.34	1.434	2		.488
	501-599	46	77.36				
	600 ve üzeri	66	86.26				
Pamuk üretimi geliri (TL/yıl)	200 000 ve altı	41	81.44	1.859	3		.602
	200 001-400 000	40	84.54				
	400 001-700 000	40	85.31				
	700 001 ve üzeri	40	72.70				

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin danışmanlık hizmeti aldıkları kişi, kurum ya da kişilerin bürokratik işlemler sürecinde vermiş oldukları hizmetlerden memnun kalma düzeylerini ölçmek amacıyla dört adet likert ölçekli ifade yöneltilmiştir. Pamuk üreticilerin her bir ifadeye 1'den 5'e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada "1.Kesinlikle memnun değilim, 2.Memnun değilim, 3.Ne memnunum ne de değilim, 4.Memnunum ve 5.Kesinlikle memnunum" memnuniyet düzeylerine karşılık gelmektedir. Bürokratik işlemler sürecinde, danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeylerinin ölçüldüğü dört ifade ve bu ifadelere ilişkin ortalama memnuniyet düzeyleri ile ilgili bilgiler Çizelge 4.25.'de verilmiştir.

Çizelge 4.25. Bürokratik işlemler sürecinde danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeyleri

Sıra	İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
1	Desteklemelerin takibi ve dosya hazırlama	2.53	1.504
2	Tarım sigortası başvurusu ve dosya hazırlama	2.47	1.445
3	Proje/hibe/kredi dosyalarını hazırlama	2.40	1.455
4	Örgütlenmeye yönelik dosya hazırlama	2.35	1.455

Pamuk üreticilerinin bürokratik işlemler sürecinde danışmanlık hizmetine ilişkin memnuniyet düzeyinin en yüksek olduğu ifade “Desteklemelerin takibi ve dosya hazırlama (ortalama=2.53)” ifadesi, en düşük olduğu ifade ise “Örgütlenmeye yönelik dosya hazırlama (ortalama=2.35)” ifadesidir (Çizelge 4.25). Bu dört ifadenin tek bir ifade altında toplanmasına ilişkin yapılan faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü 0.847 ($0.847 > 0.50$) olarak hesaplanmıştır. Bartlett Testi ise 0.000 ($0.000 < 0.05$) düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Toplamda faktörün varyansın %89.527’sinin ($\%89.527 > \%50.0$) açıklandığı tespit edilmiştir. İfadelere ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0.961 hesaplanmıştır. Bu değerler dört ifadenin tek bir faktör altında toplanmasına yönelik yapılan faktör analizinin uygun olduğunu göstermektedir. İfadelere ilişkin faktör yükleri Çizelge 4.26’da verilmiştir. Bu faktör “Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti” biçiminde ifade edilmiştir.

Çizelge 4.26. Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri

İfadeler	Faktör Yükleri
Desteklemelerin takibi ve dosya hazırlama	.947
Tarım sigortası başvurusu ve dosya hazırlama	.975
Proje/hibe/kredi dosyalarını hazırlama	.964
Örgütlenmeye yönelik dosya hazırlama	.897

Örneklem büyüklüğü olan 168 kişiden danışmanlık hizmeti alan 161 kişinin belirlenen bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti” faktörüne ilişkin görüşlerinde farklılıkların test istatistiği sonuçları Çizelge 4.27.’de verilmiştir.

Çizelge 4.27.’deki test sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti”

faktörüne ilişkin görüşlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde sadece eğitim düzeyi değişkeninin grupları arasında ($p=0.019<0.05$) istatistiki olarak farklılık tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerin grupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Çizelge 4.27. Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Gruplar	N	Sıra ort.	Test İstatistiği			
				Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
Cinsiyet	Kadın	13	68.27	796.50	887.50	-1.05	.292
	Erkek	148	82.12				
Örgütlenme eğitimi	Aldı	14	98.14	789.00	11667.0	-1.47	.140
	Almadı	147	79.37				
				Kruskal Wallis			
				Test İstatistiği	df	p	
Yaş	35 ve altı	45	81.44	.291	2		.864
	36-49	59	83.04				
	50 ve üzeri	57	78.54				
Eğitim düzeyi	Okuryazar değil	8	92.00	11.818	4		.019
	İlkokul	55	79.01				
	Ortaokul	34	65.40				
	Lise	33	77.41				
	Üniversite	31	102.6				
Çiftçilik yaptığı süre (yıl)	14 ve altı	43	81.98	2.229	2		.328
	15-30	72	85.60				
	31 ve üzeri	46	77.88				
Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği (dekar)	69 ve altı	52	75.25	3.327	2		.189
	70-179	55	77.50				
	180 ve üzeri	54	90.10				
Üretim miktarı (ton)	39 ve altı	53	77.59	4.151	2		.125
	40-99	55	74.41				
	100 ve üzeri	53	91.25				
Verim (kg/dekar)	100-500	49	80.66	.241	2		.886
	501-599	46	83.65				
	600 ve üzeri	66	79.40				
Pamuk üretimi geliri (TL/yıl)	200 000 ve altı	41	86.74	1.903	3		.593
	200 001-400 000	40	79.49				
	400 001-700 000	40	83.94				
	700 001 ve üzeri	40	73.69				

Eğitim değişkeninin alt gruplarına bakıldığında “bürokratik işlemler sürecinde” almış oldukları danışmanlık hizmetinden en fazla memnun olan grubun üniversite düzeyinde eğitime sahip olan (sıra ortalaması=102.6) pamuk üreticilerinin olduğu söylenebilir. En düşük memnuniyet düzeyine sahip olan grubun ise ortaokul düzeyinde eğitime sahip olan (sıra ortalaması=65.40) pamuk üreticilerinin olduğu söylenebilir.

Eğitim düzeyi değişkeninin grupları arasındaki farklılıklarının tespitinde kullanılan “düzeltilmiş p (Adj.Sig.)” değerlerine ilişkin bilgileri gösteren SPSS program çıktısı Şekil 4.4.’de verilmiştir. Çıktı sonucuna göre sadece “ortaokul” grubu ile “üniversite” grubu arasında ifadeye ilişkin katılım farklılıklarının istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p=0.010<0.05$). Diğer gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Sample1-Sample2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj.Sig.
Ortaokul-Lise	-12,012	11,102	-1,082	,279	1,000
Ortaokul-İlkokul	13,612	9,911	1,373	,170	1,000
Ortaokul-Okur Yazar Değil	26,603	17,852	1,490	,136	1,000
Ortaokul-Üniversite	-37,232	11,282	-3,300	,001	,010
Lise-İlkokul	1,600	10,003	,160	,873	1,000
Lise-Okur Yazar Değil	14,591	17,903	,815	,415	1,000
Lise-Üniversite	-25,220	11,363	-2,219	,026	,265
İlkokul-Okur Yazar Değil	12,991	17,190	,756	,450	1,000
İlkokul-Üniversite	-23,620	10,203	-2,315	,021	,206
Okur Yazar Değil-Üniversite	-10,629	18,016	-,590	,555	1,000

Each row tests the null hypothesis that the Sample 1 and Sample 2 distributions are the same.
Asymptotic significances (2-sided tests) are displayed. The significance level is ,05.

Şekil 4.4. Bürokratik işlemler sürecinde alınan danışmanlık hizmeti memnuniyeti faktörünün, eğitim değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri

Çizelge 4.27.’ye göre eğitim değişkeni dışında diğer değişkenlerin grupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Bununla birlikte erkeklerin (sıra ortalaması=82.12), örgütlenme eğitimi alanların (Sıra ortalaması=98.14), 36-49 yaş aralığında olanların (sıra ortalaması=83.04), 15-30 yıl aralığında çiftçilik deneyimine sahip olanların (sıra ortalaması=85.60), 180 dekar ve üzeri arazide pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=90.10), 100 ton ve üzeri pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=91.25), pamuk verim düzeyi dekara 501-599 kg aralığında olanların (sıra ortalaması=83.65) ve pamuk üretiminden yılda 200

bin TL ve altında net gelir elde eden (sıra ortalaması=86.74) pamuk üreticilerinin “bürokratik işlemler sürecinde” almış oldukları danışmanlık hizmetinden en fazla memnun olan gruplar olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin danışmanlık hizmeti aldıkları kişi, kurum ya da kişilere “ihtiyaç duyduklarında ulaşabilme ya da iletişim kurabilme” konusunda memnuniyet düzeylerini ölçmek amacıyla likert ölçekli bir ifade yöneltilmiştir. Pamuk üreticilerin her bir ifadeye 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada “1.Kesinlikle memnun değilim, 2.Memnun değilim, 3.Ne memnunum ne de değilim, 4.Memnunum ve 5.Kesinlikle memnunum” memnuniyet düzeylerine karşılık gelmektedir. İfadeye yönelik genel ortalama 3.38 (standart sapma 1.374) olarak hesaplanmıştır.

Örneklem büyüklüğü olan 168 kişiden danışmanlık hizmeti alan 161 kişinin belirlenen bağımsız değişkenlerin grupları arasında “ihtiyaç duyduklarında danışmana ulaşabilme ya da iletişim kurabilme memnuniyet düzeyi” ifadesine ilişkin görüşlerinde farklılıkların test istatistiği sonuçları Çizelge 4.28.’de verilmiştir.

Çizelge 4.28.’deki test sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişkenlerin grupları arasında “ihtiyaç duyduklarında danışmana ulaşabilme ya da iletişim kurabilme memnuniyet düzeyi” ifadesine ilişkin görüşlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde sadece eğitim düzeyi değişkeninin grupları arasında ($p=0.027<0.05$) istatistiki olarak farklılık tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerin grupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Eğitim değişkeninin alt gruplarına bakıldığında “ihtiyaç duyduklarında danışmana ulaşabilme ya da iletişim kurabilme memnuniyet düzeyi” ifadesine ilişkin en fazla memnun olan grubun üniversite düzeyinde eğitime sahip olan (sıra ortalaması=95.60) pamuk üreticilerinin olduğu söylenebilir. En düşük memnuniyet düzeyine sahip olan grubun ise ortaokul düzeyinde eğitime sahip olan (sıra ortalaması=65.44) pamuk üreticilerinin olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyi değişkeninin gruplarından “Lise (sıra ortalaması=94.14” ve “Üniversite (sıra

ortalamaları=95.60)” gruplarının memnuniyet düzeyi diğer gruplara göre daha yüksek olup bu farklılık istatistiki olarak da anlamlıdır ($p=0.027<0.05$).

Çizelge 4.28. İhtiyaç duyduklarında danışmana ulaşabilme ya da iletişim kurabilme memnuniyet düzeyi ifadesine ilişkin belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Gruplar	N	Sıra ort.	Test İstatistiği				
				Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p	
Cinsiyet	Kadın	13	72.38	850.00	941.000	-.714	.475	
	Erkek	148	81.76					
Örgütlenme eğitimi	Aldı	14	95.14	831.00	11709.0	-1.22	.222	
	Almadı	147	79.65					
				Kruskal Wallis				
				Test İstatistiği	df	p		
Yaş	35 ve altı	45	86.79	3.640	2		.162	
	36-49	59	85.47					
	50 ve üzeri	57	71.81					
Eğitim düzeyi	Okuryazar değil	8	77.06	10.958	4		.027	
	İlkokul	55	75.05					
	Ortaokul	34	65.44					
	Lise	33	94.14					
Üniversite	Üniversite	31	95.60	1.819	2		.403	
	14 ve altı	43	82.71					
	15-30	72	84.78					
Çiftçilik yaptığı süre (yıl)	31 ve üzeri	46	73.49	.666	2		.717	
	Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği (dekar)	69 ve altı	52					84.55
	70-179	55	81.22					
Üretim miktarı (ton)	180 ve üzeri	54	77.36	1.079	2		.583	
	39 ve altı	53	85.99					
	40-99	55	80.06					
Verim (kg/dekar)	100 ve üzeri	53	76.98	5.081	2		.079	
	100-500	49	78.48					
	501-599	46	70.77					
Pamuk üretimi geliri (TL/yıl)	600 ve üzeri	66	90.00	4.430	3		.219	
	200 000 ve altı	41	76.46					
	200 001-400 000	40	92.39					
	400 001-700 000	40	82.86					
	700 001 ve üzeri	40	72.40					

Çizelge 4.28.’e göre eğitim değişkeni dışında diğer değişkenlerin grupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Bununla birlikte erkeklerin (sıra ortalaması=81.76), örgütlenme eğitimi alanların (sıra ortalaması=95.14), 35 yaş ve altında olanların (sıra ortalaması=86.79), 15-30 yıl aralığında çiftçilik deneyimine sahip olanların (sıra ortalaması=84.78), 69 dekar ve altında arazide pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=84.55), 39 ton ve altında pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=85.99), pamuk verim düzeyi dekara 600 kg

ve üzerinde olanların (sıra ortalaması=90.00) ve pamuk üretiminden yılda 200001-400000 TL aralığında net gelir elde eden (sıra ortalaması=92.39) pamuk üreticilerinin “ihtiyaç duyduklarında danışmana ulaşabilme ya da iletişim kurabilme memnuniyet düzeyinin” en yüksek olduğu gruplar olduğu söylenebilir.

4.4. Pamuk Üreticilerinin Bilgi Kaynağı İhtiyaçlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerine, üretim sürecinde, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyacı duydukları temel dokuz aşamaya ilişkin, ihtiyaç düzeylerini ölçmek amacıyla likert ölçekli ifadeler yöneltmiştir. Pamuk üreticilerinin her bir ifadeye 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada “1.Kesinlikle ihtiyacım yok, 2.İhtiyacım yok, 3.Bazen oluyor bazen olmuyor, 4.İhtiyacım var ve 5.Kesinlikle ihtiyacım var” düzeylerine karşılık gelmektedir. Üretim sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ilişkin ihtiyaç düzeylerinin ölçüldüğü dokuz ifade ve bu ifadelerle ilişkin ortalama ihtiyaç düzeyleri ile ilgili bilgiler Çizelge 4.29.’da verilmiştir.

Çizelge 4.29. Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin ifadeler

Sıra	İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
1	Ekim alanının seçiminde	3.11	1.758
2	Toprak işleme ve ekim hazırlığında	3.63	1.600
3	Tohum seçimi ve kullanım miktarında	4.26	1.223
4	Ekim tekniğinde	4.00	1.480
5	Gübrelemede	4.26	1.281
6	Hastalık ve zararlılar ile mücadelede	4.54	1.016
7	Tarım ilacı kullanımında	4.51	1.017
8	Sulama tekniğinde	3.93	1.440
9	Hasat tekniğinde	3.39	1.658

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin, üretim sürecinde, en fazla tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyacı duydukları aşama “Hastalık ve zararlılar ile mücadele” aşamasıdır (ortalama=4.54). En az ihtiyaç duydukları aşama ise “Ekim alanının seçimi” aşamasıdır (ortalama=3.11). Daha önce bahsedildiği üzere her ne kadar pamuk üreticileri ilaç ve gübre bayilerinden hastalık ve zararlılar ile mücadeleye ilişkin almış oldukları danışmanlık hizmetlerinden memnun olsalar da (Çizelge 4.22.;

ortalama=3.51) bahse konu olan ifadeye ilişkin ciddi anlamda tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.29.; ortalama=4.54).

Çizelge 4.29.'da verilen dokuz ifadenin tek bir ifade altında toplanmasına ilişkin yapılan faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü 0.853 ($0.853 > 0.50$) olarak hesaplanmıştır. Bartlett Testi ise 0.000 ($0.000 < 0.05$) düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Toplamda faktörün varyansın %65.86'sının ($\%65.86 > \%50.0$) açıklandığı tespit edilmiştir. İfadelere ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0.928 hesaplanmıştır. Bu değerler dokuz ifadenin tek bir faktör altında toplanmasına yönelik yapılan faktör analizinin uygun olduğunu göstermektedir. İfadelere ilişkin faktör yükleri Çizelge 4.30.'da verilmiştir. Bu faktör “Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” biçiminde ifade edilmiştir.

Çizelge 4.30. Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri

İfadeler	Faktör Yükleri
Ekim tekniğinde	0.882
Sulama tekniğinde	0.865
Gübrelemede	0.861
Tohum seçimi ve kullanım miktarında	0.842
Toprak işleme ve ekim hazırlığında	0.831
Hastalık ve zararlılar ile mücadelede	0.799
Tarım ilacı kullanımında	0.791
Ekim alanının seçiminde	0.721
Hasat tekniğinde	0.691

Belirlenen bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” faktörüne ilişkin ihtiyaç düzeylerine ilişkin farklılıkların test istatistiği sonuçları Çizelge 4.31.'de verilmiştir. İkili grupların karşılaştırılmasında “Mann-Whitney U” testi ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında ise “Kruskal Wallis” testi yapılmıştır.

Çizelge 4.31.'deki test sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık

hizmeti” faktörüne ilişkin görüşlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak farklılık tespit edilmemiştir.

Çizelge 4.31. Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Gruplar	N	Sıra ort.	Test İstatistiği			
				Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
Cinsiyet	Kadın	14	68.32	851.50	956.50	-1.12	.259
	Erkek	154	82.75				
Örgütlenme eğitimi	Aldı	14	69.29	865.00	970.00	-1.04	.296
	Almadı	154	82.66				
				Kruskal Wallis			
				Test İstatistiği	df	p	
Yaş	35 ve altı	48	92.01	3.776	2	.151	
	36-49	61	80.43				
	50 ve üzeri	59	74.53				
Eğitim düzeyi	Okuryazar değil	8	55.06	5.896	4	.207	
	İlkokul	57	79.56				
	Ortaokul	34	75.73				
	Lise	34	94.21				
	Üniversite	35	85.09				
Çiftçilik yaptığı süre (yıl)	14 ve altı	43	87.08	1.414	2	.493	
	15-30	78	82.35				
	31 ve üzeri	47	75.50				
Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği (dekar)	69 ve altı	54	73.42	2.740	2	.254	
	70-179	57	82.43				
	180 ve üzeri	57	88.05				
Üretim miktarı (ton)	39 ve altı	55	75.01	2.341	2	.310	
	40-99	58	80.81				
	100 ve üzeri	55	88.61				
Verim (kg/dekar)	100-500	54	80.44	4.019	2	.134	
	501-599	47	92.46				
	600 ve üzeri	67	74.76				
Pamuk üretimi geliri (TL/yıl)	200 000 ve altı	43	78.71	1.775	3	.620	
	200 001-400 000	42	77.17				
	400 001-700 000	42	89.46				
	700 001 ve üzeri	41	80.56				

Pamuk üreticilerinin belirlenen bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Üretim süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” faktörüne ilişkin görüşlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak farklılık tespit edilmemekle beraber erkeklerin (sıra ortalaması=82.75), örgütlenme eğitimi almayanların (sıra ortalaması=82.66), 35 ve altında yaşta olanların (sıra ortalaması=92.01), lise düzeyinde eğitime sahip olanların (sıra ortalaması=94.21), 14 yıl ve altında çiftçilik deneyimine sahip olanların (sıra ortalaması=87.08), 180 dekar

ve üzerinde arazide pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=88.05), 100 ton ve üzerinde pamuk üretimi yapanların (sıra ortalaması=88.61), pamuk verim düzeyi dekara 501-599 kg arasında olanların (sıra ortalaması=92.46) ve pamuk üretiminden yılda 400001-700000 TL gelir elde eden (sıra ortalaması=89.46) pamuk üreticilerinin “üretim süreci aşamalarında” tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine en fazla ihtiyaç duyan gruplar olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin, pazarlama sürecinde tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyacı düzeylerini ölçmek amacıyla likert ölçekli ifadeler yöneltilmiştir. Pamuk üreticilerinin her bir ifadeye 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada “1.Kesinlikle ihtiyacım yok, 2.İhtiyacım yok, 3.Bazen oluyor bazen olmuyor, 4.İhtiyacım var ve 5.Kesinlikle ihtiyacım var” düzeylerine karşılık gelmektedir. Pazarlama sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ilişkin ihtiyaç düzeylerinin ölçüldüğü üç ifade ve bu ifadelere ilişkin ortalama ihtiyaç düzeyleri ile ilgili bilgiler Çizelge 4.32.’de verilmiştir. Çizelge 4.32’ye bakıldığında; araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin, pazarlama sürecinde, en fazla tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyacı duydukları aşama “Ürün fiyatını takip etme ve satış zamanını belirleme” aşamasıdır (ortalama=4.34). En az ihtiyaç duydukları aşama ise “Depolama” aşamasıdır (ortalama=3.22).

Çizelge 4.32. Pazarlama sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin ifadeler

Sıra	İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
1	Depolamada	3.22	1.679
2	Pazarlama kanallarına ulaşımında	4.15	1.352
3	Ürün fiyatını takip etme ve satış zamanını belirlemede	4.34	1.126

Çizelge 4.32.’de verilen üç ifadenin tek bir ifade altında toplanmasına ilişkin yapılan faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü 0.581 ($0.581 > 0.50$) olarak hesaplanmıştır. Bartlett Testi ise 0.000 ($0.000 < 0.05$) düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Toplamda faktörün varyansın %59.511’inin ($\%59.11 > \%50.0$) açıklandığı tespit edilmiştir. İfadelere ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0.639 hesaplanmıştır. Bu değerler dokuz ifadenin tek bir faktör altında toplanmasına yönelik yapılan faktör analizinin uygun olduğunu

göstermektedir. İfadelere ilişkin faktör yükleri Çizelge 4.33’de verilmiştir. Bu faktör “Pazarlama ve satış” biçiminde tanımlanmıştır edilmiştir.

Çizelge 4.33. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri

İfadeler	Faktör Yükleri
Pazarlama kanallarına ulaşımında	0.861
Ürün fiyatını takip etme ve satış zamanını belirlemede	0.735
Depolamada	0.709

Belirlenen bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” faktörüne ilişkin ihtiyaç düzeylerine ilişkin farklılıkların test istatistiği sonuçları Çizelge 4.34.’de verilmiştir. İkili grupların karşılaştırılmasında “Mann-Whitney U” testi ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında ise “Kruskal Wallis” testi yapılmıştır.

Çizelge 4.34.’deki test sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” faktörüne ilişkin görüşlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak iki değişkenin grupları arasında farklılık tespit edilmiştir. Bu gruplar “Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği ($p=0.023<0.05$)” ve “Üretim miktarı ($p=0.039<0.05$)” değişkenleridir. Diğer değişkenlerin grupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkeninin alt gruplarına bakıldığında “Pazarlama ve satış sürecinde” tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine en çok ihtiyaç duyan grubun 180 dekar ve üzerinde (sıra ortalaması=96.71) arazide pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir. En düşük ihtiyaç düzeyine sahip olan grubun ise 69 dekar ve altında (sıra ortalaması=73.26) arazide pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir. Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkeninin grupları arasındaki farklılıklarının tespitinde kullanılan “düzeltilmiş p (Adj.Sig.)” değerlerine göre (Şekil 4.5.) sadece “69 dekar ve altı” grubu ile “180 dekar ve üzeri” grubu arasında faktöre ilişkin katılım farklılıklarının istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p=0.026<0.05$).

Çizelge 4.34. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Gruplar	N	Sıra ort.	Test İstatistiği			
				Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
Cinsiyet	Kadın	14	82.21	1046.0	1151.00	-0.06	.947
	Erkek	154	83.07				
Örgütlenme eğitimi	Aldı	14	66.25	822.50	927.500	-1.40	.160
	Almadı	154	84.55				
				Kruskal Wallis			
				Test İstatistiği	df	p	
Yaş	35 ve altı	48	89.37	1.315	2	.518	
	36-49	61	81.72				
	50 ve üzeri	59	79.20				
Eğitim düzeyi	Okuryazar değil	8	74.50	4.125	4	.389	
	İlkokul	57	78.91				
	Ortaokul	34	77.91				
	Lise	34	97.33				
	Üniversite	35	83.30				
Çiftçilik yaptığı süre (yıl)	14 ve altı	43	82.80	2.255	2	.324	
	15-30	78	87.97				
	31ve üzeri	47	75.02				
Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği (dekar)	69 ve altı	54	73.26	7.546	2	.023	
	70-179	57	78.93				
	180 ve üzeri	57	96.71				
Üretim miktarı (ton)	39 ve altı	55	74.54	6.483	2	.039	
	40-99	58	78.92				
	100 ve üzeri	55	96.17				
Verim (kg/dekar)	100-500	54	86.76	5.973	2	.058	
	501-599	47	93.68				
	600 ve üzeri	67	72.64				
Pamuk üretimi geliri (TL/yıl)	200 000 ve altı	43	79.59	0.440	3	.932	
	200 001-400 000	42	82.76				
	400 001-700 000	42	86.28				
	700 001 ve üzeri	41	83.55				

Sample1-Sample2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj.Sig.
69 ve altı-70-179	-5,669	8,888	-.638	,524	1,000
69 ve altı-180 ve üzeri	-23,450	8,928	-2,627	,009	,026
70-179-180 ve üzeri	-17,781	8,847	-2,010	,044	,133

Each row tests the null hypothesis that the Sample 1 and Sample 2 distributions are the same.
Asymptotic significances (2-sided tests) are displayed. The significance level is ,05.

Şekil 4.5. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri

Pamuk üretim miktarı değişkeninin alt gruplarına bakıldığında “Pazarlama ve satış sürecinde” tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine en çok ihtiyaç duyan grubun 100 ton ve üzeri (sıra ortalaması=96.17) pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir. En düşük ihtiyaç düzeyine sahip olan grubun ise 39 ton ve altında (sıra ortalaması=74.54) pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir (Çizelge 4.34.).

Sample1-Sample2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj.Sig.
39 ve altı-40-99	-4,385	8,809	-,498	,619	1,000
39 ve altı-100 ve üzeri	-21,633	8,970	-2,412	,016	,048
40-99-100 ve üzeri	-17,249	8,893	-1,940	,052	,157

Each row tests the null hypothesis that the Sample 1 and Sample 2 distributions are the same.
Asymptotic significances (2-sided tests) are displayed. The significance level is ,05.

Şekil 4.6. Pazarlama ve satış sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, üretim miktarı değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri

Pamuk üretim miktarı değişkeninin grupları arasındaki farklılıklarının tespitinde kullanılan “düzeltilmiş p (Adj.Sig.)” değerlerine göre (Şekil 4.5) sadece “39 ton ve altı” grubu ile “100 ton ve üzeri” grubu arasında faktöre ilişkin katılım farklılıklarının istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p=0.026<0.05$).

Pamuk üreticilerinden erkeklerin (sıra ortalaması=83.07), örgütlenme eğitimi almayanların (sıra ortalaması=84.55), 35 ve altında yaşta olanların (sıra ortalaması=89.37), lise düzeyinde eğitime sahip olanların (sıra ortalaması=97.33), 15-30 yıl aralığında çiftçilik deneyimine sahip olanların (sıra ortalaması=87.97), pamuk verim düzeyi dekara 501-599 kg arasında olanların (sıra ortalaması=93.68) ve pamuk üretiminden yılda 400001-700000 TL gelir elde edenlerin (sıra ortalaması=89.46) “Pazarlama ve satış sürecinde” tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine en fazla ihtiyaç duyan gruplar olduğu söylenebilir. Ancak bu grupların faktörüne ilişkin görüşlerinde 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak farklılık tespit edilmemiştir.

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin, bürokratik işlemler sürecinde, tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyaç düzeylerini ölçmek amacıyla likert ölçekli ifadeler yöneltilmiştir. Pamuk üreticilerinin her bir ifadeye 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada “1.Kesinlikle ihtiyacım yok, 2.İhtiyacım yok, 3.Bazen oluyor bazen olmuyor, 4.İhtiyacım var ve 5.Kesinlikle ihtiyacım var” düzeylerine karşılık gelmektedir. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ilişkin ihtiyaç düzeylerinin ölçüldüğü beş ifade ve bu ifadelere ilişkin ortalama ihtiyaç düzeyleri ile ilgili bilgiler Çizelge 4.35.’de verilmiştir.

Çizelge 4.35. Bürokratik işlemler süreci aşamalarında ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerine ilişkin ifadeler

Sıra	İfadeler	Ortalama	Standart Sapma
1	Kredi ve hibe olanaklarında	4.18	1.305
2	Tarımsal destekler hakkında	4.33	1.138
3	Proje dosyası hazırlama ve başvurusunda	4.09	1.278
4	Tarım sigortası konularında	3.64	1.546
5	Örgütlenme konularında	3.52	1.568

Çizelge 4.35.’deki araştırmaya katılan pamuk üreticilerinin, bürokratik işlemler sürecinde, en fazla tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti ihtiyacı duydukları konu “Tarımsal destekler” konusudur (ortalama=4.33). En az ihtiyaç duydukları konu ise “Örgütlenme” konusudur (ortalama=3.52).

Çizelge 4.36.’da verilen dokuz ifadenin tek bir ifade altında toplanmasına ilişkin yapılan faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü 0.731 ($0.731 > 0.50$) olarak hesaplanmıştır. Bartlett Testi ise 0.000 ($0.000 < 0.05$) düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Toplamda faktörün varyansın %67.323’ünün ($\%67.323 > \%50.0$) açıklandığı tespit edilmiştir. İfadelere ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı 0.875 hesaplanmıştır. Bu değerler beş ifadenin tek bir faktör altında toplanmasına yönelik yapılan faktör analizinin uygun olduğunu göstermektedir. İfadelere ilişkin faktör yükleri Çizelge 4.36.’da verilmiştir. Bu faktör “Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” biçiminde ifade edilmiştir.

Çizelge 4.36. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün ifadelerine ilişkin faktör yükleri

İfadeler	Faktör Yükleri
Proje dosyası hazırlama ve başvurusunda	0.877
Kredi ve hibe olanaklarında	0.841
Örgütlenme konularında	0.831
Tarım sigortası konularında	0.812
Tarımsal destekler hakkında	0.734

Belirlenen bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” faktörüne ilişkin ihtiyaç düzeylerinin farklılıkların test istatistiği sonuçları Çizelge 4.37.’de verilmiştir. İkili grupların karşılaştırılmasında “Mann-Whitney U” testi ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında ise “Kruskal Wallis” testi yapılmıştır.

Pamuk üreticilerinden erkeklerin (sıra ortalaması=84.18), örgütlenme eğitimi almayanların (sıra ortalaması=90.36), 35 ve altında yaşta olanların (sıra ortalaması=87.68), lise düzeyinde eğitime sahip olanların (sıra ortalaması=96.38), 15-30 yıl aralığında çiftçilik deneyimine sahip olanların (sıra ortalaması=90.56), pamuk verim düzeyi dekara 501-599 kg arasında olanların (sıra ortalaması=93.68), pamuk üretiminden yılda 400001-700000 TL gelir elde edenlerin (sıra ortalaması=90.02) ve pamuk üretiminden yıllık 700 001 TL ve üzeri gelir elde edenlerin “Bürokratik işlemler sürecinde” tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine en fazla ihtiyaç duyan gruplar olduğu söylenebilir. Ancak bu grupların faktöre ilişkin görüşlerinde 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak farklılık tespit edilmemiştir (Çizelge 4.37.).

Çizelge 4.37.’deki test sonuçlarına bakıldığında bağımsız değişkenlerin grupları arasında “Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” faktörüne ilişkin görüşlerde 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak iki değişkenin grupları arasında farklılık tespit edilmiştir. Bu gruplar “Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği ($p=0.001<0.05$)” ve “Üretim miktarı ($p=0.001<0.05$)” değişkenleridir.

Çizelge 4.37. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün belirlenen değişkenlerin grupları arasındaki farklılıkların test sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Gruplar	N	Sıra ort.	Test İstatistiği			
				Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	p
Cinsiyet	Kadın	14	70.32	879.50	984.50	-1.07	.284
	Erkek	154	84.18				
Örgütlenme eğitimi	Aldı	14	90.36	954.00	12430.0	-0.62	.534
	Almadı	154	82.32				
				Kruskal Wallis			
				Test İstatistiği	df	p	
Yaş	35 ve altı	48	87.67	1.053	2		.591
	36-49	61	83.77				
	50 ve üzeri	59	78.51				
Eğitim düzeyi	Okuryazar değil	8	86.38	7.225	4		.124
	İlkokul	57	73.82				
	Ortaokul	34	75.38				
	Lise	34	96.38				
	Üniversite	35	92.13				
Çiftçilik yaptığı süre (yıl)	14 ve altı	43	78.74	4.057	2		.132
	15-30	78	90.56				
	31 ve üzeri	47	74.33				
Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği (dekar)	69 ve altı	54	70.11	14.264	2		.001
	70-179	57	76.95				
	180 ve üzeri	57	101.8				
Üretim miktarı (ton)	39 ve altı	55	71.63	14.509	2		.001
	40-99	58	75.57				
	100 ve üzeri	55	102.7				
Verim (kg/dekar)	100-500	54	85.43	2.602	2		.272
	501-599	47	90.02				
	600 ve üzeri	67	76.23				
Pamuk üretimi geliri (TL/yıl)	200 000 ve altı	43	81.37	2.733	3		.435
	200 001-400 000	42	78.90				
	400 001-700 000	42	78.71				
	700 001 ve üzeri	41	93.35				

Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkeninin alt gruplarına bakıldığında “Bürokratik işlemler sürecinde” tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine en çok ihtiyaç duyan grubun 180 dekar ve üzerinde (sıra ortalaması=101.8) arazide pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir. En düşük ihtiyaç düzeyine sahip olan grubun ise 69 dekar ve altında (sıra ortalaması=70.11) arazide pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir (Çizelge 4.37.). Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkeninin grupları arasındaki farklılıklarının tespitinde kullanılan “düzeltilmiş p (Adj.Sig.)” değerlerine göre (Şekil 4.7.) “69 dekar ve altı” grubu ile “180 dekar ve üzeri” grubu arasında ($p=0.001<0.05$) ve “70-179 dekar aralığı” grubu ile “180 dekar

ve üzeri” grubu arasında ($p=0.014<0.05$) faktöre ilişkin katılım farklılıklarının istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.7.).

Sample1-Sample2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj.Sig.
69 ve altı-70-179	-6,835	8,819	-,775	,438	1,000
69 ve altı-180 ve üzeri	-31,707	8,858	-3,579	,000	,001
70-179-180 ve üzeri	-24,872	8,778	-2,833	,005	,014

Each row tests the null hypothesis that the Sample 1 and Sample 2 distributions are the same.
Asymptotic significances (2-sided tests) are displayed. The significance level is ,05.

Şekil 4.7. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri

Pamuk üretim miktarı değişkeninin alt gruplarına bakıldığında “Bürokratik işlemler sürecinde” tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine en çok ihtiyaç duyan grubun 100 ton ve üzeri (sıra ortalaması=102.7) pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir. En düşük ihtiyaç düzeyine sahip olan grubun ise 39 ton ve altında (sıra ortalaması=71.63) pamuk üretimi yapan çiftçilerin olduğu söylenebilir (Çizelge 4.37.).

Sample1-Sample2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj.Sig.
39 ve altı-40-99	-3,943	8,740	-,451	,652	1,000
39 ve altı-100 ve üzeri	-31,165	8,900	-3,502	,000	,001
40-99-100 ve üzeri	-27,222	8,824	-3,085	,002	,006

Each row tests the null hypothesis that the Sample 1 and Sample 2 distributions are the same.
Asymptotic significances (2-sided tests) are displayed. The significance level is ,05.

Şekil 4.8. Bürokratik işlemler sürecinde ihtiyaç duyulan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti faktörünün, üretim miktarı değişkenine göre alt grupları arasında farklılıklarının tespitinde kullanılan düzeltilmiş p değerleri

Pamuk üretim miktarı değişkeninin grupları arasındaki farklılıklarının tespitinde kullanılan “düzeltilmiş p (Adj.Sig.)” değerlerine göre (Şekil 4.8.) “39 ton ve altı” grubu ile “100 ton ve üzeri” grubu arasında ($p=0.001<0.05$) ve “40-99 ton aralığı” grubu ile “100 ton ve üzeri” grubu arasında ($p=0.006<0.05$) faktöre ilişkin katılım farklılıklarının istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.8.).

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerine sizlere hangi yöntemle tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti verilirse başarılı olur sorusu yöneltilmiş ve puanlamaları için on yöntem sunulmuştur. Puanlamada likert ölçeği kullanılmıştır. Pamuk üreticilerinin her bir yönetime 1’den 5’e kadar puan vermeleri istenmiştir. Puanlamada “1.Kesinlikle etkisiz, 2.Etkisiz, 3.Kararsızım, 4.Etkili ve 5.Kesinlikle etkili” düzeylerine karşılık gelmektedir. Pamuk üreticilerine sorulan on yöntem ve bu yöntemlere ilişkin bilgiler Çizelge 4.38.’de verilmiştir.

Çizelge 4.38. Pamuk üreticilerine göre etkili olan tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti yöntemleri

Yöntemler	Ortalama	Standart Sapma
Tarlada uygulamalı eğitim	4.54	0.958
Önder çiftçi ziyaretleri, başarılı işletme geziler	4.34	1.018
Tarla günleri (Demonstrasyon)	4.30	1.077
İşletme/çiftçi ev ziyaretleri	3.71	1.333
Toplantılar, seminerler	3.35	1.467
Görsel yayım araçları (TV, video)	3.35	1.574
Yarışmalar, fuarlar	3.32	1.425
Sertifikalı kurslar	3.23	1.510
Basılı yayım araçları (Dergi, gazete, broşür, afiş, kitapçık)	3.10	1.472
Çevrimiçi/Uzaktan eğitim, internet	2.76	1.551

Çizelge 4.38.’e bakıldığında pamuk üreticilerine göre özellikle üç yöntemin kesinlikle etkili olabileceğine yönelik görüşlerin olduğu tespit edilmiştir. Bu yöntemler etkili olma düzeylerine göre; tarlada uygulamalı eğitim (ortalama=4.54), önder çiftçi ziyaretleri, başarılı işletme geziler (ortalama=4.34) ve tarla günleri/Demonstrasyon dur (ortalama=4.30). Bu yöntemlerin ortak özelliklerine bakıldığında her üç yöntemde yüz yüze ve işletmenin bulunduğu alanda yani yerinde yapıldığı görülmektedir. Yöntemler içerisinde en düşük ortalama ise çevrimiçi/uzaktan eğitim, internettir (ortalama=2.76). Dolayısıyla pamuk üreticilerinin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini yüz yüze, uygulamalı ve yerinde almak istedikleri söylenebilir.

Teknolojik alet kullanılarak yapılacak tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti yöntemlerine ise sıcak bakılmadığı söylenebilir.

4.5. Pamuk Üreticilerinin Bilgi Kaynağına Yönelik Ödeme İsteklilikleri

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerine tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetini hangi kurum ya da işletmelerin vermesini istersiniz sorusu açık uçlu olarak sorulmuş ve Çizelge 4.39.'daki bilgiler alınmıştır. Pamuk üreticileri özellikle üniversitelerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti vermelerini istemişlerdir (62 kişi; %36.8). Çizelge 4.39.'a bakıldığında ikinci sırada önder çiftçilerin yer aldığı görülmektedir (30 kişi; %17.9). Pamuk üreticilerinin tamamına yakını daha önce belirtildiği üzere ilaç, tohum ve gübre bayilerinden tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti almaktayken, Çizelge 4.39.'daki hizmet istenilenler listesinde ilaç, tohum ve gübre bayileri dördüncü sırada yer almıştır (27 kişi; %16.2).

Çizelge 4.39. Pamuk üreticilerinin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti vermesini istedikleri kurum ya da işletmeler

Sıra	Kurum/İşletmeler	Frekans	%
1	Üniversiteler	62	36.8
2	Önder çiftçiler	30	17.9
3	Özel danışmanlık firmaları ve tarım danışmanları	29	17.2
4	İlaç, gübre, tohum bayileri	27	16.2
5	Tarım ve Orman İl Müdürlüğü	16	9.5
6	Birlik, kooperatif, Ziraat Mühendisleri Odası	4	2.4
Toplam		168	100.0

Araştırmaya katılan pamuk üreticilerine istedikleri kurum ya da işletmelerden kendilerine tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti verilirse dekar başına yıllık ne kadar ödeme yaparsınız diye sorulmuş olup 135 pamuk üreticisi dekar başına ortalama 199.33 TL/yıl (Standart sapma=256.376 TL) ödeme yapabileceğini beyan etmiştir. Ödeme yapmayı kabul eden pamuk üreticilerinden en az ödeme yıllık dekar başına 10 TL/yıl en yüksek ödeme ise 1 000 TL/yıl'dır.

Belirlenen bağımsız değişkenlerin alt gruplarına göre dekar başına yıllık ödeme istekliliği ortalamaları istatistiki olarak karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda ikili gruplarda “Bağımsız örnekler t testi” ikiden fazla gruplarda ise “Varyans analizi –

ANOVA” kullanılmıştır. Kullanılan her iki test parametrik test olup uygulanabilmesi için ön koşulları (normal dağılım, varyansların homojenliği vb.) bulunan testlerin. Testler uygulanmadan önce verilerin ön koşulları sağlayıp sağlamadığı ayrıca test edilmiş sonrasında bu iki analiz uygulanmıştır. İlgili testler grupların ortalamalarını karşılaştırarak istatistiki anlamlılığın olup olmadığını test eder. Test sonuçları Çizelge 4.40.’da verilmiştir.

Çizelge 4.40. İstenilen tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine yıllık ödeme istekliliğine ilişkin t-Testi ve Tek Yönlü ANOVA sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Gruplar	N	Ortalama (TL)	t	p
Cinsiyet	1. Kadın	8	146.25	-0.602	.548
	2. Erkek	127	202.68		
Örgütlenme eğitimi	1. Aldı	14	266.43	1.035	.303
	2. Almadı	121	191.57		
				F	p
Yaş	1. 35 ve altı	42	290.62	0.425	.654
	2. 36-49	51	276.86		
	3. 50 ve üzeri	42	188.42		
Eğitim düzeyi	1. Okuryazar değil	8	375.00	1.213	.308
	2. İlkokul	42	173.45		
	3. Ortaokul	25	179.80		
	4. Lise	27	176.67		
	5. Üniversite	33	223.03		
Çiftçilik yaptığı süre (yıl)	1. 14 ve altı	36	250.00	0.963	.385
	2. 15-30	68	182.57		
	3. 31 ve üzeri	31	177.26		
Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği (dekar)	1. 69 ve altı	34	309.56	4.767	.010
	2. 70-179	48	183.44		
	3. 180 ve üzeri	53	143.02		
Üretim miktarı (ton)	1. 39 ve altı	37	311.49	5.267	.006
	2. 40-99	47	167.45		
	3. 100 ve üzeri	51	147.35		
Verim (kg/dekar)	1. 100-500	45	226.33	3.273	.041
	2. 501-599	39	112.82		
	3. 600 ve üzeri	51	241.67		
Pamuk üretimi geliri (TL/yıl)	1. 200 000 ve altı	33	224.55	0.645	.588
	2. 200 001-400 000	30	239.00		
	3. 400 001-700 000	35	164.43		
	4. 700 001 ve üzeri	37	177.70		

Pamuk üreticilerinden erkeklerin (Ortalama=202.68), örgütlenme eğitimi almayanların (Ortalama=266.43), 35 ve altında yaşta olanların (Ortalama=290.62), okuryazar olmayanların (Ortalama=375.00), 14 yıl ve altında çiftçilik deneyimine sahip olanların (Ortalama=250.00) ve pamuk üretiminden yıllık 200 001-400 000 TL aralığında gelir elde edenlerin istedikleri düzeyde verilecek tarımsal yayım ve

danışmanlık hizmetine yüksek düzeyde dekarara ödeme yapmak istedikleri söylenebilir. Ancak bu grupların ödeme isteklilikleri ortalamalarında 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak farklılık tespit edilmemiştir (Çizelge 4.40.).

Yapılan grup ortalamaları karşılaştırma testleri sonuçlarına göre; pamuk üretimi yapılan arazi genişliği ($p=0.010<0.05$), üretim miktar ($p=0.006<0.05$) ve verim ($p=0.041<0.05$) değişkenlerinin grupları içerisinde en az bir grubun ödeme istekliliği ortalaması diğer gruplardan farklıdır ve bu durum istatistiki olarak anlamlıdır (Çizelge 4.40.).

Pamuk üretimi yapılan arazi genişliği değişkeninin alt gruplarına bakıldığında 69 dekar ve altında pamuk üretimi yapan çiftçilerin ortalama ödeme istekliliği en fazladır (309.56) ve bu ortalama diğer gruplardan istatistiki olarak anlamlı farklılığa sahiptir (Çizelge 4.40.).

Üretim miktarı değişkeninin alt gruplarına bakıldığında 39 ton ve altında pamuk üretimi yapan çiftçilerin ortalama ödeme istekliliği en fazladır (311.49) ve bu ortalama diğer gruplardan istatistiki olarak anlamlı farklılığa sahiptir (Çizelge 4.40.).

Verim değişkeninin alt gruplarına bakıldığında dekarara 600 kg ve üzeri pamuk verimi alan çiftçilerin ortalama ödeme istekliliği en fazladır (241.67) ve bu ortalama diğer gruplardan sadece dekarara 501-599 kg aralığında pamuk verimi alan (112.82) çiftçilerin ortalama ödeme istekliliğinde istatistiki olarak anlamlı farklılığa sahiptir (Çizelge 4.40.).

5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Tarım sektörü gerek bitkisel gerekse hayvansal üretim faaliyetleri ile toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayan bir sektör olmakla beraber diğer sektörlere hammadde sağlaması, istihdam yaratması, ihracat dolayısıyla döviz girdisi sağlaması ve finansman stoku oluşturması bakımından da önemli bir sektördür. Türkiye tarım ürün çeşitliliği bakımından yüksek potansiyeli olan bir ülkedir. Dünya ticaretinde emtia olarak önemli bir yeri bulunan, birçok stratejik ürün bu coğrafyada yetişmektedir. Bu ürünlerden biride pamuk bitkisidir.

Pamuk bitkisi mobilya, selüloz, tekstil, kapçık, yem ve yağ endüstrisi gibi birçok sektöre hammadde sağlamaktadır. Genellikle tek yıllık olarak yetiştirilen pamuk bitkisi, tarladan toplandıktan sonra çırçırılama işlemine tabi tutulması sonucunda çiğit ve lif şeklinde değerlendirilmektedir. Pamuk bitkisi öncelikli olarak lifinden faydalanmak amacıyla yetiştirilmektedir. Pamuk çiğidi ise ağırlıklı olarak yağ ve hayvansal yem üretiminde kullanılmaktadır. Ayrıca pamuk tarımı birçok endüstriye hammadde sağlamasının yanı sıra önemli bir istihdam oluşturma potansiyeline de sahiptir.

Bugün dünya üzerinde birçok ülkede pamuk üretimi yapılmaktadır. Dünya üzerinde pamuk üretimi yapılan ülkeler üretimdeki paylarına göre sırasıyla Çin, Hindistan, ABD, Brezilya, Pakistan, Özbekistan, Türkiye, Avustralya, Türkmenistan ve Arjantin'dir. Türkiye dünya pamuk tarımında önde gelen ülkelere biridir. Pamuk üretimi konusunda dünya sıralamasına bakıldığında; Türkiye 432 279 ha ekim alanı ile on ikinci, 2 250 000 ton üretim miktarı ile yedinci ve dekara 521 kg verim ile ikinci sırada yer almaktadır.

Şanlıurfa ili pamuk üretiminde Türkiye'de lider bir konuma sahiptir. Pamuk üretimi konusunda Türkiye sıralamasına bakıldığında; Şanlıurfa 2 424 783 dekar ekim

alanı ve 1 102 859 ton üretim miktarı ile birinci sıradadır. Ancak TÜİK verilerine göre Şanlıurfa ili dekara 455 kg verim ile Türkiye’de pamuk üretimi yapan iller sıralamasında on dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Tarımsal üretim süreci üretime karar verme aşaması ile başlayıp nihai satışın gerçekleştiği sürece kadar birçok risk faktörü ile karşı karşıyadır. Bu risk faktörlerinin bir kısmı bireysel çabalar sayesinde kontrol altına alınabilecek düzeyde olurken birçoğu üretici ya da yetiştiricilerin bireysel çabaları ile mücadele edilemeyecek faktörler. Bu nedenle çiftçilerin tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği çeşitli aşama ve süreçlerde desteğe, bilgiye ve danışmanlığa ihtiyacı bulunmaktadır. Çiftçilere yönelik bu tarz verilecek bir hizmet genel manada “tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti” olarak isimlendirilebilir.

Tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti temel olarak çiftçilere tarımsal üretimde bilgi, beceri ve tekniklerin planlı bir eğitim süreci aracılığıyla aktarıldığı bir hizmet veya sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, çiftçilerin üretkenliklerini artırmayı, gelir düzeylerini yükseltmeyi, yaşam standartlarını iyileştirmeyi ve kırsal toplulukların sosyal ve eğitimsel seviyelerini yükseltmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Tarımsal yayım ve danışmanlık, yalnızca bilgi iletimini değil, aynı zamanda çiftçilere kendi sorunlarını çözebilme yetenekleri kazandırmayı ve yeni tarım metotlarını benimsetmeyi de amaçlamaktadır. Türkiye’de tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti kamu ve özel sektörün ilgili birim ve kuruluşları aracılığı ile verilmektedir. Bu tez çalışması Şanlıurfa ilinde pamuk üreten çiftçilerin tarımsal faaliyet sürecinde başvurdukları bilgi kaynaklarını tespit etmek, bu bilgi kaynaklarına ilişkin memnuniyet düzeylerini ölçmek, istedikleri tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti biçimini tespit etmek ve istedikleri biçimde bir hizmet verilir ise dekar başına ne kadar hizmet bedelini ödeyeceklerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Saha araştırması sonucunda tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ilişkin tespiti yapılan ilk bulgu; Şanlıurfa ilindeki pamuk üreticilerinin tamamına yakınının bu ihtiyacını tohum, ilaç ve gübre bayilerinin yönlendirmesiyle giderdikleri bulgusudur (Çizelge 4.21.). Bununla birlikte tarımsal üretime yönelik verilen

eğitimlerde çiftçilerin memnuniyet düzeyinin en yüksek olduğu eğitim veren kurum üniversitelerdir (Çizelge 4.20.; sıra ortalaması 56.24).

Pamuk üreticilerinin tohum, ilaç ve gübre bayilerinden almış oldukları hizmete yönelik memnuniyet düzeyleri 1.Kesinlikle memnun değilim, 5.Kesinlikle memnunum puanlamasına göre genel ortalamalar üretim ve ürün satış aşamasında 2.81, bürokratik işlemler sürecinde 2.43 ve son olarak ihtiyaç duyulduğunda ulaşabilmede 3.35'dir. Bu ortalamalar pamuk üreticilerinin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti alma konusunda tohum, ilaç ve gübre bayilerinden düşük düzeyde memnun olduğunu hatta memnun olmadıklarını göstermektedir.

Pamuk üreticilerinin ihtiyaç duydukları tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine yönelik ihtiyaç düzeyleri 1.Kesinlikle ihtiyacım yok, 5.Kesinlikle ihtiyacım var puanlamasına göre genel ortalamalar üretim süreci aşamalarında 3.94, pazarlama sürecinde 3.90 ve son olarak bürokratik işlemler sürecinde 3.95'dir. Bu ortalamalar pamuk üreticilerinin tarımsal faaliyetlerin hemen hemen her aşamasında tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Pamuk üreticilerinin %36.8'i (62 kişi) ihtiyaç duydukları tarımsal yayım ve hizmeti üniversitelerin, %17.9'u (30 kişi) önder çiftçilerin ve %17.2'si (29 kişi) özel danışmanların vermesini istemişlerdir. Pamuk üreticilerine göre en etkili tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti yöntemleri ise tarlada uygulamalı eğitim (ortalama=4.54), önder çiftçi ziyaretleri ve başarılı işletme gezileri (ortalama=4.34) ile tarla günleri/demonstrasyon (ortalama=4.30) yöntemleridir (Çizelge 4.38.).

Pamuk üreticileri %80.3'ü (135 kişi) istedikleri kurum ya da kişilerin, istedikleri biçimde kendilerine tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti vermeleri durumunda dekara ortalama 199.33 TL ödeme yapabileceklerini beyan etmişlerdir. Bağımsız değişken ve bu değişkenlerin alt gruplarına göre ödeme istekliliği düzeyleri Çizelge 4.40.'da verilmiştir.

5.2. Öneriler

Saha çalışmalarından elde edilen bulgular kapsamında, araştırma sahasında pamuk üreticileri özelinde, uygulamaya konulabilecek öneriler aşağıda sunulmuştur.

Pamuk üreticileri üniversite personellerinden almış oldukları tarımsal üretime yönelik eğitimlerden memnundurlar. Dolayısıyla sahada tarımsal yayım ve danışmanlığa yönelik sunulacak hizmetlerde akademik personelin fiili olarak görev alması gerekmektedir. Bu amaçla üniversitede çiftçilere hizmet etmeye yönelik “Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Ofisi” kurulmalı var ise de aktif hale getirilmelidir. Bu ofisler öncelikle çiftçiler ile konusunda uzman olan akademisyenler arasında iletişim sağlama görevini yapacaklardır. Ofislerin faaliyetleri çiftçilerin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine yönelik ihtiyaçlarını giderebileceği gibi konusunda uzman akademisyenlere bilgilerini aktarabilme, yeni araştırmalar yapabilme ve çalışma sahasında araştırma konusu ile ilgili yenilikleri deneyebilme imkânı da sunabilecektir.

Pamuk üreticilerinin tamamına yakını tohum, ilaç ve gübre bayilerinin yönlendirmeleri ile tarımsal yayım ve danışmanlık ihtiyaçlarını gidermektedirler. Her ne kadar bu firmaların sağladığı girdiler ciddi AR-GE çalışmaları sonucunda ortaya çıkmış olsa da günümüzde doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının hayata geçirilmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle çiftçiler ile bayiler arasındaki ilişkide bağımsız ve sürdürülebilir tarım uygulamalarına yönelik incelemeleri yapabilecek uzman akademisyenlerin de görev alması gerekmektedir. Bu süreçte yapılacak olan yasal düzenlemelerin bunu desteklemesi ve uygulanmasını sağlamalıdır.

Şanlıurfa ilinin pamuk üretiminde Türkiye’de lider olmasına rağmen Şanlıurfa’daki pamuk üreticilerinin kurmuş olduğu bir üretici birliği ya da kooperatif bulunmamaktadır. Bu tip örgütlenme modelinin olmaması pamuk üreticilerinin pazarda rekabet gücünü olumsuz olarak etkilediği gibi pamuk üreticilerin ihtiyaç duydukları tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine ulaşmalarını da zorlaştırmaktadır.

Dolayısıyla birlik ya da kooperatifin kurulmasına yönelik adımın öncelikle atılması, üniversite, bakanlığın taşra teşkilatı, tohum, ilaç ve gübre bayilerinin de içerisinde aktif olarak yer aldığı tarımsal yayım ve danışmanlık sistemi geliştirilmelidir. Tüm paydaşların görev aldığı ve tüm paydaşların kendi sınırları içerisinde kazandığı bir sistem sonuç olarak bölgesel anlamda pamuk üretiminde elde edilecek geliri arttırabileceği gibi sürdürülebilir tarımsal uygulamalara yönelik kaygıları da asgariye indirebilecektir.

Araştırmanın amaçlarından biri pamuk üreticilerinin istedikleri kurum ya da kişilerin, istedikleri biçimde kendilerine tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti vermeleri durumunda, dekara ortalama ne kadar ödeme yapabileceklerini tespit edebilmektir. Pamuk üreticilerinin %80.3'ü (135 kişi) dekara ortalama 199.33 TL/yıl ödeyebileceklerini beyan etmişlerdir. Bu rakam pamuk üreticilerinin ortalama pamuk üretiminden elde etmiş oldukları net gelir olan 732.75 bin TL/yıl'ın %4.9'udur. Şanlıurfa ilinde pamuk üretimin yapıldığı toplam arazi büyüklüğü 2 424 783 dekadır. Bu alanın %80.3'ü yaklaşık 1 947 100 dekara tekabül etmektedir. Dolayısıyla Şanlıurfa ilinde pamuk üreticilerinin tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetine yönelik toplamda yaklaşık 388.11 milyon TL/yıl ödeme yapabilme potansiyeli bulunmaktadır. Bu rakam yukarıda bahsedilen ve uygulamaya konabilecek tarımsal yayım ve danışmanlık hizmeti için yeterli olabilecek bir bütçeyi de sağlayabilecektir.

Saha görüşmelerinde ve saha araştırmaları süresince yapılan gözlemlerde, pamuk üreticileri ile kamunun ilgili birimleri arasında ilişkinin yeterli düzeyde olmadığı hatta kopmuş olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan kamunun ya da özel sektörün tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetleri sunmasına yönelik yeterli düzeyde kanuni düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, sistemin işleyişinde ciddi aksaklıkların olduğu da tespit edilmiştir. Bu nedenle atılması gereken adımlardan bir tanesi de üreticilerin kamunun ilgili birimleri ile arasındaki ilişkilerin yeniden güçlendirilmesi ve tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetlerinin uygulanması sürecinde güçlü bir denetim mekanizmasının oluşturularak uygulanmasıdır.

KAYNAKLAR

- ABACI, N. İ., 2022. Samsun İlinde Tarım Danışmanlarına En Çok Danışılan Konuların Belirlenmesi. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 8(2): 144-155.
- ABACI, N. İ., 2023. Amerika’da Tarımsal Yayım Sistemi ve Türkiye Açısından Bazı Değerlendirmeler. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 9(EKS): 1-15.
- AJAYI, A. O., 2006. An Assessment of Farmers’ Willingness to Pay for Extension Services Using the Contingent Valuation Method (CVM): The Case of Oyo State, Nigeria. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 12(2): 97-108.
- AKÇALI, A. ve BOZ, İ., 2022. Çiftçilerin Ziraat Odasının Verdiği Danışmanlık Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi: Samsun İli Terme İlçesi Örneği. *ISPEC Tarım Bilimleri Dergisi*, 6(2): 211-222.
- AKYÜZ, L., (2015. Fransa ve Hollanda’nın Tarımsal Kamu Teşkilat Yapıları ve Türkiye ile Karşılaştırılması. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 141s.
- ARAP, S., 2016. Önder Çiftçi Danışmanlık Derneğinin Üyeleri İle Olan İlişkilerinin Analizi: Tekirdağ İli Örneği. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 96s.
- ATSAN, T., YURTTAŞ, Z. ve BAŞUSTA, Z., 2010. Türk Tarımsal Yayımında Yeni Bir Anlayış: Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmeliğin Yayım Çalışmalarına Etkileri. IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, 22-24 Eylül 2010, Şanlıurfa, s. 597-602.
- AYALP, S., 2020. Şanlıurfa Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği Üyelerinin Örgütsel Memnuniyetleri ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa, 90s.
- AYDOĞDU, M. H., YENİGÜN, K. ve AYDOĞDU, M., 2015. Factors Affecting Farmers’ Satisfaction from Water Users Association in The Harran Plain-GAP Region, Turkey. *Journal of Agricultural Science and Technology*, 17(7): 1669-1684.
- BENSON, A. ve JAFRY, T., 2013. The State of Agricultural Extension: An Overview and New Caveats for the Future. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 19(4): 381-393.
- BOYACI, M., 2002. Araştırma-Yayım-Çiftçi İlişkilerinin Kurumsallaşması: İsrail Bölgesel Araştırma-Geliştirme Merkezleri Örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 39(3): 80-87.
- BOYACI, M. ve YILDIZ, Ö., 2014. Türkiye’de Tarımsal Yayım Sisteminde Çoğulcu Yapının Bir Görünümü. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 51(1): 1-11.
- BOZ, İ., AKBAY, ORHAN, E. ve CANDEMİR, S., 2004. Çiftçilerin Tarımsal Faaliyetlerde Kullandıkları Bilgi Kaynaklarının Belirlenmesi ve Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, s. 596-603.
- CENGİZ, N., 2018. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Etkililiği Üzerine Bir Araştırma: Antalya İli Örneği. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Tekirdağ, 179s.

- ÇİNEMRE, H. A. ve DEMİRÜREK, K., 2005. Tarımsal Yayım ve Haberleşme. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ders Kitabı No:17, Samsun, 157s.
- ÇAKMAK, E., 2010. Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesi (TARGEL) Kapsamında Tarım Danışmanlığı Sisteminin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi: Tokat İli Örneği. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 93s.
- ÇINAR, G. ve ARMAĞAN, G., 2009. Üreticilerin Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri İçin Ödemeye İstekli Oldukları Ücretlerin Belirlenmesi: Aydın İli Örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 15(1 ve 2): 83-92.
- ÇOPUR, O., 2018. GAP Projesinin Türkiye Pamuk Üretimine Etkisi: Son On Yılda Değişimler. ADYÜTAYAM, 6(1): 11-18.
- ÇUKUR, T. ve KARATURHAN, B., 2011. Çoğulcu Tarımsal Yayım Sistemi ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 48(2): 151-158.
- DEMİR, K., 2019. Osmanlı'da Ziraat Dergiciliğine Bir Bakış (1880-1923). Journal of Turkish Studies, 9(8): 385-401.
- DEMİRBÜK, M. ve KIZILASLAN, N., 2017. Tarımsal Yayımı Geliştirme Projesinin Değerlendirilmesi: Sivas Örneği. Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 6(1): 72-82.
- DEMİRÜREK, K. (2014). Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Metodolojisi. M. Sayılı, E. Oruç, H. Günel ve H. Önen (Ed.), Tarımsal Yayım ve Danışmanlık içinde (ss. 19-). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları No:1.
- EFE, İ., 2022. Şanlıurfa İlinde Pamukta Pazarlama Ağı ve Pamuk Üreticilerinin Üretici Birliği Algısı. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 66s.
- EKSİLMEZ, E., 2016. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri Kapsamında Tarım Danışmanlarının Sosyo-ekonomik Durumu ve Etkinliği: TR90 Bölgesi Örneği. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 104s.
- FAO, 2023a. FAOSTAT: Production (Corps and Livestock Products). 15 Ocak 2024 tarihinde <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> adresinden erişildi.
- FAO, 2023b. FAOSTAT: Trade (Corps and Livestock Products/Detailed Trade Matrix). 15 Ocak 2024 tarihinde <https://www.fao.org/faostat/en/#data> adresinden erişildi.
- FARİNDE, A. J. ve ATTEH, A. P., 2009. Tending Toward Extension Privatization in Nigeria: An Assessment of Arable Crop Farmers' Willingness to Pay for Extension Services in Niger State of Nigeria. Journal of Agricultural & Food Information, 10(1): 63-75.
- FEDER, G., WILLETT, A. ve ZIJP, W., 2001. Agricultural Extension: Generic Challenges and the Ingredients for Solutions. S. A. Wolf ve D. Zilberman (Ed.), Knowledge Generation and Technical Change: Institutional Innovation in Agriculture içinde (ss. 313-353). Boston, MA: Springer US.
- GAP-TEYAP, 2024a. Dünya ve AB Ülkelerinde Tarımsal Danışmanlık. 10 Şubat 2024 tarihinde <https://www.gapteyap.org/dokumanlar/tarimsal-yayim> adresinden erişildi.
- GAP-TEYAP, 2024b. GAP-TEYAP Nedir? 20 Şubat 2024 tarihinde <https://www.gapteyap.org/hakkimizda/gap-teyap> adresinden erişildi.

- GÖKÇE, O., 2004. 1000 Köye 1000 Tarımcı Projesi Üzerine Bir İnceleme. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat, s. 609-615.
- GÜLKÖK, I., 2015. Avrupa Birliğinde Danışmanlık Hizmetleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 132s.
- INGRAM, P., 1992. The United Kingdom Experience in The Privatization of Extension. 10 Ocak 2024 tarihinde www.rrojasdatabank.info/12agrisym/agrisym59-66.pdf adresinden erişildi.
- İMAMOĞLU, H., 2017. Tarımsal Danışmanlık Hizmetinin Tarımsal Üretim Üzerine Etkilerinin Analizi: Balıkesir İli Örneği. Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 128s.
- KAÇIRA, Ö. Ö. ve KARLI, B., 2004. Şanlıurfa İlinde Pamuğun Pazarlama Yapısı. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 8(1): 33-40.
- KARA, F. Ö., 2022. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Konusunda Farkındalıklarının Belirlenmesi. Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(50): 363-369.
- KARA, U. K., AKTAŞ, Y. ve KARA, F. Ö., 2009. Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi’nin (KÖY-MER) Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi: Şanlıurfa İli Örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 15(1 ve 2): 25-34.
- KAYABAŞI, E. T., 2020. Tarımsal Yayım’da Hedef Kitle ve Tarımsal Yayımcının Özellikleri. Çalışma ve Toplum, 3(66): 1365-1386.
- KAYNAKÇI, C., 2017. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Faaliyet Gösteren Tarım Danışmanlarının İş Memnuniyetlerinin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Samsun, 217s.
- KHALILI, M. Y., 2023. Türkiye’de Pamuk Üretiminde Destekleme Politikalarının Üretime Olan Etkisi ve Gelecek Öngörüsü. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 110s.
- KIDD, A. D., LAMERS, J. P. A., FICARELLI, P. P. ve HOFFMANN, V., 2000. Privatising Agricultural Extension: Caveat Emptor. Journal of Rural Studies, 16(1): 95-102.
- KNORR, J., GERSTER-BENTAYA, M. ve HOFFMANN, V., 2007. The History of Agricultural Extension in Malawi. Margraf Publishers, Weikersheim, Germany, 151s.
- KOÇAK, F., 2012. AB’nde ve Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Eğitim Sisteminin Karşılaştırılması. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 64s.
- LAURENT, C., CERF, M. ve LABARTHE, P., 2006. Agricultural Extension Services and Market Regulation: Learning from a Comparison of Six EU Countries. The Journal of Agricultural Education and Extension, 12(1): 5-16.
- LORCU, F. (2020). Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı. Detay Yayıncılık, Ankara, 366s.
- MARSH, S. ve PANNELL, D., 1998. The Changing Relationship Between Private and Public Sector Agricultural Extension in Australia. Rural Society, 8(2): 133-151.
- MAUNDER, A. H., 1972. Agricultural Extension A Reference Manual. Food and Agriculture Organization of The United Nations, Rome, Italy, 374s.

- NEWBOLD, P., CARLSTONE, W. L. ve THOME, B. M., 2012. *Statistics For Business and Economics*. Pearson Education, London, England, 992s.
- ODABAŞIOĞLU, C. ve ÇOPUR, O., 2017. Çırcır İşletmelerinin Pamuk Lif Kalitesine Bakış Açılıarı. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 21(1): 53-61.
- OĞUZ, C., 2010. Tarımsal Yayımında Danışmanlık Kavramı ve Türkiye’de Uygulama Biçimi. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 22-24 Eylül 2010, Şanlıurfa, s. 22-24.
- ÖZÇATALBAŞ, O., 2007. The Evaluation of Horticultural Extension in Hanover Region of Germany. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20(1): 137-142.
- ÖZÇATALBAŞ, O ve GÜRGEN, Y., 1998. *Tarımsal Yayım ve Haberleşme*. Baki Kitabevi, Adana, 382s.
- ÖZÇATALBAŞ, O., BOZ, İ., BUDAK, D. B., KARATURHAN, B. ve DEMİRYÜREK, K., 2010. Türkiye ve GAP Bölgesinde Tarım Danışmanlığı Sisteminin Sorunları ve Geleceği. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 22-24 Eylül 2010, Şanlıurfa, s. 588-596.
- ÖZDEN, A., PALAZ, Ö. ve GÜLER, D., 2022. Girdi Fiyatlarının Pamuk Üreticilerinin Üretim Kararları Üzerine Etkileri: İzmir İli Menemen İlçesi Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 08(01): 94-100.
- ÖZER, M., 2005. Şanlıurfa AGRO-GAP Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği’nin Tarımsal Yayım Çalışmaları ve Etkisinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Şanlıurfa, 114s.
- PEKER, T., 2019. Şanlıurfa İlinde Pamuk Üretim Desteklemelerine Yönelik Üretici Beklentilerinin Değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Antalya, 93s.
- RESMÎ GAZETE, 2018. Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ. 15 Kasım 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327-4.htm> adresinden erişildi.
- RESMÎ GAZETE, 2022. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerine Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ. 20 Ocak 2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/11/20221125-7.htm> adresinden erişildi.
- RIVERA, W. M., 1996. *Agricultural Extension in Transition Worldwide: Structural, Financial and Managerial Strategies for Improving Agricultural Extension*. *Public Administration and Development*, 16(2): 151-161.
- SEVER, A., 2013. Tarım Yayımcısı ve Danışmanların İş Memnuniyeti ve Kaliteli Hizmet Vermesini Etkileyen Faktörler: Kahramanmaraş İli Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş, 76s.
- SEVİNÇ, G., 2018. Süt Sığırcılığı Desteği Alan Kooperatif İşletmelerinin Örgütlenmeye ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Şanlıurfa ili KASDEP Örneği. *Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*, Şanlıurfa, 302s.
- SEVİNÇ, G., AYDOĞDU, M. H., CANÇELİK, M. ve SEVİNÇ, M. R., 2019. Farmers’ Attitudes Toward Public Support Policy for Sustainable Agriculture in GAP-Şanlıurfa, Turkey. *Sustainability*, 11(23): 6617.

- SEVİNÇ, M. R., 2021. Farmers' Perception of Agricultural Cooperatives: The Case of Şanlıurfa, Turkey. *Ciência Rural*, 51(3): e20200445.
- SEZGİN, A., 2010. Çiftçilerin Tarımsal Yayımın Finansmanına Katılma İsteklerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Erzurum İli Örneği. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 16(2010): 116-122.
- SINGH, K. M., MEENA, M. S., SWANSON, B. A., REDDY, M. N. ve BAHAL, R., 2014. In-depth Study of the Pluralistic Agricultural Extension System in India. Munich Personal RePEc Archive, New Delhi, India, 166s.
- SOFYA BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, 2023. Bulgaristan Tarım Sektörü Raporu. 25 Aralık 2023 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/656094bf13b8762630b82fa0/2023%20Bulgaristan%20Tarim%20Raporu.pdf> adresinden erişildi.
- STAVIS, B., 1978. Agricultural Research and Extension Services in China. *World Development*, 6(5): 631-645.
- SWANSON, B. E., 1984. *Agricultural Extension, A Reference Manual*. Food and Agriculture Organization of The United Nations, Rome, Italy, 262s.
- ŞAHİN, G., 2023. Covid-19 Pandemisinin Çiftçi Eğitim ve Yayım Faaliyetlerine Yansımaları: Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Uygulamasının Analizi. *Journal of Current Researches*, 13(1): 87-114.
- ŞANLIURFA İL TARIM VE ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ, 2024. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Destekleme Ödemesi Yapılması Hakkında Tebliğ (Tebliğ No:2023/48). 20 Şubat 2024 tarihinde https://sanliurfa.tarimorman.gov.tr/Duyuru/477/Tarimsal-Yayim-Ve-Danismanlik-Hizmetlerine-Destekleme-Odemesi-Yapilmasi-Hakkinda-Tebliğ-tebliğ-No-2023_48_ adresinden erişildi.
- TALUĞ, C., 2019. Yayım Projeleri ve Çalışmaları Değerlendirme Toplantısı. 15 Ocak 2024 tarihinde [https://www.tarimorman.gov.tr/EYDB/Belgeler/Duyurular/2019-yayim-projeleri/Ku%C5%9Fadas%C4%B1%20Kitap%20\(13-17%20Kas%C4%B1m%202019\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/EYDB/Belgeler/Duyurular/2019-yayim-projeleri/Ku%C5%9Fadas%C4%B1%20Kitap%20(13-17%20Kas%C4%B1m%202019).pdf) adresinden erişildi.
- TÜİK, 2022. Türkiye Kütlü Pamuk Verimliliği. 10 Ekim 2023 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> adresinden erişildi.
- TÜİK, 2023. İstatistik Veri Portalı: Bitkisel Üretim İstatistikleri. 15 Şubat 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ, 2023. 7 Ekim Dünya Pamuk Günü, Pamuk Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Üreticilerimizin Beklentileri. 20 Aralık 2023 tarihinde <https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/pamuk-fiyat-sorun-beklenti> adresinden erişildi.
- UDDIN, M. E. ve QIJIE, G., 2013. Prospects and Challenges of Privatization of Agricultural Extension Service in Bangladesh. *Asian Journal of Agriculture and Rural Development*, 3(7): 477-187.
- VAN DEN BAN, A. W. ve HAWKINS, H. S. (1996). *Agricultural Extension*. Wiley-Blackwell, Oxford, UK, 294s.
- VURGUN, G. ve AYDOĞDU, M. H., 2023. Şanlıurfa-Suruç Ovasının Sulama Öncesi ve Sonrası Tarımsal Üretimdeki Değişimlerin Değerlendirmesi. *TURAN: Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 15(57): 51-56.

- YAŞA, S. ve KUTLAR, İ., 2019. Diyarbakır İlinde Mısır Üreticilerinin Bilgi Kaynakları ve Pazarlama Sorunlarının İncelenmesi. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(2): 167-173.
- YURGA, S., 2019. Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği Modelinin Analizi. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 46s.
- YURTOĞLU, N., 2020. Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk Yetiştiriciliği ve Pamuk Politikası (1923-1938). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 39(68): 504-543.
- ZHANG, Q., CHU, Y., XUE, Y., YING, H., CHEN, X., ZHAO, Y., ... CUI, Z., 2020. Outlook of China's agriculture transforming from smallholder operation to sustainable production. *Global Food Security*, 26: 100444.
- ZHANG, X. X. Y. ve KEMPENAAR, C., 2009. Agricultural Extension System in China. *Plant Research International* No:7, Wageningen, Netherlands, 11s.
- ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI, 2016. Şanlıurfa'da Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Projesi. 20 Şubat 2024 tarihinde https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=25502&tipi=2&sube=20 adresinden erişildi.

EKLER

EK-1: Etik Kurul Kararı

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

Tarih: 21.10.2022
Saat: 13:30
Sayı: 2022/179
Konu: İpek YÜCEL

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun yaptığı toplantı sonucunda Harran Üniversitesi Öğrencisi **İpek YÜCEL**' in yürütücü olduğu, Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi **Dr. Öğr. Üyesi Gönül SEVİNÇ**'in danışman olduğu, "Şanlıurfa İli Pamuk Üreticilerinin Tarımsal Faaliyet Sürecinde Başvurdukları Bilgi Kaynaklarına Yönelik Ödeme İstekliliğinin Ölçülmesi" konulu yüksek lisans tezi oy birliğiyle uygun bulunmuş ve 21.10.2022 tarihinden geçerli olmak üzere onaylanmıştır.

e-İmzalıdır
Doç. Dr. Ahmet İLYAS
Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Emine YÖNEY
Başkan Yardımcısı
(katılmadı)

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Ayşe Dilek ATASOY

Doç. Dr. Dursun ÇADIRCI
(katılmadı)

Doç. Dr. Ömer SABUNCU
(katılmadı)

e-İmzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Derya EVRAN

e-İmzalıdır
Doç. Dr. Yasin TAŞ